

રમા-રમાણ

અને

મહારી વસંત

વાને

શોખથી સત્યાનાશ કાઢનાર ગ્રહસ્થ ને

પતિ પત્નિનો પ્રેમ.

એક અત્યુત્તમ રસિક નોવેલ.

કર્તા.

વિકાસનાંદ્ર (કે.ઈ.) રવિશંકર ત્રાંબકરામ બટ્ટ.

ખંધુ મંડળ—ખંભાત

નવી આવૃત્તિ—સંવત ૧૯૦૦

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

નેલી પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ—અમદાવાદ.

સંવત ૧૯૬૩

સને ૧૯૦૧

કિંમત રૂ ૦—૬—૦

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કોપીરાહિત વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૭૫૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૨મી-૨મી/૩

વિષય ૩ : ૩

રમા-રમણ અને મહારી વસંત.

યાને

શોખથી સત્યાનાશ કાઢનાર ગૃહસ્થને

પત્ની પત્નીના પ્રેમ.

એક અત્યુત્તમ રસિક નોવેલ.

— ❖ ❖ ❖ —

કર્તા.

વિલોસચંદ્ર (ઉર્ફે) રવિશંકર ત્રાંબકરામ ભટ્ટ.

ખંડુમંડળ-ખંભાત.

—:—

નવિ આવૃત્તિ. પ્રત ૧૦૦૦

અમદાવાદ.

ભેલી પ્રી-ટીંગ વર્કસ.

સંવત ૧૯૬૩.

ઇ. સ. ૧૯૦૧.

કિંમત રૂ. ૦—૬—૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈ-સંગ્રહ
૧૭૫૪

अर्पण पत्रिका.

To.

My trully friends

of

Bandhu-Mandal cambay.

VILASCHANDRA. R. T. B.

પ્રસ્તાવના.

સાંખ્ય કાળમાં મિત્ર મિત્ર લેખકોની કલમથી લખાતાં દરવર્ષે સેંકડો પુસ્તકો બહાર પડે છે. તેમ આધુનિક જ માનનારે અનુસરતિ સંસારીક નવલ કથાઓ તરફ આધુનિક આર્ય મન્ન કંઈક પસંદગી બતાવે છે. અને તે આધારેજ સમજાને અનુસરી આ નવલ કથાનો પાચો ઉપરિચિત કરવામાં આવ્યો છે.

તેમાંથી પ્રિય વાંચકો મતઝગ્ન જેટલો સાર ગ્રહણ કરશે.

હરેક કાર્યે ભુત દોષ રહીત ભાગ્યેજ હોય છે. સઘળા પર લક્ષ આપવા કરતાં તેમાંથી માત્ર -હૃદયપર આબાદ છાપ મારે તેવું ગ્રહણ કરવું એજ સુસા જનોનું કામ છે. ખરે જ સુસો છે તે તો પાત્રાના દોષો તરફ લક્ષ નહિં આપતાં તેની કૃતી અને હિમોધન તરફ વધારે ધ્યાન આપે છે. અને આ નવલ કથા માટે પણ તેમજ થશે. તો પણ વાંચક દંદ સુધારી લેવા તરફી લેશે. અને ભુત ચુકની માફી આપશે.

આ મારો પ્રથમનો પ્રયાસ છે. તેમાં પરમપ્રિય મિત્ર મોહનલાલ નગીનદાસ શાહ, જેશંકર બાઈશંકર તથા કાંતીલાલ વિઠ્ઠલરાય દશાઈ. અને મુળજીભાઈ વીજેરે સદગૃહસ્થોએ ચેતાની ઉદાર વૃત્તિ બતાવી મને ચોગ્ય મદદ આપી છે. તે માટે તેઓ સાહેબોનો ધણોજ આભારી છું.

આ નવલ કથાની ગુંથણી કરવામાં કેટલીક ચોગ્ય જગોએ ગુજરાતી પુ. મા, નું આમર, તેમ નોવેલ તેમ અંગ્રેજીમાં

थी पण, सारा वेअडा तथा कवियोना उलयुक्त इकरा वेवाभां
 गाय्या छ. तेने माटे तेआ साडेअ मुरळीची दरगुजर करजे.
 म्हेज.

ली०

करी.

विलासयंद्र (ईई) रविशंकर त्र्यंभकराभ भट्ट.

आ पुस्तक मगवानु ह्मणायुं.

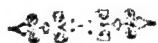
अंभात—कर्ना पासेथी तथा,

१ गोडनलात्र नगीनदास अंभात कोडीपाठो

२ जयशंकर लाईशंकर अंभात कोडीपाठो

अभटपाठ—जेडी प्रिन्टिंग वर्कसभांथी तायु दरवाज.

१ गजतनंद पैकुंडराभ—रायपुर—भडेरीवाट

વિલાસ કૃત.

રમા-રમણ.

પુસ્તક પેહલું.

मुक्तं करोति वाचालं पंगुलव्रयतं गिरिम्
यत्कृपा त्वमहं वंदे परमानंदमाश्रयम्. ॥

પ્રકરણ ૧ લું.

મન ચાહય કંઈ ન થાય કંઈ હરીની માયા સમજાય નહિ.
સુખ ચાહી જમાઈ પસંદ કર્યો, પણ કમે કહાડો નીકળ્યો. (કી.ક.)

મિય વાયકો ! આધુનિક સમયમાં ઉજ્જન નગરીમાં
એક સદગૃહસ્થ રહેતો હતો. તેનું નામ કિષ્કુરાય હતું.
તેણે પોતાના ધંધામાં સારી રીતે બે પૈસા પેદા કર્યા હતા.
તેમને સંતાનમાં એકનો એક છોકરો હતો. કે જેનું નામ
શ્યામલાલ હતું. હવે રમણલાલને આપણી વાર્તાના એક
તરિકે આગળીશું. એકનો એક અને વળી બેહક
માં ઉછરેલો તેથી તેને કાંઈ કાંઈ કહેવું નહોતું જેમ

ભાઈની મરણ ચાલે તે પ્રમાણે વર્તે શેઠ ક્રિષ્ણરાય. પોતાની ચાલીસ વર્ષની ઉંમરમાં સ્વર્ગવાસી થયા હતા. તે વખતે આપણા નાયક રમણલાલની ઉંમર સોળ વરસની હતી. શેઠ તેના વિવાહ પોતાની ન્યાતના એક સદ્ગૃહસ્થની ગુણસંપન્ન દીકરી વેરે કર્યો હતો. છોકરાએ પોતાનું બહુતર ઝુકી દીધું હતું. તેનાં માતૃશ્રી વૃદ્ધાવસ્થાએ આવ્યાં હતાં. તેથી તેઓ આ છોકરાને પોતાથી બને તેટલો શિખામણ આપતાં હતાં. રમણલાલના સસરાનું નામ બળવંતરાય હતું. હવે હમારા પ્રિયવાંચકોને બળવંતરાય શેઠની થોડી ઘણી ઓગખાણ આપીએ.

“ બળવંતરાય શેઠ સુરતના રહીશ હતા. તેમણે પોતાના ધંધામાં સારી આબરૂ મેળવી હતી. તેમને એકની એક દીકરી હતી, તેનું નામ પ્રેમગૌરી હતું. જેનું લગ્ન રમણલાલ વેરે કરવામાં આવ્યું હતું. રમણલાલ દુષ્ટ મીત્રાની સંગતથી કુછંદમાં પડી, કુછંદ શીખ્યો. અને પોતાના બાપે પેદા કરેલા પૈસા તથા સારી આબરૂ પર પાણી ફેરવવા માંડ્યું. બળવંતરાય શેઠના આ બહુરામાં આવતાં ઘણાં જ ખેદ પામ્યા. અને પોતાના જામાતને સુધારવા માટે બહુ ત્વરથી કોશીસ કરવા માંડી. એક દીવસ શેઠ રમણલાલ સાં જઈ કેટલીક શીખામણો દેવા માંડી.

“ તમે સદ્ગૃહસ્થના પુત્ર કહેવાઈ, આ રીતે ચાવવું તે તમારા કુળને લાંછન લગાડે છે. ” એવું બળવંતરાય શેઠે કહ્યું.

“ તમારે કાંઈ કહેવાની જરૂર નથી શું ! તમે મારા મુખત્યાર છો ? કે જેથી મારા કામમાં હાથ ધાલી શકો. બસ ! આજથી તમારે મારી કોઈ પણ બાબતમાં બોલવું નહિં તમે તમારા રસ્તે અને હું મારા રસ્તે, ” એવો ઉકતાઈ ભરેલો જવાબ રમણુલાલે આપ્યો.

ગંગાબાઈ બોલી—બેટા શાંત થા ! આવા ઉકતાઈના રાખદો બોલી શા માટે આખરે ગુમાવે છે ? ગમે તેટલા તો પણ બળવંતરાય આમણા મુખત્યાર છે. અને આપણા વડીલ તરીકે પણ જ્યાં ત્યાં તેમને આગળ કરવાના છે. તારે પિતાની પેઠે તેમની આગન્યા રાખવી જોઈએ.

“ બસ ! બસ ! ત્યારે મારી બાબતમાં બોલવાની જરૂર નથી. વડાસતો એમના ઘરના; તેમાં મારે શું ? શા માટે મારા બાબત પંચાત કરવી પડે અર્થે ખોટા છાંએ તો અમારી બાતને ભારે, તેમને ત્યાં જઈએ ત્યારે બોલાવતા હુસે તો નહિં બોલાવે ! કાંઈ તેમના વગર નહિં ચાલે ! બસ ! મારા ઘરનું માણસ મને સોંપી દે. ઝાઝી પંચાત કરવાનું કાંઈ કારણ નથી. ” એવું રમણુલાલ બોલ્યો.

જાગવંતરાય શેઠે ગળગળા અવાજે જવાબ આપ્યો.
 " રમણલાલ શાંત થાવો ! ગમરાવછો શાને ! મારાથી કંઈ
 અયોગ્ય બોલાયું હોય તો તેની માફી આપશો. તમારા ઘ-
 રતું માણસ તમને સોંપીએ છીએ. કંઈ અમારે ઘેર રખી
 મુકવાનું નથી. તમે કુળત્યાર છો. અને ચાલ્ય તેમ કર
 વાને શકિતવાનછો. " આજે જવાબ આપી ચાલતા થયા.

રમણલાલે પોતાની સ્ત્રીને તેડી લાવવાને માણસ મોકલ્યું.
 તેની સાથે જાગવંતરાયે વિદાય કીધી, અન્ને આવ્યા પછી, પતિ
 તરફતું સંસાર સુખ મુદ્દલ પ્રેમગૌરીએ દીકું નકિં. પ્રેમ
 ગૌરી આવી તેજ દિવસેથી રમણલાલ ચીતાતુર જણાયા.
 તેણે પોતાના મકાનના પાછલા ભાગમાં એક ચંદા કંવર
 નામે પરગામની ગુણીકા રાખી હતી. કે જેને પ્રાણુથી પણ
 વધારે ચાહતો હતો.

ચંદાને પુછ્યા વગર રમણલાલ એક ડગલું પણ ભરી
 શકતો નહોતો. ચંદા રમણતું તન, મન, અને ધન હતી. પો-
 તાના અમુક દાગીના ખાસ ચંદાનેજ સોંપ્યા હતા. એક કોડી
 પણ પોતાની પાસે મળે તે આશા સમજવીજ નહિં. પ્રેમ-
 ગૌરી આવી તેજ દિવસથી રમણલાલ ચંદાને ત્યાં પડ્યો
 પડ્યો રહેવા લાગ્યો. એક દિવસ તેને આવતો જોઈ ચંદા
 રીસાઈને બેઠી અને એકાદ પણ આવકારનો શબ્દ કહ્યો નહિં.

રમણુલાલ બોલ્યો “કેમ બહાલી ! આજ આમ ! કેમ !”

“ તમે તમારો બહાલી પાસે જાવ. મારી પાસે તમારું કંઈ કામ નથી. તમને ત્યાં ડીક પડશે. સમજ્યા ? ” અંદાએ કહ્યું.

“ રમણુલાલ બોલ્યો. “ અરે ! બધુંય સમજ્યો ! હરઘડી મને બળતાને શું કરવા બાળે છે ? દાઝવાને ડામ શીઠ દે છે ! દરદીને રીબાવી રીબાવી ક્યાં મારવા બારે છે ! બહાલી ! શી તજ વચનામૃતથી તપેલાને શાંત કર. ”

અંદા બોલી... “બહા ! વાલા ! હું તો તમારા પ્રેમની પરીક્ષા નેતી હતી. કે તેમના મારાપર પ્રેમ કેવો છે ! પણ એક વાત કબુલ કરો તો”...

બોલ તું શું કહેવા માંગે છે.

અંદાએ જવાબ આપ્યો. “જો તમારે તેને ઘરમાં રાખવી હોય તો હું ઘરમાં નહિં. અને હું તો તે નહિ ! બોલો તમારો શું વિચાર છે ? ”

રમણુલાલ (પ્રેમગૌરી તરફ જોઈને) ચાલ ! એકદમ માન ઘરમાંથી ચાલી જા. એકદમ મારા ઘરમાંથી ચાલી જા ! નહિ તો તારો પગ કાપી નાંખીશ. હવે મારે તારું જરા પણ કામ નથી.

પ્રેમગૌરી રડતાં રડતાં બોલી—“બહાલા કપટ છે. સમજો તો કપટ છે. અને ન સમજો તો ખરું છે ! દેખીતી આંખે ગુલાબ કેમ ઉખેડી નાંખાછો ! કૌવચને પાણી પાઈ શા માટે

ઉછેરોછો? ગુલાબતે ગુલાબ અને કૌવચ તે કૌવચ સમજાને
ગુલાબ છોડી કૌવચના ક્યાં સંગ કરોછો. ખરાબ થસો. મારા-
થી બને તેટલા ઉપાચ કહેવું જોઈએ. આપ મુખત્યારો. બ-
લે ! મને કાઢી મુકશો તો દયણાં દળી માર ગુજરાન ચલા-
વીશ. પણ આપના દુઃખને માટે સદાકાળ દુઃખજ થઈશ. માટે
વિચાર કરો ! અને પછી ચાહ્ય તેમ કરો.”

ચંદા બોલી—“આહા ! ખરું કહે છે. એને રાખો ! એ
ભોળી છે. હું કપટી છું જાવ તેની પાસે જાવ !”

રમણલાલ બોલ્યો—અરે ંહાલી ! તુ શું બોલે છે મને
તારો પુર્ણ ભરોસો છે. કે તુ કદી ત્હારું જોડું ચાહ્યજ નહિં !

ચંદા બોલ—જો ભરોસો આવતો હોય તો, તેનું સર્વ
ધરાણું ઉતારી દેયો? અને તેના મદ ઉતારો, કે નરમ થઈ જાય
રમણલાલ બોલ્યો. ંહાલી ત્હારું કરેવું ખરાબર છે. સર્વે
ઉતારી લઉછું.

(પ્રેમજોરીને બુમ મારીને) અરે આમ આવ? ત્હારું કામ છે.
કેમ ંહાલા ત્હારું શું કામ છે. પ્રેમજોરીએ જવાબ આપ્યો.

“શું કામ તે ત્યાં ઉભાં ઉભાં કહું કેમ ! આમ આવ
નહિતો ચામડું ફેડી નાંખીશ.”

પ્રેમજોરી બોલી ંહાલા ! કેમ આમ બોલોછો !

રમણલાલે જવાબ આપ્યો કેમ તે એમ ! આમ આવે

ને દાગીના ઉઘારી આપો?

પ્રેમગૌરી—હાલા તમારાથી શું વધારે છે? તમારાથી શું હું વધારે સમજીશું? હો આપના ખુશીમાં આવે તેમ કરો. મારી જરા પણ ના નથી. જરા વિચારીને ચાલજો. પછી આપની મરજી.

રમણલાલ બોલ્યો વાર! વાર! તું કાઢી શા માટે થાય છે? તને કોણ પ્રેરે છે. જા ત્યારે અભિમાનનાં કંઈ ભાગની લે. (એમ કહી દાગીના કાઢી લઈ જોસ બેર લાત મારીને) જા કમજાત મારા ઘરમાંથી એકદમ ચાલી જા!

આ મમાણે કહીને એટલે પ્રેમગૌરી ખીલકુલ રૂંધે રાખ્યા સિવાય પોતાના ખાનગી આવાસમાં ચાલી ગઈ. ખિ આશીને ખીલકુલ આધાર રહ્યો નહિં. રમણલાલ અને ચંદા કુંવર હવે મન ગમતી રીતે આનંદ ભોગવવા લાગ્યાં.

મંદરણ ર જી.

સારા કે માઠા લાણી રહ્યા હવે નહિં પાર સોખત નેવી થાય છે, અસર તેવી નીરધાર.

ત્યારે પુરુષોને બાળ વયમાં કોઈ સુરાગતે ચઢાવનાર તેમ ધાક દનાર નથી હોતું. ત્યારે એકદમ કુસંગતમાં પડી, સર્વને માથે ચઢી બેસે છે. અને પરણ્યા બાદ અત્રેના જેવું

રહે છે. તેનામાં મનુષ્યાદિ ન રહેતાં એક ચિ-ત્ત બ્રહ્મી-ત
નેકું થઈ જાય છે. (૨૫૦.)

રમણસાથ પોતાના ખાનગી ગૃહમાં બેઠો હતો. સામે
દીવો ઝગઝગાટ બળ્યા કરતો હતો. તેનાં માતૃશ્રી આ વખતે
નીચેના ખંડમાં ખાનગી કામકાજમાં ગુંધાયાં હતાં. તે વખતે
વિદ્યાપ્રસાદને આવતો જોઈ રમણનાં માતૃશ્રી આનંદ પામ્યાં
અને બોલ્યાં. કેમ લાઈ વિદ્યાપ્રસાદ ! શરીર તો સાફ છે
ને ! આજ ઘણું દીવસે આ તરફ દર્શન દીધાં.

હા ! માણ. હું પરગામ ગયો હતો, તે કાલેજ આવ્યો.
રમણલાઈ ખુશીમાં છે ને ! ક્યાં ગયા છે ? વિદ્યાપ્રસાદ પ્રુછ્યું.

હા લાઈ ! ખુશીમાં છે. ઉપલે માળે બેઠો હશે. હવે
જણાઈને ! કાંઈ બે શબ્દ તેને શીખામણ પણ આપતા
નથી ! શું કહેવું હવે તો છેક વાત હાથથી જઈ છે.
કહેવા જઈએ તો કરડવા ધાય છે. મરજી પ્રમાણ વર્તે છે.
થોડા વખતપર બળવંતરીય શીખામણ દેવા લાગ્યા ત્યારે
ફાવે તેમ બોલ્યો. આવડે એટલું બોલે છે. શું કરીએ !
હવે મને પત કરતો નથી. મોટો થયો. બે શબ્દ કહીએ
ત્યારે લોક જાણે અને ઉડતી ફનેતી થાય.

વિદ્યાપ્રસાદ—હા માણ ! આપનું કહેવું વથાસ્થિતિ છે
હું લાઈને તે બાબતની શીખામણ દઈશ. અને બે શબ્દો

કહીશ એમ બોલતો વિદ્યાપ્રસાદ ઊડી માગપર જવા લાગ્યો.
વાંચક । વિદ્યાપ્રસાદ અને રમણલાલ બંને નાનપણથી
સાથી હતા. તેથી તેઓ બંને વચ્ચે અપૂર્વ પ્રેમ બંધાયેલો
હતો. વિદ્યાપ્રસાદ પણ ખાનદાનનું કુળ હોઈ સારી કેળ
વણી પામ્યા હતા. પોતાની એકવીસ વરસની ઉંમરમાં
તેણે B.A. (બી.એ.) ની પરીક્ષા પસાર કરી હતી. અને હા
લમાં તેજ નગરમાં જી શાહુ સોલીસીટર એન્ડ કો. માં
રૂ ૧૦૦ના માસીક પગારે રહ્યો હતો. વિદ્યાપ્રસાદ ચુપકોથી
રમણ શું કરે છે. તે જોવાની ગીપે ધીમે ધીમે ઉપર ચઢી
શું વાંચે છે. તે સાંભળવા લાગ્યો. આ વખતે રમણ આ-
રામ ચેર પર પડ્યો પડ્યો “નવલ-લક્ષ્મી” નામનું પુસ્તક
વાંચવામાં લીન થયો હતો. તેથી તેને આ વાતની સુદૃઢ
ખબર હતી નહિ. તેણે પોતાનું વાંચન આગળ શરૂ કર્યું.

ગાયન.

ગુણીકાના યાર, થાયે ખુવાર, નવ. લાગે વાર, દીલમાં ધારો;
મદ પાઈ નાર, બહુ મારે માર, કરી ખોટો પ્યાર, છોડે ચારો;
મણી દીલદાર, કરી હૈયા હાર, ધન લે અપાર, તુકો ચારો.
થયો આભાર, કરે જુહાર, ગણીએ હજાર, લગ્ન ધારો;
મન મારનાર, તન તારનાર, નવ પામે હાર, મનને મારો
કરે ધીક્કાર, આપે ફીટકાર, લોકો અપાર, અંતર ધારો.

નવલયંદ્રે તારા નાયકાના પ્યારમાં પડી તદન બેહોશ થઈ ગયો. પોતાનું સઘળું નિત્ત ગુમાવી બેઠો. અને આખરે પોતાની બહાલી સ્ત્રીને તથા સંહ્યાલાને ત્યાગ કરી, કમાવાનું નામ લઈ લાખી ગુણકાના ફંદમાં ફસાઈ લાખી રૂપીયા ગુમાવ્યા. તેટલેથી અટકવું નહિં ! પણ આખરે ઘાંચીને ત્યાં વેચવામાં આવ્યો. ત્યાંથી તેની સદગુણી સ્ત્રી લક્ષ્મીએ પુરૂષને અને તેના નાગરલાલ નામના સદગુણી મિત્રે આરબનો વેશ લઈ હોડાવ્યો. સામશ છે ! એવી આર્ય મહિલાઓને તથા એવા મિત્ર રત્નને ! કહ્યું છે કે—

હોહરો.

મિત્ર નામના બહુ મળે, જ્યાં લગી ગાંઠે દામ.
મળે વિરલ નભ ચંદ્ર સમ, સુખ દુઃખમાં વિશ્રમ.
મિત્ર જગતમાં જાણવો સુખ દુઃખ સાચી જોઈ
લીડ વખત આપે મદદ, તન, મન, ધનથી તેહ—

આટલું વાંચતાંજ વિદ્યાપ્રસાદે છીંક ખાધી, રમણલાલ ચમક્યો, અને પાછું જોયું તો, વિદ્યાપ્રસાદને જોઈ બોલ્યો.

અહો વિદ્યાપ્રસાદ ભાઈ ! ક્યારની સ્વારી આવી છે. કેમ ખુશીતો ખરાને ! હમારાં ભાભી પણ ખુશીમાં છે ને !

“હા ભાઈ ! સર્વે ખુશીમાં છે. પણ આપે વાંચ્યું તે સઘળું આપનેજ લાગુ પડે છે. ભણ્યા પણ ગણ્યા નહિ !

વાંચ્યુ પણ સમજ્યુ ન સીધી તો સા કામનું ! ” વીધાપ્રસાદ કહ્યું.

રમણલાલ શરમાતે ચહેરે બોલ્યો. ભાઈ આપનું કહેવું સત્ય છે ! આ પુસ્તક આપે વાંચ્યુ તો હશે ! સારું અક્ષર-ક્ષરક લખાયું છે. વાંચતાંજ -હૃદય પીગળી જાય તેમ છે.

પણ સા કામનું ! પથ્થરપર પાણી ! પથ્થર પલળે તો તમારું મન પલળે વિધાપ્રસાદ કહ્યું.

રમણલાલ—એમ કેમ !

વિધાપ્રસાદ બોલ્યો. ત્યારે તમે આ સમજી વાંચ્યું તે ખરાબર લક્ષમાં સીધું હશે ! અને હવે હું જાણું છું કે તમારી ચાલ ચલગત તમે સુધારશો. “કેમ ! મ્હારી ચાલચલ-ગત કેવી છે ? રમણલાલ બોલ્યો.”

વિધાપ્રસાદ—કેવી તો વખાયણ જોવી. માબાપે નાન-પણથી ઉછેરી મોટા કર્યા તે ટુંકરા ખાવાને માટે, તથા ખો-ટી રીતે વર્તિ, કુમાર્ગે દારાઈ પોતાની સારી આખરપર પાણી ફેરવવાને માટે ! કેમ ! પૈસા ખર્ચી ભણાવી સારી ફેલવણી આપે તે શું ! બટો લગાડવાને ! નહિ ! નહિ ! પણ આ દુ-નિયામાં સારી રીતે વર્તી દશ હિતાર્થે પોતાનું તન, મન, ધન, વાપરી દેશનો ઉત્કર્ષ કરવાને માટેજ ! કંઈ રંડી ખાણમાં ઉડાવવા માટે નહિ ! ! ! સમજો ! સાખાસ છે ! હિંદના વીર-

રત્ન સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી તથા દાદાજી નવરોજીને કે જેણે
પોતાની આખી જીંદગી દેશ સેવામાં જ ગાળી, તે તે આ
દુનિયાપર અવતર્યાનું સાર્થક । કે જેણે પોતાના કિર્તિરૂપી
દિગ્વિજય વાવટો આખા ભારતવર્ષમાં ફરકાવ્યા છે અને
વિકાર છે । તમારા જેવા મુખ માણસોને કે જેણે પોતાના
પંસો કુસ્તે ગુમાવવા માંડ્યો જ.

રમણલાલ આ વિદ્યાપ્રસાદનું છટાખંધ બોલવું, તથા ગુ-
સ્સો જોઈ દંગ થઈ ગયો, અને અને એકે શબ્દ બોલી શ-
ક્યો નહિ. અને મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે વિદ્યાપ્રસાદનું
કહેવું અક્ષરે અક્ષર સાચુ છે. અને હવે મારે તે પ્રમાણે વ-
ર્તન કરવું જોઈએ. કારણ કે દાખલા તરીકે જોતાંજ આજ
મેં વાર્યું તેમાં પણ કેટલો તિરસ્કાર આપ્યો છે.

હવે વિદ્યાપ્રસાદે ઉઠવાની રજા લઈ પોતાના ઘર તરફ
પલાયણ કીધું અને રમણલાલ પોતાના ખાનગી ઓરડામાંથી
નીચે ઉતર્યો.

પ્રકરણ ૩ જી.

ખરા ગુણની ખાતરી, પુર્ત કહો કેમ થાય.

સોનું પણ વસ્તે વપર, મુકે શુદ્ધ જણાય. [શુ. વિ. પ્ર.]
ઢાલા વાંચક । હવે આપણે બિચારી અભાગી પ્રેમગીરી

તકર નજર કરીએ. અને તેના દુઃખથી દુઃખી થઈએ. ચંદ-
કુંવરના કહ્યાથી રમણલાલે દામીના ઉતારી લઈ પ્રેમગૌરીને
કાઠી મુકી તે વાંચકોને યાદ હશે.

અત્રેથી પ્રેમગૌરી રમણના તિરસ્કાર પામી, પોતાના
ખાનગી ગૃહમાં જઈ અશ્રુપાત કરતી હતી. એકાએક રડવાનો
ઝીણો અવાજ સાંભળી ગંગાબાઈએ તેની પાસે આવી આશ્વા-
સન આપ્યું. અને છાની રાખી. ન બોલી બેઠા ! શોક કરવા
નું કાંઈ કારણ નથી. કારણકે કહ્યું છે કે--

મૃજત્ય મુદકૈતુમે સ્પર્શતરં મન્ત્રજયત્વા હવે.

વાળીજ્યં કૃશીસવ નાદિ સકલા, વિદ્યાકલા શીક્તુ. ॥

આકાશં વિપુલં પ્રયાં તુલ્યવત, કૃત્વા પ્રયત્નં પરં

નામાન્યં નવતિદિ કર્મ વસતો, માત્ર્યસ્ય નાસક્ત. ॥

રહાય તો પાણીમાં પેશીજા, રહાય તો મેરના શિખરમાં
સંતાઈ જા. રહાય તો શત્રુને જીતવા મોટા રણને વીશે જા.
અને ચાલ્ય તો વિદ્યાકળા શીખ. મોટા આકાશમાં પક્ષીની
માફક ઉડ પરંતુ જે કિસ્મતમાં થવાનું છે તેજ થાય છે, કિ-
સ્મતમાં હોતું નથી તે થતુંજ નથી. માટે તારા કર્મમાં દુઃખ
જળ્યુ હશે તો કોઈ સુખ કરનારજ નથી. ભાવી પ્રખળ છે !
વખત વખતની છાંયડી છે ! ઘડીમાં સુખ અને ઘડીમાં દુઃખ
આવ્યાજ કરે છે. સંસાર મોહની માયા છે. પરમેશ્વર કરશે

તો સુખવાગે આવશે માટે ધૈર્ય ધર કામને કે સધુરીયાં રૂળ
 મીઠાં છે. હિમત હુર્યાથી કાંઈ કામ ખતી શકતું નથી. બરીખનો
 બેલી પરમેશ્વર છે. જો તેને અહીં નહિ પડે તો થોડા દી-
 વસ પછી તારે પીયર મોકલી દઈશું. વાગેરે વ્યતો કહી પ્રેમ
 ગોરોને શાંત પાડી. નીચે ચાલ્યાં ગયાં.

પ્રેમગૌરી વિચારમાં નિર્મળન થઈ મનપર બેઠી બેઠી
 પતિ શી રીતે સુધરે, તથા શાશ્વત અપમ્બુ કેવળ ત્રીજેરે બાળ
 તના વિચાર સાગરમાં ઝોકાં ખાતી નવ. વિચાર વખતમાં એકા
 એક બેભાન થઈ ગઈ. અને બેસવા લાગી. "હાલ ! હાલ !
 શું સ્ત્રીને તરછોડી બુકી આનંદ માગે જાય ? શાણ ! આપ સમજી
 છો વિચાર કરો. ! ! ! આપના વિના અપમ્બુ અંધારી કેમ રહી શકે !
 મારે કોનો આધાર આપના વિના જાય ? શી રીતે જશે, માટે
 વીચાર કરી અપમ્બુને સાથે કરો. આનંદ નહિ કરો તો
 દુનિયામાં કોણ કરશે ! આપનાથી જ આ સંસાર સારો લાગે
 છે. પાણી વીના માછલી કેમ રહી શકે ! વિદા વિના અંધારી
 ઘેલી થઈ છે. માળી વિના વાડી કમળો વળે છે. હાલ !
 હાલ ! કળુ વીના ગોપી ગજરાય છે. દુકાન આપ મુગટ
 મણી વિના અર્ધાગના અધીરો અધીરી ખતી ગઈ છે. તો
 આ દાશીને પાસે બોલાવો. અને દુઃખ સુખમાં બાગી કરો.
 શુ ! તે, મને નહિ બોલાવો ! બોલાવશે. તેમનું હૃદય

કેમળ છે. તે સાફ દિલના છે. તરછોડો નહિ મુકે. મને પુણ્નિ
વિશ્વાસ છે. તોએરે શબ્દોચાર કરતી નિરાશીન થઈ !

બંને દિવસે સવારમાં ઉઠી પોતાના કાનમાંથી ફારગત
થઈ પ્રેમગૌરી પોતાના આવાસમાં જઈ બેઠી તેજ વખતે
રમણલાલ ત્યાં આવ્યો. ને બોલ્યો. ચાલ આમ આવ !

આવી સ્વામીનાથ ! શી આજ્ઞા છે ! એમ બોલતી પ્રેમ
ગૌરી ધુનતી ધુનતી રમણલાલ પાસે આવી ઉભી.

જા ! પાણી લાવ ! રમણલાલ બોલ્યો. પ્રેમગૌરીએ સ-
ત્વર પાણીનું પાત્ર હાજર કર્યું.

બસ ! એ પાણીને શું કરું ! મારું માથું ફેડું ! ક'માં
ટની અંદરથી બાટલીમાંનું પાણી લાવ. !

પ્રેમગૌરી બોલી. સ્વામીનાથ ! એને અડકવું તે આ
પણા ધમ નથી. નિતિ શાસ્ત્રથી વીરુદ્ધ છે. હું એને અડકવા
ની નથી. મહેરબાની કરો-રમણલાલ બોલતાં અટકાવી વચ્ચે
બોલ્યો. શું તું મેદા શાસ્ત્રાટની દીકરી થઈ ગઈ કેમ ! મહારા
કરતાં તું વધારે જાણે છે. એક દમ મહાન હુકમને તાબે થા
નહિં તે કાંઈ નવા જુની થશે. સમજ !

પ્રેમગૌરી ધુનતી ધુનતી કળાટ પાસે ગઈ. અને
એક શીશી બહીસકીની બહાર આણી રમણના હાથમાં મુકી.

કાશણે બંધ ઉભી રહી. રમણલાલ બોલ્યો. ચાલ આ માંહે
ચી તું પણ એક ગ્લાસ લે। હમ બસ ઉડાવો।

હું પીતી નથી સ્વામીનાથ ! મદ્યપાન કરવું તે મહા
નિષેધ છે.

તેનાથી લાજબો માણસ ખુવાર થઈ ગયા છે. રાજ
રજવાડાઓએ પોતાના મુલક શુભાંગ્યા છે. અને પોતાની
જાતને ખરાબ કરી છે. એવા હજારો દાખલા હાલ મળી
આવે છે. પ્રેમજીરી બોલી. ત્હાડે જાતુ દહાપણુ જવાદે !
વધારે પંચાત કરી માફ મગજ પકવીશ નહિ. એમ બોલતાં
બોલતાં રમણે બે, ચાર, ગ્લાસ પ્રાંડીના ઠોકી દીધા. થોડી
વારમાં નીસામાં ચકચુર થઈ ગયો અને જકવા લાગ્યો. બસ !
અબ હુવા ! બોલરાઈટ ! ફનાફાતીયા ! સીસમ ઉથડ ! વી-
જેરે શબ્દોચાર કરતો રમણુ લથડીયાં ખાતો ખાતો ઉઠ્યો.
અને ચંદાના ઓરડા તરફ પલાયણુ કીધું. રસ્તામાં એકા-
એક બેભાન થઈ પડ્યો. ધબકારો સાંભળી ચંદા પાસે આવે.
હાથ ઝાલી બેઠો કરી પલંગમાં નાંખ્યો.....

—૦૦૦—

પ્રકરણ ૪ થું.

ભાન ગયું, વળી માન ગયું, અભિમાન ગયું, દત્તી વટનું.
ભરમ થયા, પ્રહ્લ તત્વ રહ્યા, ગોદાન ગયું, ગંગા તટનું.

રક્ષક ગયા, હિંસક રક્ષા, બહુ જોર થયું, લોક લટનું
રક્ષક રક્ષક રક્ષક રક્ષા, કાર્ય કરો સૌ ઉલટનું. (ગુ.વિ.મ.)

ચંદાકુંવરે રમણને સાવધાન કર્યો. ને આશ્વાસન
આપ્યું. રમણે સમજી પ્રેમગૌરીની વાતથી ચંદાને માથે
કરી. ચંદા અતિ આનંદ પામી. રમણની પાસે પલંગપર
જઈ બેઠીને તેના ગળામાં હાથ નાંખી કેટલાંક પ્રેમ વચ
નો કહેવા લાગી. પણ રમણે તે પર બરાબર લક્ષ આ-
પ્યું નહિ. કારણ કે વિદ્યાપ્રસાદના શબ્દો તેના કુમળા કંઠે
જામાં રમી રહ્યા હતા. તેથી દીગ્બુદ્ધ બેસી રહ્યો.

કેમ ? શા વિચારમાં પડી ગયા છો ! ચંદાએ પૂછ્યું.
રમણે જવાબ આપ્યો કાંઈ નહિં સહજ મ્હારે માથે
કુણે છે તેથી.

લવો ત્યારે સુખડ ભરે. !

ના ! કાંઈ જરૂર નથી. રમણે જવાબ આપ્યો.

ચંદા—ત્યારે બહાસા શું કરે. લાયકાર છું. કે તે પ્રત્યે
મારો ઉપાય ચાલી શકે તેમ નથી.

રમણે જવાબ આપ્યો. કરવાનું શું ! ચાલ ! અંકુશ રાગ
આગ્રાપ. તેથી સ્ફુર્તિ આવી શંત પડશે.

ચંદા બોલી—કયુ ગાયન ગાઉ ! મારા લનમાં બોલું ! ના !
સુખ મલકાવીને મનમોહનજી એ બોલુ, નહીં ! મારી રંગીલી

કરજ્યુ બોલું ! એ પણ ના ! આ વખતે રમણને ખુબ
હસવું આવ્યું. અને બોલ્યો.

ઉપ્પકાળ વીસે બોલ.

નેવી સ્વામીનાથની આજ્ઞા એમ બોલી ચંદાએ
એક પેટી ઉઘાડી માંહેથી સતાર કાઢી સુર મીલાચે અને
ગાવા લાગી.

ગાયન.

આહા સુખદ ઉપ્પુ રતું કેરી સાંજ
રતું કંથ રીઝવવા કાજ સાજ (૨) — આહા
બર્ષને સિતળ જળાસય ઝીઝી
પવન હહેરી ધારે મતી શીળી
ઝાંખી દીયે નક્ષત્ર રાજ — આહા
તપો તપો રસા સુષ્ક થઇ તપને
ઉપ્પુ શ્વસ મુકી જખી પતિ જપને
રે રસિકચંદ્ર શીરતાજ — આહા
ઝીણું ઝીણું ગર્ભ કુતું શયન ખીઝવું
કુદની માળ સુગંધી 'મનાવું'
પુષ્પ વિંજન થકી નાંખું વાજ — આહા
હિમ સકર દુધ કરાવું.
રસીક શીરોમણી પતિને ધનાવું,
આહા સજ્જ પદકંથ કાજ — આહા.

રમણ—પરી મલ ૨.૫ જળ છોડુ કુવારે

પ્રેમ વૃષ્ટિની ઝડી પડી ત્યારે

પતિ સદ રમતાં સાંની લાજ — આહાં (કી. કુ.)

ગાયન પુરં થયું રમણલાલ ખુબ આનંદ પામ્યો-
અને બોલ્યો. ઠહાડી ! તારા વિયોગની વેદનાના સંકટમાં
સપડાઈ સોઝાગની શૈયામાં સુતો સુતો સોચ કરતો સવારમાં
ઉઠી હરનીસ તારૂંજ રમણ કયો કરં છું. એમ બોલી
અંદાને દ્રઢ આર્લીંગના આપ્યું. બાદ બન્ને જણ વિખુટાં
પડ્યાં. રમણ બોજન કરો પરવારી પોતાના એકાંત ગ્રહમાં
જઈ બેઠો. થોડીવાર થઈ નહિ એટલામાં તેના એક લૈયાએ
ઉપર આવી ખબર આપી કે વિદ્યાપ્રસાદભાઈ આયા હય !
એમ કહી અદબથી સામે બેસો રહ્યો. રમણે જવાબ
આપ્યો કે ઉપર મોકલો. લૈયાએ વિદ્યાપ્રસાદ પાસે જઈ
કહ્યું. શેઠ ! તુમકુ પોકારતે હય. એમ કહી ચાલ્યો ગયો
વિદ્યાપ્રસાદ આ વખતે રમણનાં માતૃશ્રી પાસે બેઠો હતો.
તે ત્યાંથી ઉઠી ઉપર ગયો.

રમણ બોલ્યો. આઈએ મીં વિદ્યાપ્રસાદભાઈ How
are you (હાકે આર યુ.) alright (એલરાઈટ).
બોલી વિદ્યાપ્રસાદે પોતાની જગા એક ખુરશીપર લીધો.
અને થોડીવાર થઈ એટલે બોલ્યો, કેમ બધું ! નવલ—

લક્ષ્મી પુરી વાંચી કે નહિ. !

ઐકાદ બે પાનાં બાકી છે રમણે જવાબ આપ્યો.

વિદ્યાપ્રસાદ—આલો ત્યારે વાંચો. હું સાંભળું છું.

રમણે તરતજ પાસેના ટબલપર પડેલી ચોપડી લીધી.

ઠેટલાકે પાનાં ફરવ્યાં. બાદ જ્યાંથી રહ્યું હતું તે

માનુ કાઢ્યું. અને બેસી રહ્યો.

વિદ્યાપ્રસાદ બોલ્યો, કેમ થયું ચાલવા દો !

કાંઈ નહિ. જરા રાગ બેસાડું છું. હાં ! સાંભળો.

ચાલવા દો પડીતણ વીધાપ્રસાદ બોલ્યો. રમણે વાં-

ચડું રાગ કયું.

બેરવી.

મોહ જળી જુહી માયા, જુહી આ ફાની દુનિયાં

નારીના તેને લલચાઇ, કંઈક ખીયારા સપડાયા

ચામ ખુવારી જરતી સારી, વળી સરીરતી હે બાઇ

માન યુ રાવે જાત લગવે, તોય ના સમજે કાંઈ

સ્વારથની જે સંગીત મારી, તજે તજે તેની ચારી

બજે બજે ભગવાન બજને. હેરટની છે આ બારી—મોહન

નવલચંદ્રની સાથે ચંદ્રસીંહ રાજનો પુત્ર ગુમાન પણ

ખરાબ થયો. રાજાની ઝેરહાજરીમાં લીજેરી ફાડી, ઘણા પેશા

તારા નાચકાના પાસમાં સપડાઈ ઉડાવ્યા. અને પેતાની

સારી આબરૂ ગુમાવી. ખીંકાર છે. એવા પુત્રોને તથા કુટુંબી

સ્ત્રીયોને માટે દરેક આર્થભાઈઓએ પાપી સ્ત્રીયોના ફંદામાં
ફસાતા પોતાની સદ બુધ્ધીના ઉપયોગ કરી દુર રહેવું એજ
વિસ્મયી છે. વાંચન પુરું થયું. રમણે એ પડી બંધ કરી.
નીચું જોઈ બેસી રહ્યા.

વિદ્યામસાદ બોલ્યો. કેમ ભાઈ રમણ ! હવે તું સમજ્યો
હઈસ કે કુષ્ટ સ્ત્રીયો પુરુષોને પોતાના પંજામાં સપડાવવાને
કેવાં કૃત્યો કરે છે. અને કેવી સ્થિતિએ પહોંચાડે છે. તથા
મુઠ કામી જતો બીલકલ આખરની દરકાર નહિ. રાખતાં મન
ચાલ્ય તે રીતે વર્તી દેરી સ્થિતી ભોગવે છે. તેનું ભાન
તને થયું હશે. વળી કહ્યું છે કે

પરનારી પાવકની જવાબા, જેવી વીષની વેલી.

મોક્ષ માર્ગનો રોધ કરી નાંખે, નર્ક કુડમાં દેલી.

અને વળી શ્રી રામચંદ્રજીએ પણ તેમના ભાઈ લક્ષ્મ
જીને બોધ કર્યો છે કે,

પરનારીથી રહીએ વિગત, જોઈ નવ થઈએ આસક્ત.

કુદ્રષ્ટીએ ના કસીએ પ્રિત, ધર્મ સાસ્રની એવી રીત.

હે ભાઈ ! આ સંસારમાં શુદ્ધ રહી સદ વર્તન રાખવું
તે દરેક માણસની ફરજ છે. અને જીવંતીનું સાર્યક છે. કા-
રણ કે ધર્મ સાસ્રમાં પણ કહ્યું છે કે

પરનીદા પરધન પરનાર, એહ તજ્યો તે બન સંસાર

વિરોધ હોંસાને અભીમાન, એ તને તવ સોભે જ્ઞાન
દહ ધર્યેનો લાભજ એહ, સત્ય અચરણ આચરે જેહ

* * * * *

રમણભાઈ આજ સુધી હું જાણતો હતો કે તમે
સર્વજ્ઞ. પણ સાબીત થાય છે કે તમારામાં મેં દાણા પણ
નથી. જો તમને સૌંદર્ય ચઢે તો લલ્લે ! પણ મિત્રની ફરજ છે
કે તેને સુધારવો. માટેજ મારે તમને કહેવું પડે છે, આ
દાખલા પરથી તમારે પણ સમજવાનું છે. અને ચોકસ તમ
ને લાગુ પડે છે. કે નવલયંત્રી માફક તમે પણ ચંદાના
ધારમાં પડ્યા છો. તે ખરાબ થસો. માટે સમજો તો ઠીક.
વાંચ્યું પણ જ્ઞાન ના આવ્યું તો સા કામનું. ! !

રમણ બેદરે—ભાઈ વિદ્યાપ્રસાદ તમે કહો તેમ ક-
રના હું તૈયાર છું. બોલો સુધારામાં મારે શાં પગલાં ભરવાં.

વિદ્યાપ્રસાદ—પગલાં નહિ પણ ડગલાં ભરવાં પડશે.
શાં પગલાં ભરવાં તે તું મારે મોઢે કહેવરાવવા માંગે છે
કેમ ! વાંચ્યું તે મીઠ્યા ગયું. મુખને કદી શીખામણુ લાગે
જ નહિ ! તેમ આજ કાલના પૈસાદાર માખાપોના ઉછરતી
વયના તમારા જેવી અર્ધ કેળવણી પામેલા જુવાનીઓ,
પૈસાનો ગર્વ કરી અધ જની જઈ, કુકર્ત્યો કરી માખાપોની
દંજવને કંઠકે લગાડે છે. અને આખરે તે કુત્યોનો ખદલો

પોતાને શીર આવી પડે છે. ત્યારે તેઓના કેવા હાલ થાય છે. તેના આ એક દાખલો છે. કવીરાજ દલપતરામ ડાહ્યા ભાઈએ કહ્યું છે કે

ગર્ભવની કદી થાય ન ગાય, ગમાર બસે જમનાં જળ નાહ્યો.
કુટની સોખતથી દલપત નથી જમમાં સુખ કોઈ કમાયો.

માટે એકદમ ચંદાની સોખત ઓડી દે ! પિપેલીને પાણી પાઈ શું કરવા ઉછેરે છે ! આપના મોંઢામાં હાથ, ધાત્રી કોણ મુખી થયો છે. તેના ફળરો દાખલા મળી આવશે...

આ વચનો રમજુને જેમ માથાપર પવંત તુટી પડે તેવાં ભાગ્યાં અને વિચારવા લાગ્યો કે વિધામસાદનું કહેવું બરાબર છે ! પણ ચંદાને એકદમ દુર થી રીતે કરવી. ચંદા માફે જીવનન રત્ન છે ! આધ્યાત્મની આંખ છે ! તે દુર કેમ થાય ! પાણી પીના માછલી કેન જીવી સકે ! કમળવિના જીમર કયાં વિશ્રામ કરે ! પશુ ધીરજ ધરી બોલ્યો.

વિધામસાદમાઈ ! મારે તેને શું બહુનું કાઢો દુર કરવી બહાનું શું ! એકદમ તે તારું મકાન છોડાં ચાલો

જાય એવું તેને ધમકાવીને કહે. રમજુલાલ કાંઈ બોલ્યો નહિં. આફસનો ઘણમ થવાથી વિધામસાદ જવાની રજા લઈ ઉડ્યો. રમજુ પણ તેની ગાથે નીચે આવ્યો. અને તેના ગયા બાદ ચંદાના આગાસમાં ગયો. તે વખતે ચંદા બ-

૨ નોંદ્રામાં પડી હતી. તેણે પોપટીયા રંગનો સાજુ પરી
ધાત કર્યો હતો. વાંચક ! સાવધાન થઈ જા ! ચાલ વાંચ
વું જારી રાખ.

આ વખતનો દેખાવ ઘણેજ અવનવો હતો. તેનાં
મીઠાચલાં લલિત લોચનો જાણે કમળની ખીડાચેલી પાંખડીયો
હોય તેવાં દેખાતાં હતાં. તેની જીગડી જાણે વીર પુરોની
છાતી ભેદવાનાં કામ જાણે હોય તેવી જણાતી હતી. તેનું
તેજ મય બાલ જાણે કામ દેવને સ્મરણ કરવાનું મદન કૌત
હોય તેમ બાસ્તુ હતું. તેના યુગ્મખી ગાલ જાણે કદમ્બી
પત્રજા કડકા કાપીને ચોંટાડ્યા હોય તેવા સુકોમળ જણાતા
હતા ! તેના અર્ધ ઉઘાડા અઘરોજ જાણે કામ દેવને વિશ્રાંતી
લેવાના ઝોટલા હોય તેમ જણાતા હતા. તેનું આખું વ-
દન જાણે મદન રસથી ભરેલો ઝરો હોય તેવું જણાતું
હતું. તેના સહજ સહજ દેખાતા હાડમની કળી જરા દાંત
જાણે મદનરસ કોઈ લઈ ના જાય તેમ રક્ષણ કરનાર કામ
દેવના દારાપાળો હોય તેમ દેખાતા હતા. તેનું કપાળ
પરનું છુંદણ જાણે કામ દેવે રતી રસ પીતી વખતે કરેલા
ડંસની નીસાની માફક સોમતુ હતું. તેના ભાલપરનો હોંઝ
લોકનો ચાંદલો જાણે ખરફના ઢગલાપર પડેલા લોહીના ટીપા
જેવો દેખાતો હતો. કંઠમાં વિરાજીત ચચેલી મોતીની ર-

મણુ માલા બાણે કોઠક યોગીનીના યાગ લેતા વખતે ધા-
રણુ કરેલી જપમાળા હોય તેમ જણાતી હતી. તેનું પો-
પટોયા રંગનું વસ્ત્ર મંદમંદ ઉડતુ હતું. તેનું શ્વેત વસ્ત્ર
શરીર આ વસ્ત્રમાંથી જણાતુ હતું. તેના સ્તન મંડળ પરનું
વસ્ત્ર ચલાય માન થઈ ગયું હતું આ નવ યૌવનાના
શ્વેત વસ્ત્રના સ્તન મંડળ બાણે મદન રસથી ભરેલા કુવર્ણના
બે કળસો ગોઠવી દીધા હોય; અગર આ યૌવન વાટોકામાં
કામ દેવે બાણે પોતાના બે તંબુ તાણ્યા હોય. એમ શો-
ભતા હતા. તેના શરીર પરના કેશની લટો કંઠ અને સ્તન
મંડળની આસપાસ વીંટલાઈ વળેલી હોવાથી બાણે આ ચપ-
ળાના અંગનું અને મદન રાજના મદન રસનું સંરક્ષણ કર-
તા બે વિષધરો હોય, અથવા તેના શરીર રૂપી રાક્ષસમાંથી
બે અમૃતના કળસનું પાન કરવા આવેલા વિષધરો હોય
તેમ કેખાતાં હતાં. રમણ તેના સાચુ ટીકી ટીકી જોવા લા-
ગ્યા અને બોલ્યો.

શીખરણી બૃત.

૩પે રંભા લાજે, અધીક વળી લાજે ઉરવશી^૧

પ્રિયા પ્યારી ત્હારી, બિધિન ચીત આભા ઉરવશી^૨

નિતિ રિતી શીખો, બની સતી સ્ત્રીયોની શીરમણી.

ખુબી સઘળી ત્હારી, વરણી સકું સરવે શીરમણી— ૧

૧ અપ્સરા. ૨ મનમાં વશી.

આટલું બોલતાં જ ચંદા જાગી ઉઠી, રમણ સ્તબ્ધ થઈ ગયો.

ચંદા બોલી—કેમ સ્વામીનાથ ! શી આગ્રહ છે એમ બોલી રમણ પાસે આવો.

રમણે જવાબ આપ્યો. ચાલ દુર થા ! એકદમ અ-
હી થી ચાલી જા ! નહિં તો પોલીસને બોલાવી પકડાવવા
પડશે. સત્વર દુર થા ! નહિં તો લાત મારી ખહાર કાઢવી
પડશે. સઘળા દાગીના મારે સ્વાધીન કર !

નેત્રમણી ! મારો શો ગુન્હો છે. મને એકાએક શા
માટે તરછોડી મુકો છો. મેં તમારાથી કંઈ વધારે ગળ્યું
નથી. તેમ આપનાથી કંઈ વીરિય જુદાલું નથી. મને એકા-
એક બીન ગુન્હે ના તરછોડો ! ચંદા રડતાં રડતાં બોલી.

રમણે જવાબ આપ્યો મારે જુદાં મુદ્દલ કામ નથી.

ચંદા બોલી—જસ આજ પ્રમાણે પ્યાર રખાતો હશે
કે ! મને જો પ્રથમથી આ પ્રમાણે ખબર હોત તો હું તમા
રી બાયલાની મહેબત કેમ રાખત ! ભલે આ ચાલી ! એની
સાથે પ્યાર બાધો ! જે માણસ વચનનો બુઠો છે. તેનો ભ-
રોસો કોણ રાખે.

હવે ત્યારે ટાયલું કરવું છે કે જવું છે. મને જવાબ દે
રમણે કહ્યું.

ચંદા બોલી હતો આ ચાલી. મારે કંઈ લેવા દેવા ન-
થી. એમ કહી રડતી રડતી ચાલી ગઈ...

પ્રકર ૫ મું

નર ઘર નારી વીણ કઢી, શોભે નહિં લગાર,
સમ કૃષ્ણ સત્રા વિના, મંદીર સીમ્યા ધાર.

વિધવાપ્રસાદ પાતાના ઘર તરફ ફરતા થયો, તથા
ચંદાનુવર આવતી થઈ. હવે જહાસા વાંચક ! આપણે
હુરબાળી પ્રેમગવરીને જરા સંસારીએ. અને તેની બગર
જેઠીએ. જગાડું કુષાન મળ્યો. સોનું સમજી મોંઘ્યું
પણ કવેં કથીર નીકળ્યું, પુત્રી દુઃખ પામતી હતી એવા
સ્વસાયીક વિચાર બળવંતરાય શેઠ ને થવા માંડ્યા. તેથી
પ્રેમગવરીને તેડવા એક માનુષ્ય મોકલ્યું. તેણે આવી જા
ગા બાઈને બગર આપી કે બળવંતરાયે અને પ્રેમગવરી
બેનને તેડવા સારું મોકલ્યો છે.

એ જાણે ! અને એનો વર જાણે ! મોકલવી કે ન
મોકલવી તે માગ હાથમાં નથી. એવું જાગ્યાંએ કહ્યું,
આ પ્રમાણે વાતચીત આવતી હતી, તેવામાં સમજાવા
ત્યાં આવ્યો.

હેમ માનુશી શું છે ? રમણે પુછ્યું,

સંજાગાડું—સાડું આ તારા સાસરેથી બળવંતરાય

શેડે માણસ મોકલ્યું છે અને તેમની સાથે પ્રેમગવરીને વિદાય કરતો એવું આ તેમના લખેલા પત્ર પરથી જણાય છે. રમણે પત્ર તરત પોતાના હાથમાં લીધો. વાંચ્યો ને પોતાના ખીસામાં મુક્યો.

કેમ ત્હારી શી મરણ છે? ગંગાબાઈએ પૂછ્યું.

રમણે જવાબ આપ્યો, માતુશ્રી તમારી મરણ તે મારી, હાથમાં છે નય. બે મહીના રહી આવશે તેમાં કંઈ જવાનું છે.

ગંગાબાઈ બોલી—સારૂ. રમણ ઉપર આવતો થયો કે ગંગાબાઈએ પ્રેમગવરી ! પ્રેમગવરી ! કહી જીમ મારી કે તરતજ પ્રેમગવરી જે પાસેના ઓરડામાં હતી તે હાજર થઈ બોલી, કેમ માતાજી શી આજ્ઞા છે ?

આ તમારા પીયરથી માણસ આવ્યું છે, તેમની સાથે તમારા પીતાજીએ તમને તેડાવવાનું લખ્યું છે માટે તમારી શી મરણ છે..? ગંગાબાઈ બોલી.

માતાજી આપ કહો તેમ કરું; મને કશી સુઝ પડતી નથી.

એમાં સુઝ શી પડવાની છે, બે મહીના જઈ આવી પછી તેડાવું એટલે આજ્ઞા. આ તારા ગાંસડી પોર લાં તૈયાર કર.

આ શબ્દો સાંભળી પ્રેમગવરી અત્યંત આનંદ પા
મી અને બાણે વાદના પંજામાંથી ઠોઈ પક્ષી છુટે તેમ
ખુશ થઈ હુમડાં ગડી વાળી તૈયાર કરી દૂકમાં ભરી. અ
ને તૈયાર થઈ તરતજ માળપર રમણ પાસે જઈ ગળગળી
ત આવશે બોલી સ્વામીનાથ હું જવાની આજ્ઞા માગું છું
રમણે જવાબ આપ્યો, સીધારો પત્ર લખું ત્યારે વ
હેલી આવશે.

આટલા ધણે દિવસ પ્રેમયુક્ત શબ્દ સાંભળી પ્રેમ
ગવરીને જરા આશ્રય વળ્યો; અને વિચાર કરવા લાગી કે
હુષ્ટ રંગના દુર થયા પછી, હવે ગાડુ જરા ઠેકાણે આ
વતું લાગે છે.

સાડુ સ્વામીનાથ ! આપનું શરીર સાચવજો, વિગેરે
શબ્દો ઠહેલીઠહેલી પ્રેમગવરી માળપરથી નીચે આવી, સ
થળાં જમી પરવારી ગાડીના ટાઇમની વાટ જોતાં બેઠાં,
જાર ઉપર એક, બે ને ત્રણ થયા ઉઠવાની તૈયારી કરી,
રમણે આકરને ગાડી બેઠવા કહ્યું તરતજ ગાડી તૈયાર કરી
લાગે.

બેટા ! પ્રેમગવરી બહેલી આવશે, તારાં માનુશીને
મારા થટીત કેળે અને સર્વેને બોલાવશે એવું અંગાખાઈ
એ કહ્યું.

પ્રેમગવરી—સાડુ માતાજી આપનું શરીર સાચવજો

એમ કહી ગાડીમાં બેઠી અને વિદાન થઈ.

હવે રમણલાલનું રમ્ય જીવન તદ્દન સુનકાર થઈ ગયું.
રમણને પણ ચઢા ગયાથી પોતાનો દીવન શુભ વેળા મુરદાર
જણાવવા લાગ્યો, અણગમો થયાથી બારણે આવી બેઠો,
તેવામાં સામેની એક પેદમેન આસતો જણાયો, તેણે
પાસે આવી કહ્યું.

રમણલાલ કિષ્કરણ દેશાઈ

આપકા નામ હે ?

રમણે જવાબ આપ્યો હા! કયું સામ! આજ દયા
લકુ' બહોત દેર હુઈ ?

પોસ્ટમેને કહ્યું. સામ બેંગીયાં બહોત છાપનેકીથી.
એમ કહી રવાને થયો, રમણે પત્ર ઉકેલી વાંચવા માં
હયો. ક્યાંનો ટાગલ છે ગંગાનાઈ બોલી, છાપ પરધીરો
સ્તંભતિર્યનો જણાય છે રમણે કહ્યું.

સ્તંભતિર્ય તા. ૧૮

પ્રિય મિત્ર રમણલાલ.

વિ. એ છે જે હમાંરા બાઈ શુભાગાપતું લગ્ન મુ
હુત મહા સુદ ૭ નેમગળવારનું નિર્ધાર્યું છે, તે શુભપ્ર
સંગે આપ સકુકુડુંબ પધારી અમને સોમા આપસોજી.

સ્તંભતિર્ય

લી. શેવક

ગાંધીનગર

પ્રમોદચંદ્ર મજીથાઈ વફીવ.

રમણલાલ અત્યંત ખુશી થયો. એક વખત વાંચી બીજી વખત વાંચી, અને ટેબલ પર મુકી તરતજ પાતાનાં માનુશીને ખબર આપી કે પ્રબોધભાઈના નાના ભાઈ જુલાખનાયનું લગ્ન થયું છે તેથી મારે ત્યાં જવાનું છે એમ તેમના પત્ર પરથી જણાય છે. એમ કહી કબાટ ઉઘાડી કપડાં ઢાઢયાં બહાર વાંચક! ચાલો આપણે પણ રમણલાલ સાથે જાને જવા તૈયાર થઈએ. અને કપડાં સંભાળીએ. બીજી તરફ વિદ્યાપ્રસાદ અને ચંદ્રકાન્ત પણ તૈયાર થઈ રહ્યા છે. અને રમણલાલની વાટ જોયા કરે છે.

વાંચક! ચંદ્રકાન્ત તે પણ રમણનો મલતાવડો મીત્ર હતો. પણ તે વિદ્યાપ્રસાદથી ઉત્તરોજ હતો. એટલે સાધારણ રીતે જરા દુરાચારી હતો આ જગ્યાએ ચંદ્રકાન્ત સંજમથી ખ્યાન એટલુંજ બસ છે હમારા સુત્ર વાંચકોને આ પરથી તેના ગુણની માહિતી મળી હશે એમ ધારૂં છું.

સમા! સમા! કહી રમણે ખુબ મારી તરતજ એક વાકર ઉપર આવ્યો અને બોલ્યો કેમ સાહેબ શેા દુકમ છે.

ગાડી તૈયાર કરી લાવ રમણલાલ બોલ્યો એટલુંજ કહી પાતે છુગડાં પહેરવા માંડ્યાં અને પરવારી ગંગાખાઈ

પાસે આવી કહ્યું માનુશ્રી હું જાઉં છું. શરીર સાચવજો
ચાંદ્રકાંત આવી પહોંચ્યો અને બારણે ઉભો રહ્યો
ગંગાળાઇ બોલી હા ભાઈ! વહેલો આવજો બહુ દીવસ
પરદેશમાં ભાગીશ નહીં.

તરતજ રામાએ ગાડી તૈયાર કરી આણી. અને બૂમ
મારી સાહેબ ગાડી આવી છે,

હા ! આવ્યો કહી રમણલાલ બૂટ પહેરી તૈયાર થયો
અને ગંગાળાઇને નમન કરી ગાડીમાં બંને જણ બેઠાં, અ
ને રામાને કહ્યું, વિદ્યાપ્રસાદલાઇને આપણે લેવાના છે તે
તરફ હાંક.

તરતજ હુકમનો અમલ થયો; ગાડી ચાલી ત્રણદરવાજા
પસાર કરી ડીક્ષનરોડ તરફ વળી, વિદ્યાપ્રસાદ રમણની વાટ
જોતો જોતો આમ તેમ ફરતો હોતો, વિદ્યાસબૂતન આગળ
ગાડી રાખી રમણ ઉતરી પડ્યો, મકાનમાં ગયો અને
બોલ્યો.

કેમ ભાઈ તૈયાર થયા કે નહિ.

હા ! તૈયાર છું બોલી વિદ્યાપ્રસાદ પોતાનો કોટ
પહેરવા માંડ્યો. રામાએ તરતજ ટૂંક લઇને ગાડીમાં બેઠી
નીચે આવી વિદ્યાપ્રસાદ માત પિતાની રજા લઇ, ત્રણે
જણ ગાડીમાં બેઠા ! અને તરતજ ગાડી પુર સપાટ રો

શન તરફ વિદાય થઈ, દૂર આવવાને ફક્ત પાંચેક કલાક
નીજ વાર હતી રમણલાલે લણ ટીકીટો સેકન્ડ ક્લાસની
હીપી અને રામાને ઘેર જવાનો આશા આપી, વીદાય
થયા.

પ્રકરણ ૬ હું.

હર્ષવેલી કરનારી વસંતરત્ન ખીલવા લાગી છે; સર્વલ
સ્થળે આનંદ ઉત્સવ આપી રહ્યો છે, આ સૃષ્ટીનાં મન
રંજન કરે તેવાં વિધ વિધ તરેહનાં શુભાખ; અંપો, માંપો
શા, બાઈ, બુઈ, પારિજાતક લક્ષ્મીઓમાં બહેલી પુષ્પ કળી
ઓ, ખીલવા લાગી છે, પંકજના પુષ્પોપર મદ્યેલાથયેલા બ્ર
મર વૃંદોને શુભારવ, દામદેવના મનુષ્યના ટંકારનાં માદક
સંભળાવા લાગ્યો, દક્ષિણ દીશાને મંદમંદ કુંકાતો પવન
આ સમયે પુષ્પ લક્ષ્મીને નૃત્ય ક્રિયા શિખવવાનો આ
શંભ કરવા લાગ્યો, આ પ્રસંગને અનુસરતી સંગીતના સુ
દીર ગાન તાનની ગરજ પુરી પાડવા સારૂ કોકીલાઓએ
ખોતાનું સુંદીર મનરંજન ગાન શરૂ કર્યું ! કોકીલાઓના

મધુર ગાનથી બાણે પુષ્પ લક્ષ્મીએ પ્રીતા પ્રીતા થઈ ગઈ
હોય તેમ તેમના પર પુષ્પ વૃષ્ટિ કરવા લાગી, વીધવીધ
પ્રકારનાં પંખીઓ આમથી તેમ ઉડવા લાગ્યાં, ચોમેર ઉ
ડતી કુંવારાની સેરો આકાશમાં વરસતા વરસાદની માફક
જણાવા લાગી, ચંપાનાં પુષ્પો ચોતરફથી વિજય મેળવતા
કામદેવને કુંદનમય પુષ્પોથી વધાવતાં હોય તેમ જણાવા
લાગ્યાં, સર્વત્ર નિરહીણી દોમલાંગીઓનાં હૃદય સીવાય
આનંદ ચોતરાવ વ્યાપી રહ્યો. માન ગર્વના મુગ્ધાઓ પ્રિ
યતમ પ્રેમથી મત્તકાવા લાગી, લક્ષ્મી વૃક્ષનાં સુંદર પદ્મ
વેા કામી જનોના વિચારની માફક નાચવા લાગ્યાં, સૂર્ય
નાનાયણ ભગવાન પોતાના તેજસ્વી કિરણોથી નવલ પદ્મ
વાને પોતાના તેજમાં અંબવા લાગ્યાં. કુમળા પદ્મવોપર
પડેલા તેજના કિરણોના પ્રભાવથી બગીચાનો ચિત્તાકર્ષક
દેખાવ થઈ રહ્યો. અને તેજનો એટલો બધો અંબાર થ
યો કે બાણે રતી સુંદરીએ પોતાના પ્રિયતમ કુશુમાયુદ્ધનું
આવાગમન સાંભળી પોતાનું વિલાસગૃહ વિનુન પ્રભાના
હીપકથી બાણે ઝગઝગાટ ન કર્યું હોય । આદો અવનવો
આહ્વાદક દેખાવ આ વખતે સ્તંભતિથિની પાસેના પ્રભો
ધયંદ્ર શેઠના પીતાના બંધાવેલા નજર આપનાં થઈ ર
હ્યો હતો.

માળીએ આજરોજ બગીચાને સુંદર પુષ્પ માળાએ તથા આસો પલ્લવના તોરણોથી શણગાર્યો હતો, બગીચા માં ઉનાળામાં હવા ખાવાને સારૂ બગીચાઓ પણ લગાડા દાર તથા સુસોભિત રહેવાની ગોઠવણ થઈ શકે તેવાં સ્તંભિયોળી બરપુર બંધાવ્યા હતા, શેઠના પિતાશ્રીએ વેપાર રોજગારમાં સારી સંપત્તિ મેળવી હતી, તથા દરબારી કામકાજમાં પણ ભેમની આબરૂ સારી હતી તેમ હોત ત ના ટેટલાક પૈસાનો ઉપયોગ ધર્માદા કામમાં પણ સારો કર્યો હતો,

હવે વાંચકોને બાકી રહેલી કથાના રસીક રસધી રંગીન કરીએ છીએ, અને હવેના વધારે વિવેચનની નવ લકથા અમારા વિદારી વાંચક વૃંદના હૃદય કમળમાં સ્થિતરવામાં આવશે.

હવે બરાબર સાંજના પાંચ વાગ્યાનો અમલ થયો, પ્રભોધચંદ્ર શેઠશન પર જઈ પુગ્યો, પાંસ લઈ અંદર દાખલ થયો. સડ સડાટ કરતી ટ્રેન આવી પહોંચી ત્રણજણ ઉતર્યા, તરતજ વિક્ટોરિયામાં બેસી નજર બાગ આગળ આવી પહોંચ્યા; ગાડી ઉભી રહી. નજર બાગનો ભવ્ય દેખાવ જોઈ રમણ અત્યંત આનંદ પામ્યો, સર્વે દેશી આનંદ કોત્રવ પ્રસરી રહ્યો. લગ્નની પ્રામથુમ

ધમ્મ રહી હતી. વરગોડાની તૈયારી થવા માંડી. એક, બે, ને ત્રણ દીવસ થયા, લગ્ન પાર પડ્યાં, આ શુભ મંજળ સમયે સુંદરલાલ નામના એક સદ્ અકસ્થની રમા નામની ચૌદ વર્ષની પુત્રી પર રમણલાલ આશક થયો, અને તે શીરોતે મેળવી શકાય. તે સળંધી વિચારમાં પડ્યો, તરતજ તેનું નામ ઠામ વીગેરે પુછી વાકેફ થયો,

દેશાર્ધ સુંદરલાલ બે લગ્ન વર્ષ થયાં મરી ગયા હતા. તેથી તેમના તરફનો સઘળો વહીવટ ચંદુલાલ નામનો એક અકસ્થ કરતો હતો, ચંદુલાલ ઘણો લોભીળ માણસ હતો, રમણલાલ તથા ચંદ્રકાન્તે જ્ઞાનગીરીતે ચંદુલાલની મુલાકાત લીધી અને પોતાની વાતથી માહ્યર કર્યો, અંતે તેને રૂ. હજાર આપવાના ઠરાવ્યા, અને બીજે દિવસે પોતાનો સુંદરલાલને ત્યાં જવાનો વિચાર જણાવ્યો, અંતે જી જમી પરવારી રમણ તથા ચંદ્રકાન્ત દરવાને બહાને બહાર જવાને નીકળ્યા. વિદ્યાપ્રસાદને તેઓએ આ વાત જણાવવા લીધી નહિ, કારણ કે વિદ્યાપ્રસાદ સુધરેલા પક્ષનો આદમી, અને તેમનાથી ઉછરેલો તેથી બે વિદ્યાપ્રસાદ આ વાત જાણે તો હાથ આવેલી બાજુ કંઈની જશે, અને વિદ્યાપ્રસાદ બીજીવાર લગ્ન પણ થવા ન દે, તેથી તેની રમણલાલને ખુબ ધારતી હતી, એક ગાડી બાંડે કરી મું

હરલાલને ઘેર આવી પહોંચ્યા, આ બાળત વીરે ચંદ્રલા
લે પડેલેથી સુંદરતાવની સ્ત્રીને માદ્રિત કરી હતી.

રમણલાલ તથા ચંદ્રકાન્તને આવતા જોઇ ચંદ્રલાલ
બોલ્યો, “ આવો ! રમણલાલ ” કહી એક સુંદર બીજા
નામાં આશ્રન આપ્યું. “ કેમ ખુશીમાંતો ખરાને ” હા
હા આપને જોઇને અત્યંત..... એમને બોલાવો ?
રમણલાલે બાથેભારે કહ્યું. તરતજ ચંદ્રલાલે, “ કમળા
ભાભી ! કમળા ભાભી ! ” કહી ખુબ મારી કે તરતજ
સુંદરલાલ શેઠનાં પત્નિ આવ્યાં,

“ કેમ ! ચંદ્રભાઈ શું કહો છો ? ”

“ તમને કહેવાનું એજ છે કે ! આ રમણલાલ જે
મના વિષે મેં તમને વાત કરી હતી તે, કિબ્જરાય દેશા
ઈના ચિરંજીવી, કુળમાં પણ સારો ! તેમ પૈસે ટકે પણ
ઠીક છે, કાંઈ તમારૂં છોડૂં દુઃખ પામે તેમ નથી;

ગામમાં બે ચાર ઘર છે. ચંકર નફર કામ કરનારા
છે, તેમ ગામમાં આખરૂં પણ સારી છે. પણ રોકવ છે.
એટલું છે ! ”

પણ શેઠકયનુ સાલ જગડને ! કમળાભાઈ બોલી.

રમણલાલ—તેની કાંઈ હરકત નહિ. તમે કહો તો
ચાર હજાર તમારી છોડીના નામે બ્યાજે મુકું ! કહો તો

મારૂં એકાદ ઘર લખી આપું. પછી છે કાંઈ વાંધો.

ચંદુલાલ—ના ! ના ! શેડ ! તમારી કાંઈ અમને અપીરાઈ છે ?

“ ત્યારે આપવા લેવાનું શી રીતે બોલો ! ને કરો નકડી. ” રમણલાલ બોલ્યો. કમળાએ ચંદુલાલ સામું જોયું. ને બોલી.

“ કહો ! ચંદુલાલ ! ”

ચંદુલાલ—હું શું કહું ! કહી નાંખોને જે કહેવું હોય તે. કે જામ છે !

કમળા—જુઓ ! મારેતો કંકુને કન્યા કરવાની છે, હું કાંઈ પેસાદાર નથી, તેમ મારા ઘરમાં કોઈ પણ રજા નાર નથી. આપવા લેવાનું એ સંપત્તિ પ્રમાણે. પણ પાંદ ર હજારથી ઓછા નહિ પડે, પછી તમારી મરજી !

“ ના ! ના ! એમ તો ના બને ! ” કહી રમણે ઉઠતા માંડયું.

ચંદુલાલ—જુઓ રમણલાલ ! તમે સમજો ને એ પણ સમજો, તેમાં બેનું લુપ્ત છે; પણ આખરે તમારી મરજી ક્યાં સુધી !

રમણ—(એઈટ થાઉઝન્ડ)

ચંદુલાલ—તો સર. એટલાસ્ટ ટેન થાઉઝન્ડ બહા.

મ હુ યુ લૂઝ સચ શુઝ ઓપરચ્યુનીટી યુ કાન્ટ ગેટ સચ
ટાઈમ ઓફન એન્ડ ઓફન. અન્ડર સ્ટુડ. !

રમણલાલ—ગ્રેટ હિઝ યોર ઓપીનીયન એબાઉટ
ધીસ મીસ્ટર ચંદ્રકાન્ત.

ચંદ્રકાન્ત—મીસ્ટર ચંદ્રલાલ ડિઝ ઓવ તાઈટ. ધેર
હિઝ નો રીઝન ઓફ સોસીશીએશન. એકસેપ્ટ હિટ.

રમણલાલ—“ વેલ ” ચંદ્રલાલ જવ તમે કહેા
છો. તેમ કબુલ છે.

ચંદ્રકાન્ત કયાં સુધી ડ્યુ ! મને તો કરો ! મારે
તો જાણવું જોઈએ. કમળા બાઈ બોલી.

“ ડ્યુ ” એનો નકકી કર્યું ! કરો કતોહના હંકાર.

ના ! ના ! તોય મારે તો જાણવું જોઈએ તો ખરૂ
કમળા બોલી.

ચંદ્રલાલ બોલ્યો રૂપીઆ ૧૦૦૦૦૦ દસ હજાર સુધી
ચાલો એમનું મન સંપાદન કરો.

“ ના ! ના ! એમતો ના બને ! ”

ચંદ્રલાલ—જુઓ ! હવે તમારે બોલવાનું જેવું ત
ખ્યું નથી. હવે છુકર કર્યો નહિ. પદ્માની રીત પ્રમાણે
સર્વ દાગિના લાગશે. અને આપવું લેવું સૌ સંપત્તિ
પ્રમાણે.

“ બુઝો ! હવે હું બીજી ઠેકાણુ જોતો નથી. ”
ચંદુલાલે ઇશારતથી જવાબ આપ્યો સારું ! એમ બોલી
રમણ તથા ચંદ્રકાન્ત ઉઠ્યા. અને ગાડીમાં મુકામ પર
રવાના થયા. રસ્તામાં રમણે પુછ્યું.

કેમ ચંદ્રકાન્તભાઈ ! કન્યા તો જોઈને ઠીક છે ને.

ચંદ્રકાન્ત—વાક તમારામાં કાંઈ કહેવરામણુ આવે !
અને જોઈએ તો આંધળી પણ ખેડાં ફોડે ! જાણે ચંદ્રમા
ચળાયો, એમ કહી રમણલાલને ઉડાવા માંડ્યો.

“ નહિ તું ઉડાડવાની વાત કર નહિ. બરાબર જ
બાળ દે ! ”

“ હા ! હા ! ઠીક છે, જાણે ઇંદ્રની આસરા, ”
આ સાંભળી રમણલાલ ખુશી થયો, ને બોલ્યો ચાલો
હવે એ વાતને દોરાણે મુકો. વિદ્યાપ્રસાદને હમણાં જાહેર
કરવાતુ કાંઈ કારણુ નથી. સમયનાં વાળાં સમયે વાગશે.
એટલે સૌ થશે.

મકાન આવ્યું. ગાડી અટકી, બંને ઉતરી અંદર
ગયા; બાક એ દિવસ રહીને, સધળાએ ઉજ્જનન જવા તે
યારી કરી,

પ્રત્યેષચંદ્રભાઈ ! હવે હશે જવાની રજા લઈશું ર
મણલાલ બોલ્યો, પ્રત્યેષચંદ્રે ઉત્તર આપ્યો. હવે શ્રી

તાવળ આવી ગઇ છે । કે ઘેર ક્યાં છોકરાં રડનાર છે !
જવાશે બે દિવસ પછી.

“ ના ! ના ! હવે રહેવાય તેમ નથી, ઠારણ કે
વિદ્યાપ્રસાદભાઈની રબ પૂરી થઈ ગઇ છે, મંગળવારને દિ-
વસે નોકરીપર હાજર થવાનું છે, તેમ માનુશ્રી રાહ જોતાં
હશે. ”

માનુશ્રી તો કાંઈ રાહ નહિ જોતાં હોય, તેમની તો
દરકાર કાંઈએ કરે એમ નથી; પણ એમ કહેને કે શા-
લી સાહેબ વાટ જોતાં હશે, ” રમણલાલે નીચું જોયું
ને પેટમાં ધાસ્તી પેઠી કે રજેને વિદ્યાપ્રસાદ હમણાં કાં
ઈ જવામ દેશે, પણ તે તો ચુપકીથી બેસી રહ્યો.

ના બાઈ ! હાલ તે પણ વાટ જોનાર નથી, ખીમર
સીધાન્યાં છે, ચંદ્રકાન્તે કહ્યું.

ત્યારે બીબું કોઈ ! પ્રજોધચંદ્ર બોલ્યો.

વાહ ! બાઈ ! વાહ ! તમે પોંતે પોતાની ગત જ
જો તમે એવા હશે માટે બધા પણ એવા ! રમણલાલ
બોલ્યો.

વિદ્યાપ્રસાદ અત્યાર સુધી શાંત હતો; તે બોલ્યો.
નહિં ! નહિ ! પ્રજોધભાઈ તમારા જેવા સદ્ ગૃહસ્થને
આનું બોલવું હાજતુ નથી; ઠારણ કે રમણલાલ શુદ્ધ એક

પતિનુત પાળે છે; જાગ બ્રહ્મચારી છે;

રમણલાલે નીચું જોઈ હસ્યાં કર્યું પણ કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ;

ચંદ્રકાન્ત—કેમ રમણભાઈ જોતો તો ખરા ! દિગંમુઠ થઈ ગયા !

શું કરે ! પ્રજોત્તમાઈએ કાંઈ બતાવવામાં બાકી ના રાખી !

રમણલાલ—ચાલો બધી લાન જવાબો, કેમ ભાઈ દો ! જવાબ આપો છો ! આજ તો અમારે જરૂર જવું જ બેઠકે.

પ્રજોત્ત—વિદ્યાપ્રસાદભાઈની રજા પુરી થઈ છે એ બહાણે નીજવું ત્યાં હું શું કહી શકું ! એ બાબતમાં મારાં કાંઈ આગ્રહ ન થાય,

વિદ્યાપ્રસાદ—આગ્રહજી કાંઈ કારણ નથી, આ કાંઈ પારકુ ઘર છે કે ! આગ્રહજીની જરૂર હોય !

“ ચાલો ત્યારે હવે જમી લઈએ ” પ્રજોત્તે કહ્યું,

બાક સઘળા જમી પરવારી જવાને માટે તૈયાર થયા; પ્રજોત્તે ગાડી તૈયાર કરાવી તથા પોતાના કેટલાક મિત્રોને સ્ટેશન પર આવવા બોલાર આપી, તે પ્રમાણે તેઓ સર્વ સહિત સહિત હાજર થયા; અત્રેથી ચારે બજીને

લઈ ગાડી સડસડાટ શેશનપર જવા ઉપડી; ત્યાં આગતાં
સર્વે મિત્રો મળ્યા. આનંદનો પાર રહ્યો નહિ, પાન, શુ
લાભ, હાર વેહેચરામાં આવ્યા. અને સર્વે મિત્રોના આ-
નંદ વચ્ચે માનસેર વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૭ મું.

કરવા માંડ્યો હિંદના, માળાપોએ કેર;

વેચે બાળા જર લઈ, બુચો આર્ય અંધેર. (રનલ)

પ્રિય વાંચક! હવે ત્હારું ધ્યાન ચોકસ રાખ. કાર-
ણકે કન્યા વિકચનો પસરેલ દુષ્ટ કાનુનનો દાખલો હવે
આપણે દ્વાંજ ચાલુ કરીએ છીએ. પ્રજાપચંદ્રને ત્યાં લગ્ન
ખતે સુંદરલાલ શેઠની પુત્રી રમાને જોઈએ. ત્યારથીજ તેના
રૂપ ગુણને સૌન્દર્ય પર રમણ આગક થઈ ગયો છે.

આ વખતે રમાની ઉંમર ૧૪ વર્ષની થઈ હતી.
એક દીવસ તેણી કાંઈ ઉડા વિચારમાં નિર્મળ થઈ બેઠી
હતી. વાંચક તેને જો ! તેના શરીરમાં યુવાનીએ પ્રવેશ
કર્યો છે. તે યુવાન થઈ છે ! તે યુવાનીની ચેષ્ટા કરે છે.
તેના પ્રત્યેક અંગમાં યુવાવસ્થા સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે.
તેના હૃદયમાંથી સદૃશ ભાવ જતો રહી પ્રેમ બાર ઉત્પન્ન
થયો છે. તેનાં નિર્મળ નેત્ર પર મહનરાજે નિવાસ કર્યો

છે, તેથી વિશેષ અળકતાં થયાં છે. તેના હોઠ પર મદન રાજની દ્રણી છે. તેના બન્ને ગાલની રત્નાશ જતી રહી ચુક્તાથી રંગતા જણાય છે. તેના શરીરના સઘળા અવયવો પ્રકુલ થયા છે. વસ્ત્રંતુ રૂતુમાં વૃક્ષ પર ફળ પુલ આવે છે, તેમ રમાના હૃદય વૃક્ષ પર પલ્લુ બે ફળ જરા જરા દેખાય છે. જુવો ! સર્વ અવયવ ખીડ્યા છે. રમા ચુરાન થઈ છે. તેની સુંદરતામાં ઘણો વધારો થયો છે.

રમા એક દગ ચમકી ! સાવધાન થઈ, બોલી સામેથી મારી પ્રીય સખી, તારાલક્ષ્મી જેવું ઠોઝ આવતું જણાય છે. હા ! હા ! તેજ આવે છે, તારાલક્ષ્મી (પ્રવેશ કરીને) કેમ ખડેન ખુશીતો ખરીને !

રમા—હા ખડેન ! પણ તમે તો આજેજ ખગર દીધીને !

“ ખડેન શું કરૂં ! કામમાં ગુંથાઈ હતી. તેમાં વળી માતાજીની તબીયત આજ બે દીવસથી નરમ હતી, તેથી આવી શકાયું નહોતું. પરંતુ દીનપ્રતીદીન તું સોસાતી કેમ જાય છે ! એવી શી વિમાસણમાં આવી પડી છે. ! એવી શી ચીંતા છે ! તે કહે ! કે જેથી મારાથી બનતા પ્રયત્ને હું દુર કરૂં. ચીંતા બડી અભાગણી છે. શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

ચિંતા ચીંતા સમા દયાતા, ત્રિદુ માત્ર ત્રગ્ગણ.

સર્જિત્વં દદતે ચિંતા, નિર્જિત્વં દદતે ચિંતા. ॥

માટે મનોવિકાર છોડી દઇ મને સત્વર જણાવ ! ”

રમા જોડી—પ્રીય બહેન ! તુંતો મશ્કરી કરતી દશે. પણ મને એક અથાગ સંકટ છે. યુવાસ્થાનું ભારે દુઃખ મારાથી સહન કરી શકાતું નથી. મારી ઉમ્મર હવે લાયક થવા આવી. હું સંસાર સ્થિતિમાં ખુબ એવી થઇ, પણ મારી માતા અંદુલાલની શીખવણીથી નાજ કહ્યા કરે છે. હવે મારે શું કરવું ! ! !

તારા જોડી—બહેન ગળાપડશ નહિં ! ધૈર્ય ધર ! સખુરીનાં ફળ મીઠાં છે, પરમકૃપાળુ પરમેશ્વર સૌ સાફજ કરશે,

“ બેન ધીરજ કેટલી રહે, ”

“ કાંઈ નહિં પરંતુ દીલ જોડીને વાત કર કે તારાં લગ્ન માટે જે માગાં આવેલાં તેમાં તારી ખુશી ક્યાં કરવાની છે. ! ”

રમાએ જવાબ આપ્યો. બહેન ! મુજમાં તો મારી મા સર્વ ઠેકાણે ના ! ની ના ! પાડે છે. તો તેમાં મારી પશ્ચન્દળી શી રીતે બર આવે. લાલચુ માતા મારો સંબંધ ક્યાં બાંધી ક્યાં ખાડમાં નાંખશે તેની મને શું ખબર !

“ બહેન આ અથાગ સંસાર મોહીની માયા છે. જેમ સમુદ્રમાં ભરતી ઝોટ થાય છે. તેમ આ સંસારમાં

પણ મનુષ્યની સ્થિતિમાં ભરતી જોટ થયા કરે છે. દરેકને સુખ અને દુઃખ ભોગવવું પડે છે. પણ કહ્યું છે કે—

उदये मवितारको, रक्ष आस्ते मने तथा.

संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेक रूपता. ॥

મોટા આદમીનું લક્ષણ સંપત્તી અને વિપત્તિમાં સરખા રહેવું તેજ છે. મારે ધૈર્ય ધર ! પણ જહેન ! હું તને એક વાત પુછવા આવી છું. ! તે ખરી છે કે જોટી ! એવું તારાએ કહ્યું.

“ જહેન તે શું વાત છે ! મને જણાવ ! ”

તે તારા સુખારંભની છે, એમ નહિં. પરંતુ મારા ધારવા પ્રમાણે તને ખેદ ઉત્પન્ન કરે તેમ છે. સાંભળ ! ન્યાતમાં તેમ આખા શહેરમાં વાત ચાલી રહી છે કે તારી માથે કિસ્મરાયના દીકરા રમણલાલ કે જે આપણે ક્ષાંસગ્નમાં આવ્યા હતા; તેમની સાથે રૂ. ૧૦૦૦૦૦ આવા લઈ તારો સંબંધ કરવા નિશ્ચય કીધો છે. તેને આજ દેકન હોટેલ દીવસ થયો છે. અને—

“ શું ! કિસ્મરાયના વઠેલ દીકરા વેરે ! અને વળી દશ હજાર લગ્ન ન મને વચવાની છે. તેમ કદી બને જ નહિં. એવા થયા અગાઉ બન આ જોખીયાનો તમામ કદી સ્વધામ પહોંચે તો વધારે સારું ”

આધુનિક સમયમાં માળાપ પૂત્રીઓને દેવું કુળ
 નેપ્ત પરણાવે છે, પરંતુ બીલકુલ નેકુતો નેનાંજ નથી,
 તેમ ગુણીયલ કે વિદ્યાવાન નેતાં નથી; જેથીજ આ
 બાળાઓને દુઃખ સહન કરવું પડે છે, ”

તારા—બહેન ધીરજ ધર ! ધીરજથી સર્વ કાર્ય સી
 હ થાય છે. હવે હું જવાની રજા લઉં છું. એમ કહી
 ઉઠી ચાલી.

રમા—હા બહેન આવજો.

તારાત્રદમીના વીદાય થયા પછી રમા એકલી એ
 કાંત ગૃહમાં બેઠી હતી. ત્યાં તેની મા કમળા આવી. અ
 ને હસ્તે ચેહેરે બોલી.

“ બહેન ! કેમ ઉદાશ છે ! હવે તો તારે ખુશ
 રહેવું નેપ્તએ. કારણ કે હવે તું પતિનું સુખ પામશે. ”
 રમા એકદમ ગુસ્સે થઈ ગઈ, અને બોલી “ માતાજી !
 આવાં વચનો બોલવાં તે આપને છાજતું નથી. ”

“ ક્યાં લમ કરવાનાં છે ! શું છે ! તેમને માનુસ
 નથી. ત્યાં સુધી સી રીતે ખુશ થાઉ. ”

“ લે તારે સાંભળ તારો વિવાહ આપણી જ્ઞાતીના
 ધનાઢ્ય શેઠ કિષ્કરાયના દિકરા રમણલાલ વેરે કરવાનો
 વિચાર છે. ”

રમા—(ગુસ્સામાં) શું મારો વિવાહ કિન્નરાય દેશાઈના છાટકા છાકરા વેરે ! મારા જન્મારનો ભરથાર તેને સમજવાનો ! મારે માટે સ્વામી તો બહુ સારો શોધી કાઢ્યો, !

“ હા ! હા ! તેની વેરે ! ! આટલું બોલી કમળા બાઈ ચાલતી થઈ.

બહાલા વાંચક ! ધિક્કાર છે ! આવાં માખાપોને કે પૈસાની લાલચે બાળકોને વેચવા તૈયાર થાય છે, અહા શું બનવા કાળ ! માખાપોજ પોતાની બેઠીને આવા કુચાલે વર્તિ, ફક્ત એક પૈસાની લાલચે, જેમ બજારમાં લિલામ કરતા હોય તેમ વેચવા કાઢે છે. અને જે વધારે પૈસા આપે તે લઈ બાય. એવી હાછતે કુમળી વયની કુમારીકાઓને વેચે છે.

ધિક્કાર ! ધિક્કાર ! હજો એ માખાપોને, કે જે પોતાના બાળકોના સુખ નચહાતાં. ફક્ત પૈસાની લાલચે બાળકોનો વિક્રય કરેછે, અરે તમે કેવાં માત પિતા ! કે બાળકોના કબજા વીધે વિચાર ન કરતાં એક પૈસાએ જ અંધ બની જમ બાળકોને એક ઉંડા ખાડામાં ફેંદી દેયો છે ! ! !

અરે દુષ્ટ રિવાજ ! તું આ પવિત્ર ભારત વર્ષમાં ક્યાં

થી પ્રવતીવા પામ્યો ! અરે ધિક્કાર છે, મા બાપોને ! કે તમે કંઈક તો વિચાર કરો ! તમે માબાપ કે પુર્વના વેરી ! અરે બાળકને વેચવું અને જે પૈસા વધારે આપે તેને વેચવું એ કાંઈ એછો ભુક્ષમ ! ! ! કાછીઆની દુકાને શાક બાજીના ભાવ પુગાય તે મીશાલે બાળકીઓના ભાવ પુછા એછો, ધિક્કાર ! ધિક્કાર આવાં માબાપોને ! છોકરાંઓનું બીલકુલ સુખ ચહાતાં નથી. બાળ લગ્નનો દુઃખ રૂપી ડુંગર હજી તમારા માંધા પરથી ખસ્યો નથી. એટલામાં કન્યા વિક્રય ! ધિક્કાર છે. તમારી બુદ્ધિને કે ભ્રષ્ટ થઈ ! કે તમને પૈસે ભરમાવી નાંખ્યાં.

કુમળી વયની બાળાઓને પૈસાનીજ આશાએ ગમે ત્યાં ફેરો છે; જરા તો તમારા બાળકની રહેમ લાવો. બાળવરોની માફકજે વધારે પૈસા આપે તે લઈ બાલ તેમ કરો છો. ગમે તેવો નાનો, મે.ટો, અભણ, ગુણવાન કે નિર્શુભી જેનો બીલકુલ વિચાર કર્યા વગર વધારે પૈસા આપે તે પરણે, તે મુજબ કરો છો, આ પ્રમાણે લગ્ન કરવામાં ખોટી મોટાઈ માની બેઠા છો, પરીણામે પોતાની વહાલી પુત્રીઓનો વિલાપ સાંભળો છો અને નજરે જુઓ છો. આવાં માબાપોને માબાપને ખરેખરે નિર્દય શત્રુની ઉપમા આપવી જોઈએ. અને તેમને માટે જેટલો

ધિકાર બતાવીએ તેટલો ઓછો છે, કન્યાનાં મામાપ પોતાથી બની શકે તેવી રીતે સામાવાળાને નિઓવવામાં બધારે બહાદુરી માને છે; અને તે પછી પોતાનું ફરજંદ કંગાલ હાલતમાં આવી પડે ત્યાં દરણું દળીને પેટ ભરવાની સ્થીતિમાં આવી પડે પણ તેની દરકાર રાખતાં નથી. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

વ્યથા શ્રેષ્ઠ મનુષ્યાણાં, કન્યા વિક્રય કારિણામ્ ॥

તે નિર્દયા પરેષેવ પુંઝ્યાદિ, દયા પરઃ ॥ ૧ ॥

જે માણસ કન્યા વેચે છે, તેના કરતાં તો પારધી પણ સારો કારણ કે તે બીજાને માટે નિદયતા વાપરે છે, પણ પોતાના કુટુંબ પર દયા લાવે છે.

માટે તેવી ઝોટી મોટાઈ માનતાના બાઈએ તથા બહેનોને જણાવવાની રજા લઈ છું કે પોતાની પુત્રીનો યોગ વર જોઈ, તેની સાથે લગ્ન કરવાં તેમાંજ પોતાનું અને પોતાની પુત્રીનું હિત સમાયલું છે.

જે જે ગ્રહસ્થિતી આવાં કસાઈયેના જેવાં કામ કરે છે. તેઓને તેવાં કામ કરતાં અટકાવવા માટે તથા દાખલો બે-સાડવા માટે ન્યાતોના આગેવાનોએ કેટલાકોને ઘટતી સજા કરવી જોઈએ. રાંક કન્યાઓને પોતાના મૂર્ખ, અને લોભી માબાપોના લોભ થઈ પડતા અટકાવવા માટે, ન્યાતોના

આગેવાનો જે કાંઈ પણ કરશે તો, સેંકટો ગરીબ કન્યા-
ઓનો આશિર્વાદ મેળવી શકશે. કેટલાકો એવી જાતની
દલીલ કરે છે કે, હમારા છોકરાઓને કન્યા આપતું નહિં
હોવાને લીધે, જે કન્યાના બદલામાં ત્રણું નહિં લઈએ
તો પછી છોકરાને પરણાવવો ક્યાંથી ! તેઓને હું માત્ર
એટલો જ જવાબ આપીશ કે; છોકરાને ખાતર છોકરીનો
સ્વાર્થ બગાડવામાં શું એક પીતા બાજબી છે કે!! વળી
છોકરાઓને જમાનાને અનુસરતી કેળવણી આપી, તે દુ-
નિયામાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવી રીતે તૈયાર કરવામાં
આવશે તો, તેને કન્યા મેળવવામાં કાંઈ પણ મુશ્કેલી પડે
તેમ હું માનતો નથી. વળી સ્ત્રી કેળવણી દેશાવવામાં આવ્યાં
અધાર કર્મ આપો આપ બાંધ પડશે. કેળવણીથી માતાઓ
પોતાની બહાલી પુત્રાઓને કુવામાં કદી પણ નાંખવા દેશે-
જ નહિં. એવી મને ખાતરી છે. વળી જમાઈ કેવો બો-
બવો તેને માટે શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

સાર્દુલ વીક્રિઢાત.

વિશ્વા શાર્ધ ધનાશ્રયો ગુણનિધોઃ સ્વયંતો યવા સુંદરઃ
સાચારઃ સુકુલો ઉદમવેમધુર કાગ્દાતા દયા સાગરઃ
મોગી મુરી કુરુન્નવાન સ્થિરમતિઃ પાપાસિ હોનોબલ્લી
જામાતા પરી વાણતઃ કાવેશ્વરે રજિ વિન્નઃ સતમઃ

જે પુરૂષને વિદ્યા ધણી, કુટુંબ મોટું, સ્થીર ખુદ્દ,
 દયાનો સમુદ્ર શક્તિ પ્રમાણે દાન ધર્મ કરનારો, બોલવું
 મીઠું, સ્વધર્માચરણી, નિર્વ્યસની; ઉત્તમકુળમાં ઉત્પન્ન
 થયેલો, સ્વરૂપે સુંદર, વયે યુવાન, કિર્તિવાન, કાર્ય વીશે શુ-
 રપાત્રું; સંપત્તિવાન, લક્ષ્મીનો ભાગ્યતા, બળવાન, પાપ અને
 દરિદ્રતા જેને માલમ નહિં. એવો જમાઈ શ્રેષ્ઠ કવિયોએ
 વર્ણવ્યોછે. બહાલા વાંચકો ! હવે આખામત આપને ઝાઝો
 કંટાળો નહિં આપતાં, મૂળ વાતપર આવી જઈએ.
 ચાલો ! ઉઠો !

પ્રકરણ ૮ મું.

સૌ જન પહેલું સમરતા, નારી કેડું નામ;

વાટે ઘાટે બોલતાં, સાધુ સીતારામ; (ગુ. વિ. પ્ર.)

સ્તંભતિર્થથી આબ્યા પછી, રમણલાલ બેબાકજો
 કયા કરે છે. અને રમા શબ્દ તેના હૃદયમાં રમણ કયાજ
 કરતો હતો. માગશર માથ આબ્યો, ન્યાતમાં લગ્નો રમ
 બટ જગવા માંડ્યાં, તે વખતે પોતાનો બીજવાર લગ્ન
 કરવાનો ઠરાવ પોતાના મિત્ર મારફત માતૃશ્રીને જણાવ્યો.
 સ્મૃદ્ધિમાં ગરકાવ થઈ ગયેલાં માતૃશ્રી ગંગાબાઈએ પણ

હા પાડી ! તેવામાંજ સ્તંભતિર્યંચી કાગળ આંચો, રમણ
વાંચી આંનંદ પામ્યો, તેનાં માતૃશ્રીએ પણ અતી હર્ષથી
તૈયારીઓ કરવા માંડી, બીજે દિવસે ચાંદડો થયો; અને
લગ્નના આઠ દીન બાકી રહ્યા; રમણલાલે હસહસારની ઢે
થળી ગણી આપી; દિવસ નજદીક આવતો ગયો, પોતાના
સઘળા મિત્રોને કંઠેત્રીઓ મારફતે રમણલાલે ખબર આ
પી; વિદ્યાપ્રસાદ આ વાત સાંભળી ઘણોજ ચકિત થયો.
અને વિચારવા લાગ્યો કે ભુત ગયું. પવિત્ર પેદું ! રમણ
લાલ ત્હારી શી વલે ! આ વિચાર તને કોણે સુઝાડ્યો
ત્હારી મતી એકાએક કેમ ફરી ગઈ ! રમણલાલ ! રમ
ણલાલ ! આટલી બધી મારી શીખામણ પાંણીમાં ગઈ !
પથ્થરપર પાણી ફરી ગયું ! બે સ્ત્રીનો ભરથાર ક્યારે સુ
ખ પામ્યો છે ! આ બધાં લક્ષણ ચંદ્રકાન્તનાંજ ! ખરી
વાત છે, કે પ્રબોધલાઈને ત્યાં એ બંનેએ એક સંતલસ
કરી સઘળે ધુમાધુમ કરી હતી. તેનુંજ પરીણામ ! “ સો
બત તેવી અસર ” એ સીદ્ધ છે. “ કુતરાની પુછડી વાં
કી તે વાંકી, ” કોઈ દિવસ સીધી થાયજ નહિં.

વાંચક ! આજ લગ્નનો દિવસ છે. રમણલાલને ત્યાં
ધામધુમ મચી રહી છે, આબુબાબુથી શેડીઆઓ તેના
માન ખાતર આંગણે નાંખેલા મંડપમાં ઢાખલ થતા હતા,

જેને તેના વાણેતર તથા, મિત્રો, અને ઘરના આદમીઓ માનપુર્વક તે આવનાર ગૃહસ્થાને આવકાર આપી, એકા રી પાન સોપારી અને ફુલના ગોટા વિગેરે આપી, ગુલા બદાનીમાંથી, તેઓના ખીસામાં રાખવાના સફેદ રૂમાલપર, મુલાખજળ છાંટતા હતા.—મંડપની બહારની બાજુએ રાખેલાં વાજાંત્રો એવી રીતે આનંદી રાગથી વાજતાં હતાં કે તેને ઘાંઘાટ જાણા શહેરમાં મચી રહ્યો હતો.

સુંદર જુવાનીઓ પોતાનાં બાળકોને હાડસેતવાની ગાડી, તથા ઘોડાની ગાડી અને પાલખીઓમાં બેસારી પોતે તેમના રક્ષણાર્થે તેની સાથે આવતા હતા. બંધુકોના અવાજ ખુબ જોરથી થતા હતા. રમણલાલ હાથમાં રૂપી-ઓ ને નાળીએર લેઈ સ્વાર થયા. ધામધુમથી નીકળેલો વરઘોડો બજારથી આવ્યો. સ્ટેશન પર ધર્મશાળામાં ઉતર્યો ગાડીને ટાઈમ થયો ન રવાના થયો.

આણી તરફ રમાને ત્યાં પહોંચ્યા હતાં મંડપમાં લોકોને ત્યાંથી માગી આણેલી હાંડીયો, ગ્લાસ, તકતા, અંદરવો ટાંગી શોભા વધારી દીધી છે. રમા બિચારી નિ-શ્વાસ નાંખતી એક ખુણામાં બેઠી હતી. તેનું શું આવે ! કહ્યું છે કે “દીકરીને ગાય દોરે ત્યાં જાય” તેમ રમાને પહોંચ્યા માતાના લોભમાં પોતાના બિચારો દાગી દેસ પડ્યા.

સ્ટેશનથી ઉતરી વરઘોડો ચઢી ઘેર આવ્યો. વરને પહોંંડી મંડપમાં લાવ્યા. લુગડાં ઉતારી નવરાવી પાટલા પર બેસાડ્યો. હસ્તમેળાપ થયો. લગ્ન પાર પડ્યાં. વાંચક ! કાગડો ઢડીંથરૂ લઈ ગયો. જન વિદાય થઈ વરઘોડી-સું ઘેર આવ્યું. વહુ મોટી અને ઠીક જોઈ ગંગાખાઈ આનંદ પામ્યાં.

રફતે રફતે અઠવાડીયું. પંદર દીવસ ને મહીનો વ્યતીત થયો. રમણ પ્રેમ પાસમાં પડ્યો. રમાએ પણ પ્રીતિ પ્રીતિ જળ ગુચવવામાં બાકી રાખી નહિં.

એક ડગલું પણ રમા વિના ભરવું તે દુઃખનો કું-ગર જોગંગવા જેવું થઈ પડ્યું. હરતાં ફરતાં, બહાડી રમા ! પ્યારી રમા ! રમા ! ને રમા ! આજ શબ્દો રમણના મૂખમાંથી બહાર નીકળવા લાગ્યા. રમાને પણ સઘળી તરફની સ્વતંત્રતા મળી; “ રાજાને ગમતી રાણી ને છાણું વીણતી આણી ” તેની માફક રમણલાલને રમા પ્રત્યે અપૂર્ણ પ્યાર, તેથી ગંગાખાઈએ કાંઈ શબ્દ કહેવાય નહિં. એટલે મનગમતી રીતે બન્ને વત્તે બે ત્રણ મહીના વ્યતીત થયા. રમાને તેના પીયરથી અંકુલાલ તેડવા આવ્યો. અને રમણલાલે જવાની રજા ના આપી; પણ અમરે અઠવાડીયા પછી મોકલીશું કહી અંકુલાલ તેડી ગયો.

વાંચક ! વિદ્યાપ્રસાદે જ્યારથી રમણલાલના ખીજ વખતના લગ્નનો ઠરાવ મળ્યો, અને કંડોત્રી મળી ત્યારથીજ, તે વિચાર સુન્ય થઈ ગયો અને રમણલાલને ત્યાં જવાનું છોડી દીધું હતું. અને લગ્નમાં પણ શરીર સારું નથી કહી ભાગ લીધો નહિ. અને રમણનો લગ્નોત્સવમાં પડ્યો એટલે ખખર જુએજ ક્યાંથી. વાંચક ! વિદ્યાપ્રસાદ આ વખતના વિચારમાં ગરકાવ થઈ ગયો છે, એકાએક મગસમાં સજુકો આવ્યો. અને મૂર્છિત થઈ પડ્યો. તરતજ તેમનાં પત્નીએ આવીને માથું ખોળામાં લીધું. અને સાર વાર કરી સાવધાન કર્યો.

“ કેમ ! શ્વામીનાથ આપની તબીયત કેમ છે ! ” વિદ્યાપ્રસાદની સ્ત્રી રત્નસુંદરીએ કહ્યું.

“ પ્રિયા તદન ! સારી છે. એતો તે વખતે જામણમાં જીવ ગભરાઈ ગયો હતો. તેથી બેશુદ્ધ થઈ જાયું. હવે કાંઈ હરકત નથી. ”

“ શ્વામીનાથ, મારો તો જીવ છીડી ગયો. કે એકાએક આ શું થયું. કારણકે સ્ત્રીયોનાં કાળજાં હમેંથાં કોમળ હોય છે. ”

“ હા બહાત્રી ! પણ તે વખતે ગભરાયે કાંઈ બને નહિ. વખતે ધીરજ રાખવી જોઈએ. ” વિદ્યાપ્રસાદે કહ્યું.

“સ્વામીનાથ ! ધીરજ કેમ રહી શકે, આપના પર મારા સુખનો આધાર રહે છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે પતિ તે પરમેશ્વર છે.” વીગેરે શબ્દો બોલતી બોલતી અંદર ચાલી ગઇ.

વાંચક ! કેવો પ્રેમ ! પતી પતિનો કેવો ગીડો પ્રેમ ! તે પશુ સ્વાર્થ પ્રેમ પ્રેમ ! પ્રેમ ! તકારી પુખ્તી ન્યારી છે. તેમ કેટલાંક માનવી તો તેનુંજ સ્મરણ કર્યા કરે છે. તેનું કારણ એમ છે કે, જો તેનો મધુર પ્રવાહ કેઈના અંતઃકરણમાં એકા એક પસર્યો, ને તે નીખાલમ હૃદયનો હોય, તો તે આનંદ માને છે, ને એવી જાતના પ્રેમરૂપી દેવને પુલકે વધાવે છે. આવી મનોવૃત્તિના પ્રેમના બુદ્ધિવાને આચિન થઈ “પૃથુરાજને સતી સંયુક્તા” રાજેંગાર ને “રાણકદેવી” જેના મહાન રાજા રાણીયો પોતાની કીરતીનો પ્રકાશ પાછળ મૂકી સતોડે સીધાવ્યા છે. અફસોસ ! કેટલાંએક માનવો તેનાજ પાસમાં સડી સડીને મરણને શરણ થાય છે. જેના અંતઃકરણમાં હુણ વાંછના રૂપી પ્રેમી પ્રવાહ રેડાયો. તો એક કુતરાની માફક તેની પાછળ ભમી એવી જાતના પ્રેમરૂપી નહારા પ્રવાહથી, આખી જીંદગીને જોળે કાઢી, ધનની પાયમાલી કરી, કુસંપનો વાસ પ્રસરાવી, નજીવા સુખ માટે સુખમય જીંદગીને માટીમાં મી.

લાવી દેછે. આવી મનોવૃત્તિના પ્રેમના બુરસાને આધીન થઈ કૌળારાણી, પીંગળા, જેવી કુલાંગાર સ્ત્રીઓ આખી ગુજરાતને એળ લગાડી, પોતાની જીંદગીને માટે સદા પ્રીતકાર ખર્ચ, નીચી દ્રષ્ટીએ નર્કને રસ્તે ચાલી ગઈ છે. લેખક (P. Sabatgol) જણાવે છે કે આકા પ્રેમ તારા સેવનથી દુનિયા ઉપર સેકરો વીર પુરૂષો અમર થઈ ગયા છે. ધારણુકે તારી પ્રેમની લહેકી જો કોઈ વીર પામે છે. ને એવી જાતનાં મનહર ઝોકાં પ્રેમમાં ખાય છે, સદાચારથી ચાલે છે, અને હૃદયને સદાચારી પ્રેમથીજ સ્તીભવે છે, તો તેની કીર્તિ આખાદ થાય છે. હજારો સંકટ પડે તો પણ જે જહેનો શિયળવૃત્ત સાચવે છે. સદાચારી પ્રેમનીજા એકનેજ જુએ છે. ધન્ય છે તેવા વીરતા નરોને તથા સ્ત્રી રત્નોને કે જેની કીર્તિ આખાદ થાય છે. આવી મનોવૃત્તિના પ્રેમના બુરસાને આધીન થઈ રામને સ્તીતા, નગને હમયાંતી, હરિશ્ચંદ્રને તારામતી, જેવા વીર સદાચારી પ્રેમથી ઝુકતા રત્નો પોતાની કીર્તિને પાછળ સદાને માટે ગજની મૂકી, તેના રત્નો રાખી, મોક્ષને આધીન થયા છે. ને જે અદ્યપિ સુધી કુલડે પૂજાય છે. ને દરેક માણસના હોઠ પર પુષ્પની માફક તેમનાં નામો ખીલી રહ્યાં.

બાંધુઓ ! આ પ્રણાલે દુષ્ટ પ્રેમરૂપી અજ્ઞાન ચીજના અંકુરો ફેાઈના મન દુષ્ટ કામથી હરી લેઈ, પાયમાલ કરી પ્રાણ છોડાવે છે. ત્યારે સદાચારી પ્રેમના તેજ વીસ્તારો દુષ્ટ કર્મ બાંધનરૂપી અંધ પિછોડામાંથી અજ્ઞવાસમાં લાવી, પ્રીતિરૂપી સ્તંભોને ઝગઝગતા કરે છે. ને તે સદાચારી પ્રેમનોજ અજ્ઞવાસ સર્વત્ર ફેલાઈ રહે છે. અરે! કેટલો બધો તફાવત ! જોઈ ! સદાચારી પ્રેમની ખુળીયો.

પ્રેમતરંગમાં ઉછાળા મારતા હે યુવાન બાંધુઓ ! પ્રેમના અંકુરો અજ્ઞાન છે, પણ તેનું યોગ્ય ને અયોગ્ય વર્તનનો તમારા પોતીકાજ હસ્તમાંછે. તોપણ કમ નશીબે તે દુષ્ટ પ્રેમથી કેટલાકની પાયમાલી ! કેટલીક અફસોસી ! પોતીકાજ હસ્તથી પોતીકાજ નસીબનું છેદન ! હાપ ! આપણે રામ, હરીશ્ચંદ્ર ! ને નગ જેવાતો સદાચારીને ભાગ્યસાળી તો નથી; ને થવાના પણ નથી, તોપણ નિર્મળ પ્રેમમાં ભીંજવું, તેનાજ સુવાસિત પુષ્પોની લહે-કીમાં મગ્ન રહેવું, અર્પાયેલા હસ્તને નહિં છોડી તેને સુખી કરવું, તે આધુનીક સમય પ્રમાણે પણ તેના જેટલું માનવ લવનું સુકૃતાર્થ ને સાફલ્યતા થવા બરોબર છે ! નહિંતો દુષ્ટ પ્રેમનિકાર તો કાતમી નર્કનોજ રસનો આજ

જે માટે ખુલ્લોજ છે.

વિદ્યાપ્રસાદનો મગજ ઠેકાણે આવ્યો, ને વિચારવા લાગ્યો કે અતીવય વિચારથીજ જમીત થઈ જવાય છે. પણ આહા ! સદ્ગુણી સ્ત્રીનાં શાં સુખો છે ! વાંચક તેને અનુભવ તને હશે ! રમણલાલ ત્હારી દશા ખરાબ થવા ભેડી છે. મોઢે ત્હને ઘેરી લીધો છે. તેથી ત્હને કાંઈ સુખ તું નથી. રમાને પ્રેમગૌરી બન્ને લેગાં થશે ત્યારે કેવી ધમાધમ ઉડશે ! દુર્ભાગી પ્રેમગૌરી એકે સુધરેલ શેડની પુત્રી અને રમણલાલ ! શરમ છે માથાપોને કે પોતાનું લાજો રૂપીયાનું રત્ન પથ્થર સાથે પછાડે છે. રમાના સુખથી તો હું માહ્યર નથી. પણ પ્રેમગૌરી ! તે પ્રેમગૌરી ! સાક્ષાત પ્રેમનીજ મૂર્તિ ! કે જેનું ધ્યાન પતિજ સેવામાં શું તે બીચારીયે રમણલાલને સુધારવા ઓછા પ્રયત્નો કર્યા છે ! નહિં ! નહિં ! સાબાસ છે એવી સદ્ગુણી અને કેળવાયેલી સદ્વર્તની સ્ત્રીયોને તેમ મારા વાંચવામાં પણ એક જગોએ આવ્યું છે કે—

A well educated and well brought up wife will love her husband as her life, She will hold that the welfare of her children, her family and herself, depends upon his happiness or mis-

ary and will therefore entrate Heaven that he may prosper.

When her husband comes home careworn and weary she will soothe and comfort him with tactful and tender words, and will afterwards ask the cause of his anxiety. If her husband has got into difficulties with regard his business, reputation, defeat in some contemplated project, or his own, or his children's illness, his wife if properly educated and brought up will do her best in every way to reduce his distress.

Her view would not be that she is delicate beautiful, well educated and therefore unwilling to do the work of a servant ! No ! for her beloved husband she will be willing to work like a slave.

A well educated wife will comfort and help her beloved partner with all her heart and soul.

બહેલી સ્ત્રી પોતાનાજ વરને પોતાનો પ્રાણ સમજ-
શે. તેના સુખ દુઃખની સ્થિતિપર પોતાની, છોકરાંની,
ને ઘરની સ્થિતિ આધાર રાખે છે. માટે તેની સ્થિતિ

સારી રહે તેવું પરમેશ્વર પાસે માંગતી રહેશે.

હાલમાંતો સ્ત્રીયો અંતઃકરણના હેતથી નહિ, પણ લોકલાજથી અને રાંડવાના ભોથી પોતાના ધણીના મંદવાક-માં તેની ચાકરી કરે છે. આફ્રી બીજી દુનીયાદારીની આ-કૃતમાં કંઈજ નહિ. વખતે ધણીને કરજ આપવાનું આવે તો બેરી પોતાના કબજામાંનું પીયર મૂકી આવે છે. ને ધણીની આખરૂં લુટાવી દેછે. ને કંકાસ કરે છે. કે લાવે તો ખવડાવું. પણ ભણેલીની શી વાત ! તે પોતાના તન, મન, ધનથી પોતાના ખ્યારાને દીલાસા સાથે સાદ્ય કરશે.

વાંચક ! રમા ભણેલી નથી ! શું પ્રેમજોરી પોતાના પતિને પરમેશ્વર તુલ્ય નથી માનતી ! કેમ કોઈ બોલતું નથી ! માને છે ! પણ રમણલાલના ઉદ્યત મીઠાજ આગળ બિચારીયોનું શું ટકુ નભે ! સિંહ આગળ શીયાળનું કેટ-લું જોર ! વાઘ આગળ બકડું શું જીગર ઝીલે ! પણ પ્રેમ-જોરી ધન્ય છે તને !

રમાને પીયર સીધાવે માસ વ્યતીત થયો. રમણલાલ ગલસયો કે મોકલશે કે નહિ મોકલે ! આખો દીન ઉદા-ગી જણાવા લાગ્યો. માળ ઉપર ચઢ્યો, અગાસીમાં આ-વ્યો, આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. ચંદ્ર પોતાની પુર્ણ કળા

પ્રકાશી રહ્યો હતો. રત્નાગર રાગરની શીતળ લહેરો વાતી
હતી ફરતાં ફરતાં બાંધ્યો.

ગાયન ભેરવી.

ત્હારા વિના સંસાર મુજને મુન્ય લાગે છે,
દીલદાર બેવા કાજ માડું મન ઉલાગે છે. ત્હારા.
સરત થઈ છે એવી ખ્યારીનીરે સાથ મુને,
ઝવેર મેળવું ઝાઝું તોએ મારી પાસે છે. ત્હારા.
મુસાફરીનો વેસ લીધો ખ્યારી તારે કાજ,
બસ હાથ માડું જઈ આ મન તારી પાસે છે. ત્હારા. (ન લ)

રમા કેમ નહિં આવી ! શું કંઈ થયું ! ! ! લાવ પત્ર
લખું ! પણ કદાચ કોઈના હાથમાં જાયતો ! તો શું ! બસ
લખવોજ તેની સાથે એક જુનીને પણ લખવો. આવો
વિચાર કરી રમણલાલ નીચે ઉતર્યો, વચલા માળે ચાલ્યો.
ટેબલ પાસે આવી નોટપેપર કાઢી લખવા બેઠો. શું લખું,
કશી સુઝ પડતી નથી. કદાચ લખું ને આજ આવે કરી
લખવા માંડ્યો.

તા. તમે, માંહે, માડું સને સર્વસ્વ.

સુખકારી શનીવાર.

હૃદય મંદીરી પ્રિયા રમા !

વિ. શું લખું ! તેની મને કરી સુઝ પડતી નથી. તારો પ્રેમાળ પ્રેમહરનીશ યાદ આવ્યા કરે છે. બહાલી વિયોગીણી ! તારા વિયોગની વિકટ વેદનાના સંકટમાં સપડાઈ સોઝાગ્ની સૈયામાં સુતો સુતો સોચ કરતા સુક્ષ્મ શરીરે સવારમાં ઉઠી હરનીશ તારૂં રમણું કર્યા કડું છું તારા પ્રેમ પાસમાં ભુરકી નાંખી બ્રમીત કરી મને અધીરો કેમ કરે છે ! બહાલી ! પ્રેમ ખરેખર અમુલ્ય ભુશણ છે ત્રણ ભૂવનમાં એ વેચાતો નથી. તારાં સુગાત્રનો સ્પર્શ કરવા માહારાં સવ રોમાંચ સ્પુરી રહ્યાં છે. તારાં કટાક્ષે માફ ચિત્ત વીધી ભાન ભુલાવ્યું છે. જેથી આ દેહ તારા સમીપે શર્ણુગત થઈ તારી ગોદમાં ગમન કરવા ગાંડી કર્યા કરે છે. અર્ધાગના તેને ફળીભૂત કરવી એ તારા હસ્તકમળમાંજ છે. માટે પ્રિયા ! સત્વર અત્રે આવો ને ઉકળેલા વિરહને શાંત પાડો દુનિયામાં પથ્થરની અછત નથી. પણ રતનનીજ છે થોડું લખવું ઘણું કરી માનજો, સોમવારે હું સ્ટેશને સામે આવીશ માટે તે દીવસે જરૂર નીકળજો તા. સદર.
લી.

હા. હૃદય કમળમાં રમતો.

રમણ.

પત્ર લખ્યો, બીડી ટીકીટ ચોઢી. રામા ! રામા !
 કહી ખૂમ મારી તરત એક ચાકર ઉપર આવી બોલ્યો
 “ કેમ સાહેબ સો હુકમ છે. ”

આ કાગળ ટપાલમાં નાખી આવ કહી. રામાને કાગળ
 આપ્યો. તે વિદાય થયો. અને રમણ ઉઠી નીચે આવ્યો.

મકરણ ૯ મું.

જે બુદ્ધિવંત હું શીયાર ગણાય નારી,
 તારે અનેક રીતતે પતિને થનારી;
 ભર્તા કદાપી જિલકુલ ખરાખ ભાસે,
 તેણે વખાણ કરશે પરલોક પાસે (સ્ત્રી . બુ)

વાંચક ! સાસરેથી આવ્યાં ઘણા દિવસ વ્યતિત થ
 યા, કોઈનો તેડવા સમ્રાધીનો પત્ર જણાયો નહિ. સ્વામી
 નાથે પણ કહયું હતું કે, હું પત્ર લખીશ; પણ તેમના
 તરફનો મુદલ પત્ર આવ્યો નહિ. કદાચ તેમની તબીયત
 સારી ના હોય, તેથી પત્ર ન લખાયો હોય. ના ! ! પ
 લુ તેમ જને નહિ. કોઈ પાંશે પણ તેમ હોય તો લખા

વે.... મારાં સાસુજી કાંઈ છેક અજ્ઞાન નથી, પ્રભુને ખ-
બર શું હશે; ! શું મને વિશરી ગયા હશે. ! હસે જેમ
હસે તેમ ! ધીરજ રાખવી, સજીરીનાં કૃણ મિડાં છે. ધી-
રજ મ્હોટાઈનું ઝવેરાત છે, બે હિમતથી હલકાર્જ આવે
છે, જે સ્ત્રીયો હિમતવાન હોય છે, તેઓજ માણસપણા
થી ભરેલી છે, હિમતનો અર્થ એવો છે કે, પરમેશ્વર ન
કરેને જો કદી કોઈ ઉપર તંગી આવી પડે તો, તેવે સ-
મયે બેહિમત નથતાં, પોતાથી જાની શકે તેટલી મહેનતે
ભરત, સીવણ, વિગેરે કામ કરીને, ગુજરાન ચલાવવું. પ-
ણ પારકા માણસને પોતાનું મોટું દેખાડવું નહિ. ઇજતને
આખરથી ઘરમાં બેસી રહી, પોતાથી જાની શકે તેટલી,
મહેનત કરવી, પોતાની સ્થિતિ પ્રગટ કરવી તે ઘણુંજ
ખોટું છે. પતિવ્રત અને ધર્મનિષ્ઠપણું રાખવું. એજ સ્ત્રી
ઓની મ્હોટી દોષતં છે; ધર્મનિષ્ઠ માણસ આ લોક અને
પરલોકમાં પુર્ણ જશ મેળવે છે, અને સુખી થાય છે, ધ-
ર્મનિષ્ઠપણાના અર્થ એવો છે કે, પોતાનામાં જુરાં કામ
કરવાની શક્તિ હોય, પણ તે કરવાં નહિ; અને પરમેશ્વ-
રના કોપથી ડરતા રહેવું. ઇશ્વરપર વિશ્વાસ રાખી તેના
નિયમ પ્રમાણે ચાલવું કદી જુદું બોલી કોઈને ઠગવું ન

હિ, આપણને ઠાઠએ દુઃખ દીધું હોય તો, તેમનમાં ન લાગતાં, તેના ઉપર ઉપકાર કરતાં રહેવું, મામાપ કે સાસુ સસરાએ જે મર્યાદા બાંધી આપી હોય, તે પ્રમાણે ચાલવું. પતિની મરજી શિવાય ડગલું પણ બહાર નહિ ભરવું, કદી પોતે ખુદ ઈંદ્રના ઘરની અપ્સરા હોય, અને પતિ કદાચ કદરૂપો હોય, તો પણ તે માટે દીલગીર ન થતાં, પરમેશ્વરનો પાડ માનવો, અને તેની શેવા ચાકરી માં હાજર રહેવું. એવી પરમેશ્વરની આજ્ઞા છે,

“ લાવ તેમને એક પત્ર તો લખું ” એમ કહી પ્રેમગૌરીએ નીચે પ્રમાણે પત્ર લખ્યો શરૂ કર્યો.

તા. ૧૪

શિરછત્ર, પ્રાણાધાર ગતિ રમણલાલ.

(મોહનજીએ મોકલ્યું એ રાગ),

પ્રિતમ તમે આમ શુરે રીસાવો,

ખખર નવ પત્ર દ્વારાએ કહાવો;

લીધો નધી હજી એકે લહાવો;

પ્રિતમ તમે આમ શુરે રીસાવો;

પ્રિતમ. ૧

આવી વર્ષા રૂતુ પુખ્ત બેઠાં,

વિરહી સ્ત્રીનાં ચિત્ત ચિન્તામાં પેઠાં;

- મારા સર્વ ઉમંગ હેઠા બેઠા
સર્વે સાહેલી સાસરીએ ચાલી,
થાશે ત્યાંહી પતિને વહાલી;
નાંખે મે'ણાં થકી મૂને બાળી
થઈ ભુલશું એવીજ ભારી
નાખ મેલો વિસારી શું નારી;
આશું રીત દીસે તમ સારી
હતી પ્રાણ પ્યારા તહીં જ્યારે,
પુઝ્યા વિષુ પાય ધરતી ન ત્યારે;
તોયે રીસાવો શું વારંવારે
કામ ધરમાં કદી નવ હોયે,
પાટોશી ઘેર જાતી નવ તોયે;
વદતી કડવો શુકન નવ મોંયે
હરનિશ આપ સેવન કરતી,
રાત્રી દીન આપનું ધ્યાન ધરતી;
આજ્ઞા આપો ત્યાંહીજ સંચરતી
કહો વિયોગ કેમ સહેવાયે
છતી આંખે અધા કેમ બનાયે,
પતિ વિષુ કહો કેમ રહેવાયે
- પ્રિતમ. ૨
- પ્રિતમ. ૩
- પ્રિતમ. ૪
- પ્રિતમ. ૫
- પ્રિતમ. ૬
- પ્રિતમ. ૭
- પ્રિતમ ૮

કઠી ભુલ થઈ મારી હોયે,
માફી દેવી જોઈએ પ્રભુ તોયે;
રંકને આવી શીક્ષા ન હોયે

પ્રિતમ. ૯
(યુવરાજ),

લી.

રંક દાસી પ્રેમગૌરીના પ્રણામ.

પત્ર લખી પોષ્ટમાં મોકલ્યો, તેટલામાં એક પોષ્ટમેન
આવ્યો અને “ બળવંતરાય વૈકુંઠરાય, દેસાઈ, ” કહી કા-
ગળ નાંખી ચાલતો થયો, પ્રેમગૌરી તરત બારીએ આવી,
કાગળ દીઠો, લઈ વાંચ્યો, અને પોતાના પીતાના ટેબલ પર
મૂક્યો, આ વખતે બળવંતરાયનીચે હતા તે ઉપર આવ્યા,
પ્રેમગૌરી ત્યાંથી બસી જોડેના રૂમમાં (Room) દાખલ
થઈ અઈ, શેઠે કાગળ વાંચી પોતાની પત્નિને કહ્યું કે પ્રે-
મગૌરીને સાસરેથી પત્ર આવ્યો છે, તેમાં લખે છે કે મો-
કલી દેજો, અને હમે સ્ટેસને આવીશું,

“ કેમ! મોકલવી કે ન મોકલવી ! ત્યારે શો વિ-
ચાર છે, ”

વિજયાલક્ષ્મી—મોકલવી ! અત્રે આવે ઘણા દીવસ
થયા પુત્રી મોટી થઈ, એટલે સાસરેજ શોભે, તેમાં આ

પણી પણ શોધા છે, જમાનો ખરાબ છે ! છેા જાય.
મોકલો,

“ સારૂ ત્યારે તું બધી તૈયારી કરજે, અને એને ક
હેજે કે તૈયાર થાય, ” આટલું કહી બળવંતરાય ચાલતા
થયા, તરતજ વિજયાલક્ષ્મીએ પ્રેમગૌરી ! પ્રેમગૌરી ! ક
હી બુમ મારી,

“ કેમ માતાજી હું કહો છો ! ”

તારે સાસરેથી કાગળ આવ્યો છે, તેમાં તને તેલવે
છે, માટે તૈયાર થજે કાલે જવાનું છે, એવું વિજયાલક્ષ્મી
એ કહ્યું,

“ સારૂ ” બોલી પ્રેમગૌરી ઉપર ચઢી, હૃપેલેર પો
તાનાં કપડાં કબાટમાંથી કાઢ્યાં, અને તૈયાર થઈ, વિજયા
લક્ષ્મીએ પણ તેને બેઠતી ચીઝેનો બંદોબસ્ત કરી આ
વ્યો, અને કેટલીક ઘટતી શીખામણ આપી, બીજે દીવસે
સવારની દ્રેનમાં રવાના કરી....

આણી તરફ રમાને પણ પલ મળ્યો, આ સઘળી
બીના પોતાની માને કહી, તૈયારી કરાવરાવી, બે વાગ્યાનો
ટાઈમ થયો, ચંદુલાલ, રમા, તથા તેની મા; સ્ટેશન પર
આવ્યાં, અને રમા સજ્જન નેત્રે પિદાય થઈ....

પહેલી પ્રેમગૌરી અને પછી રમા બને વારા ફરતી આવી પહોંચ્યાં, અત્રે આગ્યા પછીથીજ; પ્રેમગૌરીને ખબર પડી કે, પોતાના સ્વામીએ બીજીવારનું લગ્ન કરીું છે, એ કે બળવંતરાયને આ ખાબતની ખબર હતી, પરંતુ પુત્રી મુજાબ માટે તેના દેખતાં ઘરમાં વાત કરી નહિ હતી, પ્રેમગૌરી ઘણી દીક્ષગીર થઈ, પણ સમગ્ર હોવાથી તથા સારી કેળવણી પામેલી હોવાથી સંપસંપીને વર્તવું, એ બેજ વીચાર રાખી શોકાગ્ની દુર કરી હયાંજ રહી,

રમા અત્રે આગ્યા પછી રમણલાલ પ્રેમગૌરીને ઘણા તિરસ્કાર કરવા લાગ્યો; રમા ખાઈપીને બેશી રહેવું તથા વિનોદ વાતો કરવી તેજ શીખી; ઘરનું સઘળું કામકાજ પ્રેમગૌરી તથા ગંગાઆઈનેજ માથે હતું, હવે પોતે વૃધાવસ્થાએ પહોંચ્યાં હતાં, તેથી શા માટે ફોઈને કડવો શુક ન કરવો પડે ! મારે ફેટલા કાળ કાઢવા છે, એમ ધારી ગંગાઆઈ ગમ ખાતાં હતાં, “ મરકટને વળી મરીતા પીએ, ” તેની માફક રમણલાલનો સંસાર તંત્ર ચાલતું હતું, રમાપરનો ગુસ્સો પ્રેમગૌરી પર ઉતરવા માંડ્યો, દર રોજ પુષ્પાંજળીથી પતિએ પત્નીની પુજા કરવા માંડી, તથા વચનોના વજ્ર પ્રહાર કરવા માંડ્યા, પણ ધૈર્યશીળ.

પ્રેમજોરી સઘળું સહન કર્યા કરતી હતી, ને ધારતી કે પીયરની પાત્રખી કરતાં સાસરીયાંની શુળી સારી છે, પીયરનું સુખ સાસરે કામનું નથી, માખાપ ક્યાં સૂધી પુર કરે ! માખાપે જન્મારાનો સાથી જોળી આપ્યો, હવે તે સારોકે નડારો તે આપણા નશીબપર આધાર રાખે છે, એમ વિચારી મુજે મોઢે સહન કર્યા કરતી હતી, પ્રેમજોરી તથા રમા વચ્ચે સારો પ્રેમ હતો, એ કે બન્ને સોકયો હતી, પરંતુ મુદલ ધર્ષા ભાવતો હતોજ નહિ, એક એક ને હુખે દ્રઃખી થાય તેમ હતું....

રમણુડાણે, રમાને સઘળી તરફની સ્વતંત્રતા આપી જેથી વાત બગડવા માંડી, રમા મોઢે ચઢી વાગી. વાંચક તને યાદ છેકે અધુરોજ ઘડો છલકાય છે “ — સંપૂર્ણ કુંભો ન કરોતિ શૂદ્ધ ” પાંચ સાત માસ આ પ્રમાણે સૂખમાં વ્યતિત થયા, ચંદ્રકાંત જે રમણુલાલનો મીત્ર થાય છે, તેને વાંચકો ઓળખતા હશે.

રમણુ તથા ચંદ્રકાંત વચ્ચે અપુર્વ પ્રેમ હતો, તેથી ચંદ્રકાંત ઘણાજ ભાગે રમણુલાલને ત્યાંજ રહેતો હતો, બંને વચ્ચે લેશ માત્ર જુદાઈ હતી નહિ, રમાએ ધીમે ધીમે ચાગા, ચેપટા, તથા હાવભાવ ચંદ્રકાંત પ્રત્યે કરવા

માંડયો, તથા ધીમે ધીમે રમણીય બોલથી તેનું મન હ
રણ કરવાની કોશીશ કરવા માંડી, પણ સઘળું મીઠ્યા ગ
યું, જો કે ચંદ્રકાન્ત એક વિષયી માણસ હતો, એમ ક
હીએ તો ચાલે, પરંતુ આ સ્થળે તેણે પોતાની ચિત્તવૃત્તિ
સાફ રાખી હતી, એમતો તે સમગ્ર માણસ હતો, આટ
લાં આટલાં કારસ્તાન કર્યાં પણ ચંદ્રકાન્ત ડગ્યો નહિ. એ
ક દીવરા રાત્રીના બાર વાગ્યા, રમણલાલ ઘસ ઘસાટ લ
ર નિંદ્રામાં પડ્યો હતો. તથા ચંદ્રકાન્ત પણ પાસેના રૂ-
મમાં (Room) પડેલા પલંગપર આમતેમ આળોટતો
હતો,

આ અમુલ્ય તકનો લાભ લઈ, રમા ધીરે રહી ઉ
ઠી, ચુપકીથી ચંદ્રકાન્ત વાળુ બારણું ઉઘાડી અંદર દાખ
લ થઈને બારણું બંધ કરીધું, અને પલંગ પાસે આવતાં
આવતાં બોલી.

“ કેમ ચંદ્રકાન્તભાઈ ! જાગો છો કે ! ” રમાએ
ધીરેથી કહ્યું,

“ હા ! કેમ કાંઈ કામ છે ! ”

“ ના ! એતો મને ઉંઘ ના આત્રી ત્યારે મેં જા
ણ્યું કાવ જરા ત્યાં જાઉં ! તમને ઉંઘ નથી આવતી !

ક્યાંથી આવે ! એકલા પડ્યા એટલે ક્યાંથી આવે, ”
એમ કહી મશ્કરી કરવા માંડે,

“ ના ! ના ! એનો જરા વિચારમાં પડ્યો હતો,
તેથી ઉંઘ ના આવી ”

“ તમે પણ વિચાર રાખો છો ખરા કે ! કેમ ત-
મારો વિચાર છે ? આવો ત્યારે ઉંઘ ન આવતી હોય તો
આપણે બાજુ રમીએ ” રમાએ કહ્યું.

“ ના ! ના ! રાત બહુ ગઈ છે, જે થાય તે સ-
વારે, એમ કહી ચંદ્રકાંત પાસુ ફેરવી સુતો,

રમાએ કહ્યું—કેમ માડું કહ્યું નહિ માનો ?
ખસ નહિ માનો કેમ, જો જો ? હો,

“ સાડું જાવ, નથી માનતા, ” ચંદ્રકાંતે જવાબ
આપ્યો,

રમા—સવારે કાંઈ નવા જુની થશે, હો ? માટે મા-
નો ! નહિ તો પસ્તાવું પડશે, આ ચાત્રી ? વખત છે,
હજુ વિચારો ? પરિણામ સાડું નહિ આવે માટે માનો !

“ સાડું જાવ ! જે થાય તે કરી નાંખજો, ” ચંદ્ર-
કાંતે કહ્યું,

જો ! જો ! ત્યારે સું થાય છે ! એમ કહી રમા
અનેથી નીકળી પોતાના હોલમાં દાખલ થઈ, અને સૂતી
સૂતી વિચારવા લાગી કે, ચંદ્રકાન્ત તારૂં નથી બંધું છે
તું મારી મરજીને આધીન થઈ વરત્યો હોત તો, મોજ
મજા કરત. અને પુલડે પુજાત, અને આમ તારી હઠમાં
ખરાબ થઈશ, હજી તું સ્ત્રી ચરિત્રથી માહેર નથી, લાવ
તેને બીજી વખત સમજાવું, એમ કહી તેના ઝોરડામાં
ગઈ. કેમ નહિ માનો ! આવો વખત નહિ મળે ! હા-
થ આવેલો હિરો શું કામ શુભાવો છો ! સોનાની બળ
શા માટે પાણીમાં નાંખો છો, વિચારો !

“ સારૂં જાવ ઉઘવા દો, તમારાથી થાય તે કર
જો. ” ચંદ્રકાન્તે કહ્યું,

રમા શુસ્સામાંને શુસ્સામાં ચાલી ગઈ, બારણું ખં
ધ કર્યું, ચંદ્રકાન્તે ઉઠી બારણે સાંકળ મારી, અને કાંઈકે
લખવા બેઠો. રમા આ સઘળું એક છુપી જગ્યાથી જોયા
કરતી હતી, કાગળ લખ્યો, અને પથારી તળે મુક્યો. અ
ને નિંદ્રાધીન થયો.

રમા પણ કાગળ લેવાનો સવારમાં વિચાર કરી. સૂ
ઈ ગઈ,

બીજે દીવસ થયો ચંદ્રકાંત ભીડી ઘેર ગયો, રમા
એ તેનો લખેલો પત્ર વાંચ્યો અને બપોરે લઈ લઈશ,
એમ ધારી તેજ જગેએ મુક્યો, અને ખડખડવા લાગી,
“ શું ! ચંદ્રકાંત મને દસાવવા માંગે છે, ! શું હું તે
ના પંજમાં ફસાઈશ, ? કહી નહિ, હું કાળી નાગણ છું
તે ચંદ્રકાંતને કયાં ખબર છે, ! મને છીડી એ કયાં ર
હેવાનો છે, શું ઉંદર બીલાડી પકડે; એ સંભવિત છે, ન
હિ ! નહિ ચંદ્રકાંત હવે તારૂ આવી બન્યું એમ સમ
જગે ” વિગેરે વિચારો કરતી રમણલાલ પાસે આવીને
બોલી,

“ સ્વામીનાથ ! હું આપને એક વાત કહેવા માગુ
છું; ”

“ બોલ શું છે ” જલદીથી કહી નાંખ.

રમાએ તરતજ રડી દીધુ, સ્ત્રી ચરિત્રનો ખેલ થઈ
કર્યો. અને ડસકાં પર ડસકાં ભરવા માંડયાં,

“ વહાલી રહે છે કેમ ! કોઈએ તને કાંઈ કહ્યું
છે, કે માતૃશ્રીએ ઠપકો આપ્યો છે, ” રમણે કહ્યું,

“ ના વહાલા ના ! એક મહા ભારત દુઃખ આવી
પડ્યું છે, તે એ છે કે કાલે રાત્રે તમે નિંદ્રાધીન થયા,

તે વખતે ચંદ્રકાન્ત પાસેના ચોરડામાંથી અહીં આગ્યો અને મારી મતી ફેરવવા સમજાવી મેં ના પાડી, ત્યારે આખરે મારાપર બળાત્કાર કરી આગરૂ લેવા માંડી, આવાજ માણુ સની બાઈબાંધી રાખજો. આ વાત સાંભળી રમણુ અત્યંત ગુરસે થઈ ગયો, અને રાતો પીળો થયો, અને વિચારવા લાગ્યો,

“ ઠાણ ! ચંદ્રકાન્ત અરેરે દુષ્ટ પાપી આ તને શું સુઝયું, નકકી તારૂ આવી બન્યું; તેથીજ તારી મતી બળત થઈ ચંદ્રકાન્ત તું મારો મિત્ર થઈ મારાજ પગમાં કુહાડો મારવા ધાર્યો, ધિક્કાર છે તને, ડીક છે, આજ રાત્રે હું તેની વાત કરીશ ! શું વાત કરીશ, કાંઈ વહાલી રમા બુકુ બોલે ? નહિ નહિ, ચંદ્રકાન્ત તેં સુનેલા સીંહ ને જગાડ્યો છે, તો તે માર્યા વિના કેમ સુકશે ! તેનો તેં સુદલ વિચાર કર્યો હતો, સાડા આજ રાતે વાત છે !

સાડા વહાલી ! આજ રાતે હું તેનો બંદોબસ્ત કરૂ છું, રમણે રમાને કહ્યું, અને ચાલ્યો ગયો, પાંચ વાગ્યા, છ વાગ્યા અને રાત પડી.

નિરદોષ ચંદ્રકાન્તને આ વાતની માલુમ નહિ હતી તે એમ નોતો ધારતો કે રમાએ આવા કાવત્રાની બાબ

પાથરી છે. તે રમાને અત્યાર સુધી ભોળી ધારતો હતો, પણ “ ભોળું તે ભુંડાનો ભાઈ ” તેની માફક થયું. રાત ના આઠ વાગ્યા, ચંદ્રકાંત આવ્યો, રમણ પાસે ઘડીવાર બેઠો, અને પોતાના રૂમમાં જઈ રાત્રીનો ઉબાગરો હોવા થી સુઈ ગયો, ભર નિંદ્રામાં પડ્યો, જરાબર સાડા અગી ચારનો અમલ થયો, સઘળે શાન્તિ પ્રસરી રહી છે.

પવનની શીતળ લહેરો આવ્યા કરેછે, ચંદ્ર પોતાની પુણ્ણ કળાએ સુષ્ટીને દે દિવ્યમાન કરી રહ્યો છે, તે વખત રમણલાલ ઉઠ્યો. અને કબાટ ખોલ્યું, માંહેથી એક અગગતો છરો કાઢ્યો; અને પોતાની બોંદયમાં રાખી; ચંદ્રકાંતના રૂમનું બારણું ધીમેથી ઉઘાડી અંદર દાખલ થયો; દીવાની બત્તી જરા વધારી, પલંગની ડાબી બાજુએ ઉભો; બોંયમાં સંતાડેલો છરો કાઢ્યો, અને બોલ્યો, ચંદ્રકાંત ! ચંદ્રકાંત ! લે તારી પાપ રૂપી વાસનાનો બદલો એમ બોલી તેણે હાથમાંના છરાથી તેના ગળાપર એક સળંગ ધા કર્યો, તે એક ચીચીયારી પાડી ધબાક લઈને બોંય પર પડ્યો અને દેવશર્ણુ થયો;

રમણલાલ આ પ્રમાણે ચંદ્રકાંતનું ખુન કરી. પોતાની ધારણા સફળ થઈ સમજી, બારણું બંધ કરી બહાર

માયો, તેના હાથ પગ ધુજવા લાગ્યા—કાળજી ફડફડવા
 લાગ્યું—કોઈએ હીઠો તો નહિ હોય તેવી ધાસ્તી ઉત્પન્ન થઈ
 અને જાણે કીધેલા આ ભયંકર કૃત્યથી કંટાળો પામ્યો હો
 ય, તેમ ધાસ્તીનો માર્યો ખીછાનામાં આવી સુતો; પા ક
 લાક થયો અડધો થયો; અને પાછો ઉઠ્યો, તે ઝોરડામાં
 ગયો ગળામાંથી છરો ખેંચી કાઢ્યો. રમા પાણીનો પ્યા
 લો લાવી, છરો ઘોઘ સાફ કરીને તાકામાં મુક્યો, ઝોર
 ડે તાજું માર્યું; અને પછી બન્ને જણા નિદ્રાધીન થયાં.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

જેવી જેની યોગ્યતા કતીપણુ તેવી હોય,
 કરે ન માકું સૂજાનકો ભલૂ ન દુરજન હોય, (શુ.વિ.પ્ર.)
 પદોઠ થયું ચાર વાગ્યા; ચંદ્રકાંતના લાખેલા કાગળ
 ની ચાદ રમાને આવી, જે એમણે કાળ હીઠો તો લોગ
 મળ્યા, એમ ધારી રમા વહેલી ઉઠી; તરતજ ચંદ્રકાંતવા
 જા ઝોરડા તરફ આવી, તાજું મારેલું હીકું, જે બાકળી
 થઈ ગઈ; પગ ધુજવા લાગ્યા; હવે શું કરવું તે વિ

ચારમાં પડી; જો તેમના હાથમાં કાગળ ગયો તો લોગ
 મળશે; ચંદ્રકાંતના જેવીજ મારી ગતી સમજવી; તેમનો
 મિત્રજ વિચિત્ર છે; મને નહિ છોડે, શું કરવું ! ચાહી
 થી રવાના થયા વિના છુટકો નથી, ક્યાં જવું વિગેરે વિ
 ચાર કરતી કરતી કબાટ પાસે આવી, ધીમેથી કબાટ ખો
 લ્યું, દાગીનાનો દાખડો કાઢ્યો, કેટલાક પહેર્યા; અને દા
 ખડો લીધો; તરતજ પેટી ઉઘાડી માંહેથી બે સાદલા લી
 ધા, તેની અંદર દાખડો વીંટ્યો; પેટી બંધ કરી તરત
 નીચે ઉતરી, ખારણું ઉઘાડી રવાના થઇ, દરવાજા નજીક
 આવી, કેણી તરફ જવું; સીધી જઉં તો કોઈ પકડી પા
 ઠશે, રખેને કોઈ દેખશે, કાંઈ નહિ; ! મરણના બચથી
 તો બચી, ! નહિ તો ચંદ્રકાંતના મરણનું તહોમત મા
 રેજ માંથે આવત, અને મારે આગળ દોરાવું પડત !
 ઠીક થયું, પરમેશ્વર સૌ સારાં વાંનાં કરે છે, હાખ
 હાખ તરફનો રસ્તો ઉજડ છે, ત્યાં આછી વરતી છે, મા
 ટે લેજ રસ્તે જવું ઠીક છે, આમ વિચાર કરતી રમા હા
 ખા હાથ તરફ આવી, ને સુર્યોદય થતાં પહેલાં બે ચાર
 ગાઉ નીકળી ગઇ,

સવારના સાડા પાંચ વાગ્યા રમણ પહેલો ઉઠ્યો,

રમા નીચે ગઈ હશે એમ ધારી ચંદ્રકાન્ત વાળો ઓરડો
 ખોલ્યો; તરતજ મુડદાની ગાંસડી ખાંધી, ગાડી બેઠાવી
 ફરવાને બહાને રવાના થયો, ગંગાબાઈ આ વખતે અંદર
 ના ઓરડામાં ઉઘતાં હતાં; તેથી તેમના બાણુવામાં આ
 બાબત આવી નહિ; એક સૈદ ગાડી પુર સપાટે નિકળી
 ગઈ, મુડદું ફેંછી દીધું, અને તરત પાછા ફર્યા, ઘેર આ
 બ્યા; આડ વાગ્યા; દશ વાગ્યા, ચંદ્રકાન્ત અત્યાર સુધી
 ઘેર કેમ નહિ આવ્યો, સત્તારના પહોરમાં આવે છે ને,
 શું થયું હશે, એની તબીયત સારી નહિ હશે; કે કેમ,
 વિગેરે તેની માએ વલોપાત કરવા માંડ્યો, તરતજ રમણ
 ને ત્યાં બળર કાઢવાને માણસ મોકલ્યું, જવાબ મળ્યો;
 અહિં નથી રાતના અહિં આવ્યા નથી; સત્રણે ખોળાખોળ
 જ થઈ રહી; કાંઈ પ-તો લાગ્યો નહિ. સઘળાં શ્રીકર કરવા
 મંડ્યાં, ઠેર ઠેર તપાસ કરાવી ઘેરથી કાંઈ ટંટો કઢીને ગ
 યો નથી; રાતનો ગયો છે; વિગેરે ચર્ચા આખા શહેરમાં
 થવા માંડી; એવામાં એક માણસે આવી બળર આપી કે
 રસ્તામાં કોઈનું મુડદું પડ્યું છે, તરતજ અહીંથી બેચા
 ર પોલીશને લઈ સઘળા તે જગ્યાએ ગયાં. મુડદું મળ્યું
 માત પીતા અતિશય વિલાપ કરવા લાગ્યાં. રમણલાલ પ

જુ ત્યાં આંચે, તે અતિશય રોવા તથા દીલગીરી પ્ર
કાશીત કરી આકુંદ કરવા લાગ્યો. મુઠદાને શહેરમાં લાવ
વામાં આંચું. પંચકેશ કર્યો અને બાળવાની રજા આપી,

બીજે દીવસે રમણલાલ તેનાં માત્ર પિતાને કેટલોક
દીલાસો આપી, મિત્ર રત્ન માટે પોતાની દીલગીરી જણા
વી, ઘેર આંચે વાસેલો ઝોરડો ઉઘાડ્યો, અને પલંગપ
રની લોહીથી ખરડાયલી ચાદર ઉપાડી. તરતજ માંહેથી
એક પત્ર મળ્યો તે રમણલાલે વાંચવા માંડ્યો.

ભાઈ રમણલાલ

“ રાત્રીના બાર વાગે આપ નિદ્રાવસ થયા. તે વખ
તે રમા ભાભી મારા ઝોરડામાં આવી, પોતાની કુબ્જ ધા
રણા પાર પાડવા મને સમજાવ્યો, તેનો મારા તરફથી અ
નાદર મળતાં શુસ્સામાં મને ધમકાવી; પોતાની આખરૂ લી
ધાનુ તહોમત મારાપર મુકવાનું કહ્યું. પણ મેં તે બાબ
તને ઈનકાર કર્યો, તેથી પોતે નિરાશ થઈ; આલ્યાં ગયાં
પરમેશ્વર મને સદ્બુદ્ધિ આપે, આ વાતમાં તમને તે ગ
મે તેમ સમજાવે; પણ હું પરમેશ્વરપર પ્રતિજ્ઞા લઈને કે
હું છું કે નિરદોષ છું.

તા. ૧૫

લી. નિરપરાધી.

બનેલા બનાવથી ચિંતાનુર ચંદ્રકાન્ત.

રમણને રોમ રોમ ગુસ્સો વ્યાપી રહ્યો, અરેરે મા
સ મિત્રનું ખુન કરાવનાર દુષ્ટા ! તેજ મને આડું સમ
જાવી રત્ન ગમાવરાવ્યું છે; ધિક્કાર છે તને ! તારાં આ
વાં પ્રપંચ મેં નોહોતાં જાણ્યાં, મારા હાથેજ મેં મારા
પગમાં કુહાડો માર્યો, હાય ! હાય ! મારૂં જમણું નેત્ર મેં
મારા હાથે ફેાડી નાંખ્યું; દુષ્ટ સ્ત્રી ? હું શું જાણુ કે આ સ
ધજી તારૂં પ્રપંચ છે; વિગેરે પરતાવો કરતો બહાર આ
વ્યો. તોડખાટ તથા પેટી વીગેરે સઘળાં ખુદલાં દીઠાં, આ સ
ધજી ઉઘાડું કેમ; કોણે ઉઘાડ્યું હશે ! કુંચી તો મારી
પાસે છે; વિગેરે બોલતો બોલતો બેબાકળો થઈ ગયો, કાં
ઈ સુઝ પડી નહિ. તરતજ રામા ! રામા ! કહી ખૂમ
મારી એક નોકર હાજર થયો.

“ તારાં શેઠાણીને બોલાવ । ” રમણે કહ્યું.

તરતજ રમાળા ! રમાળા ! કહી રામાએ બે ચાર
ખુમો પાડી; પણ કાંઈ ઉત્તર મળ્યો નહિ ” અહીં તો
સાહેબ નથી રામાએ જવાબ આપ્યો;

રમણે ઘરમાં શું ! શું ગયું. તેની તપાસ કરવા
માંડી ! રૂ ૧૦૦૦૦) ના દાગીના ચોરાયા તરતજ પ્રેમગૌ
રીને બોલાવી, રમા ક્યાં છે ! રમા ક્યાં છે.

“ મને ખબર નથી; ” પ્રેમગૌરીએ કહ્યું.

“ જા બાને પુછ ” કહી રમણે પ્રેમગૌરીને નીચે કાઢી. ગંગાબાઈએ જવાબ આપ્યો, મને ખબર નથી; ગઈ ! નાસી ગઈ ! દાગીના લઈ જતી રહી ! એમ ગ ડબડાટ આખા ઘરમાં ફેલાઈ રહ્યો; ગંગાબાઈ બેશુદ્ધ થયાં; વિલાપ કરવા લાગ્યાં, આખા ગામમાં શોર બકોર થઈ રહ્યો. રમા દશ હજારના દાગીના લઈ નાસી ગઈ ! વિગેરે ચર્ચા જ્યાં ત્યાં ઠેર ઠેર સંભળાવા લાગી. ચંદ્રકાન્તને તથા રમા બન્ને સીધાવે એક, બે, ને ત્રણ દિવસ વિત્યા સઘળાં રડી કકળીને રહ્યાં.

ચંદ્રકાન્તના શોક કારક અત્યુને માટે સઘળાં દીલગીરીમાં ગરકાવ થઈ ગયાં, સરકાર તરફથી સઘળે ખાસ બંદોબસ્ત થયો; દરેક માણસની ગામ બહાર આવતાં જતાં જડતી લેવી એવો ઠરાવ કરી સઘળે પેરો મુકવામાં આવ્યો.

આ વખતે રમણલાલ અહીંથી ચંદ્રકાન્તનાં લોહીયાળ હુઘડાંની પોટલી બાંધી. રસ્તામાં ફેંકી દેવાના વિચારથી હાથમાં પોટલી અને પુર સપાટે ચાલતો આવ્યો. દરવાજા નજીક આવતાં સીપાઈએ બૂમ મારી.

“ ખડા રહો ! કીધર જાતે હુય ! દેખને દો !

તુમેરી પાસ કયા હય ! ”

રમણે હમલેર જવાબ આપ્યો. કયા હય ! હુમેરી પાસ કુચ નહિ હય ! જાને દો ?

“ નહિ તુમેરી જડતી લેવામાં આયગી ? હમ કુ ખતાવ, ખોલો તુમેરા પોટલા પીછે ચલે જાવ ! ”

આ શબ્દોથી રમણના મુખપર સ્વામ છાયા પ્રસરી ગઈ ચેહેરો કાળો પડી ગયો, જવાબ આપતાં ગદલાં ત-લ્લાં થવા માંડ્યાં; પગ ધુજવા માંડ્યા. અને બોલ્યો. સા——જ——જાને દો ? હુમારી પાસ કુછ નહિ હય ! એમ કહી રમણે તેના હાથમાં એક ફૂપીઓ મુક્યો.

“ નહિ ! નહિ ! હમ એસે કામ કરતે નહિ હય ! ” તરતજ રમણની પોટલી લીધી, અને છાડી રમણલાલનાં મોતીયાં ભરી ગયાં, અંદરથી દોહીયાળ લૂધડાં મળી આવ્યાં રમણલાલને ગુન્હેગાર તરીકે પકડ્યો. અને ઠાઠમા મોકલવામાં આવ્યો.

વહાલા વાંચક ! ચાલો હવે આપણે જરા રમાની ખબર જોઈએ, સુર્યોદય થતાં રમા ચારેક ગાઉનીકળી ગઈ, અને આગળ ચાલી સવારના દશેક વાગતાં તે એક શહે

રમાં આવી પહોંચી પોતાની પાસે અમુક રોકડ રૂપીઆ હતા તેનું બજારમાંથી ખાવાનું લીધું. અને ગામ બહાર આવી ખાઈ પીને આગળ ચાલવા માંડ્યું. શહેર છોડી દોઢેક ગાઉ આગળ ચાલી. માથાપર દાગીનાની પોટલી મુકી ચાલી જતી હતી. રસ્તામાં એક લૂંટારાની ટોળી મળી. રમાને એકલી દેખી પોટલી ખુંચી લીધી, અને ઉંટ પર નાંખી તેમનો સરદાર ચાલ્યો ગયો, અંધાર અરણ્યની એ ક ગુફા આગળ ઉંટ રાખ્યું; તરતજ દસ પંકર તેના સાથે આ બહાર આવ્યા, રમા અતિ આકંઠ કરવા લાગી; સરદાર તેને એક ઝુંપડીમાં લઈ ગયો. રમાને દ્રઢ આસ્વાદન આવ્યું. અને ફળ ફળાદી તેના મોં આગળ મુક્યાં, પણ તે ખાધાં નહિ. ફક્ત જળ પ્રાસન કર્યું.

“ તમે કોણ છો ? મને અહીં શામાટે આણી છે તમે સું કરવા ધારો છો, વિગેરે સવાલો રમાએ પુછવા માંડ્યા,

તે ટોળી માંના એક માણસે જવાબ આપ્યો, અમે લૂંટારા છીએ; આસપાસનાં ગાંમડાં લુંટી અમે અઢળક ધન એકઠું કર્યું છે, આ અમારા સરદાર સાહેબ છે, હવે તમે અહીં ખુશીથી રહો, અને મોજ મજા કરો,

રમાએ તેના જવાબમાં એક પણ શબ્દ આપ્યો ન હિ; રાત પડી સઘળાં નિદ્રાવશ થયાં; રમાએ ઉઠી બહાર જોયું તો. જે ચાર માણસો ધુણી રાગગાત્રી બેઠા હતા, અને એક જે જણ પેરો ભરતા હતા; પાત્રી સુતી આ પ્રમાણે જે ત્રણ દીન વ્યતિત થયા; ચોથા દીવસની રાત્રી થઈ જે વાગ્યાનો સુમાર થયો, સઘળા નિદ્રાવશ થયા હતા, પેરેદારો પણ ત્યાંના ત્યાં લાંબા થયા હતા, તેમનાં નાક ઘસઘસાટ ચાલતાં હતાં. સર્વત્ર શાંતી પ્રસરી હતી, આ તકનો લાભ લઈ રમા ઉઠી, ખીલીએ ભરાવેલી તરવાર લીધી; અને સરદાર અભયસિંહજી મૂસ્તક ધડથી બુદ્ધ કરી નાંખ્યું, ત્યાંથી પોતાની પાસેના તથા હાથમાં આવ્યા તે દાગીના લઈ રમા આત્રી નીકળી; સવાર થતાં રમા ભર જંગલમાં ચારેક ગાઉ આવી પહોંચી, રસ્તામાં એક નદી આડી આવી; નદી ઓળંગી સામે પાર શી રીતે જવું તે વિચારમાં પડી; તરત કાછડો વાળ્યો, દાગીનાની પોટલી પોતાની કમરપર કશીને બાંધી; અને નદી માં પડી નદી પુર જોસમાં વહેતી હતી; તેમાં તણાતી ચાલી; અડધા કલાક પછી એક લાકડું તેના હાથમાં આવ્યું તે લઈને તરવા લાગી; પરમેશ્વરની પુણ્ય મહેરબાનીથી

નહીને પટ નાનો આવ્યો, રમા બહાર નીકળી અને થા
કથી જમીન પર બેસાન થઇ પડી અડધા કલાકે સ્મૃતિ
આવી ત્યાંથી પાસેના શહેર તરફ પલાયણ કીધું. તે શ-
હેરમાં આવી પહોંચી, ધર્મશાળામાં મુકામ કર્યો, ત્યાં એ
ક મુશક્કિયાન મુશાકર ઉતર્યો હતો, તે રમાને બેઠ તેના
પર મોહિત થયો; રમાને સમજાવી તેણે પોતાની દુષ્ટ
ધારણા પાર પાડી; અને આખરે પોતાના ગામ તરફ ર-
માને લઇ પલાયણ કીધું. રસ્તામાં એક જગાએ મુકામ
કર્યો, આ વખતે રમાની પાસે આશરે બાર હજારના દા-
ગીના હતા; તથા કેટલાક પરીધાન કરેલા હતા; તે બેઠ
મીયાંસાહેબના મોંમાં પાણી આવ્યું. અને દાગીના શી
રીતે લેવા તે સખંધી વિચારવા લાગ્યા.

“ જ્યાં તક એ રાંડી જાગતી હય, વાં તક એ
દાગીના અપને હાથમે નહિ આવે વાલા; સાક્ષી હોતો કે
ઇ પૈસાદારકી ચોરત ! મગર કાયકુ એસી હાલતમાં ર-
ખડતી ફીરતી હોયગી ! ખુદાકુ માલુમ ! અછા ! એક
બીચાર આતા હે ! જળ નિશા પડે તળ ઇસકી ખાત હે.

સાક્ષી દાગીના બહોત લાઇ હય ! મગર ઇસકા
ડીકાના કરકે અપન દાગીના લેકર રવાના હો બઈજે. કે

ન સાલા પુછને વાલા હય ! આયો નહી વિચાર કર્યો,
 રાત પડી રમા દીવસના થાકથી લોથપોથ થઇ નિંદાધીન
 થઇ. રાત્રીના બારનો સમય થયો; મીયાંસાહેબ ઉઠયા.
 ખીલીએથી તરવાર લઇ રમાનું ડોકું ધડધી બુદ્ધ કરી
 નાંખ્યું. અને તેની પાસેના તથા શરીર પરના દાગીના ઉ
 તારી લીધા. અને તેનું મુઠકુ કુવામાં ફેંકી દીધું. અને
 સર્વે સમેટી વિદાય થયા.

પ્રકરણ ૧૧ મું

સેસન કોર્ટ,

A sinful man can never escape punishment,

જે કરશે, તે ભરશે, કોઇ સું કહેશે.

બાવળ વાવીને આમ્ર સ્વાદ કયમ દેશે.

* * * *

નહિ કેતકી કદીએ ફળશે.

મુક્તા ફળ હંસને મળશે.

* * * *

કરણી તેની પાર ઉતરણી, કૌતક જગ ઉચરશે. જે.

(ડા. ધો. ઝ.)

પાપી મનુષ્ય કોઈ દિવસ સુખી થાય, એવું કોઈ એ સાંભળ્યું છે ! કહી નહિ. રમણલાલે કીધેલા કૃત્ય બદલ આજરોજ સેશન કોર્ટમાં નોંધવામાં આવ્યો. તેના પાપી કૃત્યનો બદલો મેળવવા, ગઈ કાલના તેના ચાલેલા કેશને ઠરાવ સંભળાવવા અને ઉસો કરવામાં આવ્યો. રમણલાલના બચાવ માટે મી. ખંભાતા બેરીસ્ટર હાજર થયા હતા. પણ તેમનાથી તેનો કાંઈ પુરતો બચાવ થઈ શક્યો નહિ. જડજ સાહેબ આવી ન્યાયાસને ખીરામ્યા અને ઠરાવ વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યો. તેમાં ખુનનો ગુન્હો સાબીત ગણીને તેને પી. કો. ડ. ૩૦૨ પ્રમાણે જન્મ ફેદની શીક્ષા કરવામાં આવી.

મહારી વસંત.

પાને

સ્વેચ્છાથી લગન કરનાર પતિ પત્નિનો પ્રેમ.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

વસંતતિલકા વૃત.

હે લિતીહારી ભગવંત અનંત નામી.
વિશ્વેસ શક્તિ તુજની સઘળે વિરામી
મેં મૂઠ પ્રાણી થકી કેમ શકાય માપી
વંદ્ર તને હું વરદાયક વિશ્વ વ્યાપી.

સાંજ પડવાનો સમય થયો છે, સૂર્ય નારાયણ પોતાની ઝોળગ કદી પેલી દુનિયામાં જવા તત્પર થઈ રહ્યો છે, વિધવિધ તરેહનાં પૂંપો ખીલી રહ્યાં છે. આકાશ નિલાંબર ધારણ કરી રહ્યું છે. મેઘ ધનુષ્યની સોનેરી રેવાઓ સ્પષ્ટ જણાય છે, વાદળાંઓ અનેક રંગ બદલે છે. વનસ્પતિ લીલી છમ જેવી જણાય છે. માતૃતદેવ

મહાત્ પામી થંડા ગાર જેવા થઈ ગયા છે; તેમનું અપા
ર બળ છતાં અત્યારે બળહીન થયા છે, સૃષ્ટિ સૌન્દર્યની
અપુર્વ લીલા જણાય છે. વનની લીલા તેના કરતાં વિ-
શેષ છે.

બુઓ ! પેલા વૃક્ષ નીચે ફાઈ ઉભું છે ! તે કોણ
છે ? તે સ્ત્રી છે ! યુવાન છે, તેણે સુંદર પોષાક પરીધાન
કર્યો છે, ચહેરો ઉદાશ છે, હોઠે આંગળી લગાડી વિચાર
માં ઉભી છે, તેની ગતિ સ્થીર છે, શ્વેત સુખપર તેજની
પ્રભા છે; તે ચિંતાતુર ચેહેરે વિચાર માળાના મણકા ફે-
રવી રહી છે, તે એકદમ બોલી, “ કેમ નહિ આવ્યા
હોય ! શું નહિ આવે ! આવશેજ વચનના સાચા છે,
કાંઈ કામમાં રોકાયા હશે, આવતાજ હશે ! જરા વાટ
જોઈ મારાપર તેમનો અતુલ્ય પ્રેમ છે. આજ માફ માંથુ
હુઃખે છે. લાવ જતા આડી થાકે. ” એમ કહી વસંત
કુમારી પોતાના બળીયામાં પાસેના બાંક પર સુઈ ગઈ.
પા કલાક થયો, એટલામાં ચંદ્રરાય સઘળા બાગમાં સો-
ધ કરતો કરતો નીચેનું પદ બોલતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

છે તું સુખ કરનારી, છળી તારી, જોઈ પ્યારી,
જાઉં વારી, બલીહારી— છે તું.

ચંદ્ર સમાન છે કાંતી તાહરી (૨)

અમૃત રસની પાનારી— છે તું. (નન્દ)

આ પ્રમાણે ધ્વની વસંતકુમારીના કાનમાં જતાં અ
ને ચંદ્રરાયના સુકોમળ હસ્તનો સ્પર્શ તેના વદન પર થ
તાં એકદમ વસંત કુમારી ચમકી જાગી ઉડી, અને બોલી
“ કૌણ ! મારા વહાલા સુખકર ચંદ્રરાય ” અને તેના
ચપળ નેત્રોમાંથી ઉજ્જ્વળ અશ્રુની ધારાઓ નીકળવા માંડી.

“ વહાલી આમ શોક કરવાનું શું કારણ છે ! પ્રિ
યા શાંત થા, તારા ચહેરાની આકૃતિ પરથી જણાય છે
કે આપણા સંબંધમાં કંઈ અસુલ બનાવ બનવાનો હો
ય, યા બન્યો હોય, એમ ભાસે છે, માટે પ્રિયા સત્વર
કહે કે, તારૂં મુખાવિંદ આવું શા માટે વિન્દલ છે. ”

“ વહાલા ચંદ્રરાય ! એ વાતની પ્રસ્તાવના આપને
ગઈ મુલાકાતે નહોતી કરી ! ” વસંતકુમારીએ કહ્યું.

શું ત્યારે આ હીણભાગીને મારી વસંત બીજાની
થસે કે થઈ છે, તે સાંભળવાનું રહ્યું !

“ પ્રિયતમ મારૂં વચન આપને યાદ નથી, આપ-
ની અર્ધાંગના નહિ કહેવરાવું તો આ દેહનો બીજો કોઈ
માલીક થવાનો નથી.

“ ત્યારે આટલી બધી ઉદાસીનું શું કારણ છે ! હાં ! હાં ! હવે સમજ્યો, તારા પિતા હવે તને વારંવાર રત્નરાય સાથે પરણાવા કહેતા હશે, નહિ વાડું ! ”

“ હા પ્રિયતમ ! અને તેથી મારા અંતઃકરણમાં એકદમ એવી લાગણી થઈ આવી કે, જો હું આપને તુરત મળી માફ હૃદય ખાલી નહિ કરું તો ફાટી જશે. અને તેટલાજ માટે મેં એવીંતા આપને બોલાવ્યા, ”

“ વસંત ! વહાલી વસંત ! તેં કર્યું તે બ્યાજળી જ કર્યું છે, મારા સીવાય હાલમાં આ સ્થિતિમાં તને દીલારો કે એવું કાણ છે ! ”

“ આપને મળતાં પહેલાં મારા મનમાં આપને કે હેવાની લાખો વાતો યાદ આવી હતી; હવે જ્યારે આપ જો મળ્યાં છીએ ત્યારે તે સઘળી ગભરાટમાં વિસરી જાઉં છું. ”

“ તારી ઈચ્છા હોય તો તારા પિતાને પણે લાગી ને હું એટવન્સ તારાને મારા લગ્નની માગણી કરું. ”

“ ના ! ના ! વહાલા. જો જો એમ કરતા, ” જ ગભરાટમાં વસંત કુમારીએ કહ્યું. અને ચંદ્રરાયને તુરત જ

ળગી પડી, દ્રઢ આર્લીંગન આપ્યું. ખાદ બન્ને જણ વિનો
દ વાતો કરતાં, પોતાની જગા એક પાસેના પેંચ પર
લીધી.

આહા ! પવનની શી શીતળ લહેરો આવ્યા કરે છે
ચંદ્રમા પણ પોતાના પૂર્ણ તેજથી કેવો પ્રકાશી રહ્યો
છે, ચાંદની રાત પણ કેવી લલકાળદ ખીલી રહી છે !
નિર્મળ આકાશમાં કોઈ કોઈ સ્થળે ચાંદનીયો ટાકીયાં ક
રી રહી છે; પ્યારી વસંત ને ! આ ચાંદની ચંદ્રની પા
સે આવવાને કેટલી આતુર છે ! એમ કહી તેની કમરપ
ર હાથ નાંખ્યો અને બોલ્યો :

ચતુર ચતુરા પેલી ચાંદની ને....

રંગીલા રસીલા રંગમાં રમી લ્યો—

ચતુર૦

રમણીક સ્થળ જળ વાયુ ને,

કીરણે પ્રકાશે ખીલવે એકમાં

પરાણે જાણે ધુંધટ આપટ ખોલે પ્રિતમને—ચતુર૦

એવો પ્રાણનાથ.....હુચ્યો દગાખાજ

હજારો સંગાથ.....ઉલો લીડે બાથ

પ્રિયા તું કમળ રેક મારે ને—

ચતુર૦

(ડા. ધો. ઝ.)

આ પ્રમાણે વિનોદ ચાલી રહ્યો હતો; તેવામાં “ઓ મરી ગઈરે મારાનાથ ! ધાજ્યો ! ધાજ્યો !” આ પ્રમાણે એક કારમી ચીસ સંભળાઈ તથા કેટલાક હોકાર થવા માંડ્યા; તરત ચંદ્રરાય ચમક્યો; અને બોલ્યો;

“ પ્રિયા ! આ ભયંકર ખુબ સંભળાઈ તે તરફ મારે સત્વર જવું જોઈએ. અને તેની વહાર કરવી જોઈએ. ”

“ સ્વામીનાથ ”—એમ બોલી વસંતકુમારી બોલવા જતી હતી; તેવામાં ઉંપરનો અવાજ ફરીથી સાંભળવા માં આવ્યો, તરતજ ચંદ્રરાય ત્યાંથી સત્વર નીકળ્યો. અને બહાર પોતાના ઘોડાપર સ્વાર થઈ જે તરફથી અવાજ આવતો હતો તે તરફ ઘોડો મારી મુક્યો. અને દશોક મીનીટમાં એક ખુલ્લા મેદાનમાં આવી પહોંચ્યો; તેણે જોયું તો કેટલાક હરામખોરાએ એક રથને ઘેરી લીધો છે. તેની સાથે બે ચાર વળાવીઆ છે. પણ તેઓનું કાંઈ ચાલી શકે તેમ નથી.

ચંદ્રરાય પુર સપાટે ત્યાં આવી પહોંચ્યો. પોતાની અંદુકના બહારથી બે જણને જમીન હોસ્ત કીધા. અને સમશેર ખુલી કરી ધુમવા મંડ્યો. કેટલાક મરાયા. કેટલા

ક નાસી ગયા; તરતજ પોતે રથ પાસે આગ્યો. અને જો
યું તો એક સુકુમાર વીષ વર્ષની યૂવાન મુગ્ધા બેભાન થ
ઈ અંદર પડી હતી. તેની વ્યાલ સરીખી વેણી વીળરાગે
લી હતી. હાથમાંનું કંકણ બેભાન થઇ પડવાથી બેસી ગ
યું હતું. તેથી હાથપર લોહીની તસરો આવી હતી; ધા-
સ્તીને લીધે તેના શરીર પરનું લોહી ઉડી ગયું હતું. પા-
સે એક દાસી બેઠી હતી. તે સુદ્ધિમાં લાવવા ઘણો પ્રય
ત્ન કરતી હતી.

“ પાણી લાવો ! પાણી લાવો ! ” ચંદ્રરાય બોલ્યો.

તરતજ તેમના એક માણસે રથના ઝાળીયામાંથી
ચંપૂ કાઢી અંદરથી શીતળ સ્વચ્છ પાણીનું પ્યાલું ભરી
આપ્યું; તે લઈ ચંદ્રરાય તેના મુખ પર ધીરેથી છાંટવા
લાગ્યો; અને પવન નાંખવો શરૂ કર્યો; પા કલાક થયો.
પચીસ મીનીટ થઈ. બુઓ ! તે ધીરે ધીરે સુદ્ધિમાં આ
વતી જણાય છે. ચક્ષુ ફેરવે છે; અને સઘળે નિહાળે છે.
“ બહેન ખીસો નહિ. ! હું તમારો ધર્મનો ભાઈ છું.
અને મને પરમેશ્વરે તમારી બહેન મોકલ્યો છે;”

વિનોદસુંદરી ધીરે ધીરે બેઠી થઈ; અને પોતાની
આસપાસ જોવા લાગી. અને બોલી. “ ભાઈ ! તમે કે-

છો ? તમે અમારી બહારે આવી ફુટોના હાથમાંથી અમને મૂક્યા કર્યા છે. માટે તમારો આભાર માનીએ છીએ. ”

“ બહેન ! હું કુચુમપુરના પ્રધાનનો પુત્ર છું. મારું નામ ચંદ્રરાય છે, હવે તમે તમારું નામ ઠામ ! તથા ઠેકાણું કહેશો. કે જોથી હું આપને ત્યાં પહોંચતાં કરી, મારો રસ્તો લઉં ! ”

તેની એક દારીએ જવાબ આપ્યો. ભાઈ ! અમે પાસેના વિલાશપુરનાં છીએ. આ અમારાં શેઠાણી થાય છે. અને તે પ્રબોધચંદ્ર શેઠના દીકરા નલીનચંદ્રનાં પત્નિ થાય છે. તેમને પીયરથી તેડી લાવવા માટે અમને કે કેલ્યાં હતાં; રસ્તામાં આવતાં હરામખોરાએ અમને હુડી લેવા માંડ્યાં, એ આપે આવી અમારી સહાય કરી, પત્નિ મ કપાળુ પરમાત્મા આપને ક્ષેમ કુશળ રાખે.

ચંદ્રરાય—ચાલો ! હવે રથ બેડો, આ લોકર રથ બે વધારેવાર ટકવું સાડ નથી; અહીં ચોરનો બહુ ભય છે. એમ કહી રથ બેડાવ્યો. પોતે ઘોડાપર સ્વાર થયો; ચાલવા માંડ્યું. અડધા પોણા કલાકમાં તેઓ વિલાશપુર આવી પહોંચ્યાં.

“ જહેન ! હવે હું જવાની રજા લઉ છું. અને તમે ખુશીથી જશો. ”

વિનોદસુંદરી—ભાઈ એમ તે બનતું હશે કે ! એમને જવાય ખરૂં કે ! અત્યારે રાત્રીના સારા આઠ થયા છે, જવાશે ! અમારે ત્યાં પધારો તે આપતુંજ ઘર છે, એમ સમજજો. એમ કહી ચંદ્રરાયને પોતાને ત્યાં આવવાતું આમંત્રણ કર્યું. તેના અત્યાચૂકથી ચંદ્રરાય નાપાડી શક્યો નહિ, અને તેઓ ચાલ્યાં.

વાંચક ! આણી તરફ વસંતકુમારી પણ ચંદ્રના જીવન પડ્યા પછી, અતિશય ઉદાશીન થઈ. અરેરે ! હું કેવી મુરખ ! પોતે અહિં પાછા આવશે કે નહિ ! તે પણ પુછી ના લીધું. હવે મારે ક્યાં સુધી વાટ જોવી. રાત પડી, પીતાજી વાટ જોતા હશે. તથા મોડી જાઉં તો મારે માટે હજારો તર્ક વિતર્ક કર્યા કરે, કે શું હશે ! પ્રભૂ ! પ્રભૂ ! હું જઈ અને કદાચ તે આવે. તો મને ના દેખી તે પાછા ફરે ! તો મારે માટે કેવો અભીપ્રાય બાંધે, અને કહે કે “ સ્ત્રી બુદ્ધિ પાનીએ. ” શું કરવું મને સુઝ પડતી નથી. શું હવે મને તે નહિ મળે ! મળશેજ. એમ વિચાર કરતી કરતી થોડે દૂર જાય, અને

(૧૦૬)

પાછી આવે એમ કરવા માંડ્યું. બસ ! હવે તો જાઉં !
આવવાના હશે તો આવશે, એમ કહી વસંતકુમારી પો-
તાના મહેલ તરફ રવાના થઈ ગઈ....

પ્રકરણ ૧૩ મું.

હવે પ્રિય વાંચકોને વસંતકુમારી તથા ચંદ્રરાયની
ઓળખાણ આપીએ. ચંદ્રરાય તે કુસુમપુરના રાજા રણવી
રસીંહના પ્રધાન ગુણસાગરનો પુત્ર થાય તે હમણાંજ વિ-
લાયતથી બેરીસ્ટર થઈ આવ્યો હતો, વિદ્યાદેવીની જેટલી
કૃપા થઈ નહિ, નિતિદેવીનો જેટલો પ્રેમ મેળવ્યો નહિ.
જ્ઞાતિ જનોનો જેટલો યશ મેળવ્યો નહિ. તેટલી કૃપા,
તેટલી દયા, ઉપકાર કે પ્રિતી, વિલાયતી ખૂટ, ખીસ્કીટ
એ દેવ, અને દેવીની કૃપા મેળવી, પાશ્વિમાત્ય દોકોની
આમેદુબ નક્ક કરી. તેમનીજ નીતિ રીતીમાં સુખ મા-
ની લીધું. વિલાયતથી આવ્યા પછી; ભાઈનો રોફ ફરી
ગયો છે; જેની તેની સાથે ઈંગ્રેજ સીવાય વાતજ નહિ,
મોંઢામાં મોટી ચિફ્ટ, ખુટ, પેન્ટલુન, સ્ટીક સીવાય તો

ફરાયજ નહિ. આખા ભારતવર્ષના દેશીયો તે નામદાર શ્રી આગળ પામર પશુ સમાન જણાય છે.

વસંતકુમારી એ પાસેના વિલાસપુરના શેઠ પ્રબોધ-ચંદ્રની કુમારીકા, નક્ષત્રચંદ્રની બેન, અને ચંદ્રરાયના નિર્મળ મનનાં માંનીતાં થાય.

વિનોદસુંદરી તેમના ભાઈ નક્ષત્રચંદ્રનાં પત્નિ અને વસંતનાં ભાભી થાય,

વિલાસપુર અને કુસુમપુર વચ્ચે ફક્ત બે માઈલનું અંતર હતું, વસંતકુમારી ઘણા ભાગે પોતાના બાગના મહેલમાંજ દીવસ ગાળતી હતી. તેથીજ ચંદ્રરાયને વારં વાર મળી શકાતું. જ્યારે તેણીને ખપ પડે ત્યારે, પત્ર લખી જસુસને આપતી તે ચંદ્રરાયને પહોંચાડતો, આ પ્રમાણે સઘળો વહીવટ ચાલતો હતો.

વિનોદસુંદરી તથા ચંદ્રરાય સઘળાં શેઠ પ્રબોધચંદ્રના મહેલ આગળ આવી પહોંચ્યો. રથ ધમધમાટ કરતો આવી પહોંચ્યો. આંગણા આગળના ચોગાનમાં ઉભો રાખવામાં આવ્યો. ધુધરમાળાઓના ઘોષથી સઘળાં આરોશી પાડોસી એકઠાં થયાં. અને આનંદ ઓતસવ વ્યાપી રહ્યો. વિનોદસુંદરી રથમાંથી નીકળી. ગ્રહમાં પ્રવેસી,

ચંદ્રરાય પણ તેની પાછળ પાછળ ગયો, નલિનચંદ્ર તથા પ્રબોધચંદ્રે સારો આવકાર આપ્યો. એવામાં એક દાસીએ આવી પોતાની વિતેલી સઘળી વાતથી શેઠને માહેર કર્યા તથા ચંદ્રરાયનો કીધેલો ઉપકાર જણાવ્યો. શેઠની આંખો માં અશ્રુ આવ્યાં, અને ચંદ્રરાયને હર્ષ યુક્ત ધન્યવાદ આપવા લાગ્યાં. તથા પોતાને ત્યાં બે દીવસ વધુ રહેવા નો આગ્રહ કર્યો, તથા પોતાના ત્રીજા માળના દીવાનખાનામાં ઉતારો આપ્યો, અત્યાર સુધી ચંદ્રરાયે વસંતકુમારીને હ્યાં જોઈ ન હતી, અને પ્રબોધચંદ્ર વસંતકુમારીના પીતાશ્રી ધાય તેમ તેને મૂંઢલ ખજર નહિં હતી.... ત્રણ સુંદર બાજઠ ઢાળ્યા, પ્રબોધચંદ્ર, નલિનચંદ્ર અને ચંદ્રરાય ત્રણે જમવાને માટે પિતાંબર પહેરી નીચે ઉતર્યા. ચંદ્રરાયે બાજઠ પર આસન લીધું. તેવામાં પ્રબોધચંદ્રની સ્ત્રી સૂશીલાએ વસંત ! વસંત ! કહી ખુબ મારી,

“ કેમ માતાજી શી આજ્ઞા છે, ” વસંતે જોડેના ચોરડામાંથી કહ્યું.

“ પાણીના લોટા ભરી લાવ. ”

સાડૂ માતાજી કહી વસંતે સ્વચ્છ જળથી લોટા ભરી પંચ પાત્ર ગોઠવી. બાજઠ આગળ હાજર કીધા. અને

બધે પોતે શરમાતી હોય તેમ ઠેંગણે જઈ ઉભી રહી. ચંદ્રરાય વસંત કુમારીને જોઈ આનંદ પામ્યો. અને શેઠ તેના પિતાશ્રી થાય, અને નહિનચંદ્ર તેમના ભાઈ થાય તે બાંધુવામાં આબુ.

તેથી તેના આનંદને પાર રહ્યો નહિ. ચંદ્રરાય જ મી પરવારી ઉપર ચઢ્યો. આ વખતે વસંતકુમારીને પોતાના રૂમમાં ફરતી જોઈ બંનેનાં પ્રેમી હૃદય પ્રેમથી ઉભરાઈ ગયાં. અને સ્થીર થઈ ગયાં. એક એકના તરફ પ્રેમ થી જોવા લાગ્યાં.

અહા ! કેવો નિર્મળપ્રેમ; કયા યુવાનના હૃદયમાં પ્રેમભાવ, ઉત્પન્ન થતો નથી. કામ તાપથી કયો યુવાન પિડાતો નથી, વય એજ તેને બધું શીખવે છે. વયમાં આવતાંજ હૃદય બાગમાં પ્રેમ પુષ્પ ઉત્પન્ન થાય છે. હૃદય મંદીરમાંજ પ્રેમ દેવતા વાસ કરે છે, પ્રેમ ભક્તોના સોધે છે. પ્રેમ ભાવનાથીજ દેવ ભક્તને સ્વીકારે છે, ત્યાં જ અમુલ્ય રત્ન ભંડાર અર્પણ કરે છે. ભક્તવર માગે છે. અને આપે છે, પરંતુ જ્યારે રૂઠે છે. ત્યારે ઉપાશકને વિટંબણા પડે છે, હૃદય કુંડમાં નેત્રરૂપી ઘટની અખંડ આહુતીઓ આપવી પડે છે, આવા આવા અનેક અમરકાં

રો યુવાવસ્થામાં થાય છે, પ્રેમની બલીહારી ઓરજ છે, આહા પ્રેમ ! તેં સર્વને તારી સાંકળે મજબુત કરી લીધા છે, અરે ! આ ફાની દુનિયાને તારા પાસમાં એવી તો સપડાવી છે કે, જો પુરતુ વિવેચન કરીએ તો લેખો ના લેખો ભરાઈ બાય ખરા ! એમાં લેશ માત્ર પણ શંક નહિં માણસની જીંદગીનો પહેલો પાયો સંપ છે. જે નાથી આપણે વહેવાર રૂપી સ્નેહની સાંકળથી જકડાયા છીએ. બીજો પાયો પ્રેમ છે, કે જેનાથી માણસની જીંદગીનો પુખ્ત આધાર છે, માણસ દુષ્ટ વાંચનાથી ઘેરાય લો નહિ હોય તો, દરેક રીતે પ્રાકૃતીને સુખી થશે.

મનુષ્ય જાતિની અંદર અમુક ઉમરે પહોંચ્યા પછી તેઓની અંદર સંયોગની ઇચ્છા સ્વાભાવીક રીતેજ ઉદ્ભવે છે, અને જેમ લોહ ચુંબક લોહને તથા પારથીની વીણા મૃગલીને આકર્ષે છે, તેમ યોગ્ય ઉમરે સ્ત્રી પુરૂષનું પરસ્પર ખેંચાણ થવા લાગે છે, આ વખતે સંસાર વૃદ્ધિ અર્થે કુદરતી ઇચ્છા તૃપ્ત કરવા કુદરત પ્રેરણા કરે છે, તેથી અને સમાજનાં એક પત્નિવ્રતનાં પવિત્ર અધારણુ ઐહીક તથા પરલૌકીક સુખ પ્રાપ્ત કરવા, ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરૂષાર્થ સિદ્ધ કરવા સ્ત્રી પુરૂષ

અરસ પરસ રૂપ, ગુણ, વય તથા જરૂરની બીજી અન્ય લાયકાતો જોઈને એક બીજા પ્રત્યે પવિત્ર પ્રેમથી જોડાય છે. યોગ્ય ઉમરે અને તે દૈવીક લક્ષ છે.

પુર્વ કાળમાં સ્વેચ્છાથી લગ્ન થતાં તે ઘણી રીતે આપણે જોઈ શકીએ છીએ. યોગ્ય ઉમરની શકુન્તલાએ દુષ્યનની સાથે લગ્ન કર્યું હતું. મહાભારત તથા બીજા દાખલાઓ પરથી પણ સ્પષ્ટ જણાય છે કે, ક્ષત્રીઓમાં તો સ્વયંવરથીજ સ્વેચ્છાનુસારજ લગ્ન થતાં, આવી ઇચ્છીત સ્ત્રીના પતિયોજ એક પત્નિવૃત્ત પાળી જંગ બહા દુરો બનતા.

તરંગ માસીક જણાવે છે કે, પાંચ રૂપૈડીના નજી વા કરારમાં (Consent) કબુલાત ન હોય તો, દાવો કોર્ટ રદ કરે છે. ત્યારે જીંદગીના કરારમાં, વગર કબુલાતે, વગર પૂછયે, વગર જણાવે, પરાધીન પુત્ર, પુત્રીયો ને દુઃખ દાવાદળમાં ફેંકી દેવા એ કેટલો અન્યાય ! આ વું દારૂણ દુઃખ દેખી દરેક દાના વિચારવંતના મગજમાં સ્વાભાવીક સલાહ ઉઠશે કે નિર્દોષ બાળકોને ઇચ્છા વગર ની લગ્નની બેડીથી કેદ કરવામાં અને દુઃખી કરવામાં આપણો શું હક છે.

બન્ને જણનાં હૃદય પ્રેમથી વાતચીત કરી રહ્યાં હતાં. તેટલામાં દાદરમાં ખડખડાટ થયો. વસંત જોડે ઓરડામાં જતી રહી, વિનોદસુંદરી ઉપર આવી.

“ વસંતબા ! વસંતબા ! ક્યાં છો, ” વિનોદે કહ્યું.

“ અરે ભાભી ! પાસેના ઓરડામાં આવો, અહીં છું.”

વિનોદસુંદરી—કેમ શું કરો છો ! ચાલો બા જમવા પ્રોત્સાહે છે, આપની વાટ જોઈ બેસી રહ્યાં છે,

“ ના ! મારે જમવું નથી ! સઘળાં જમી દેયો, આજે માતા પેટમાં જરા દુઃખે છે. ”

શું દુઃખે છે વાડ ! કેમ હુમાડ માન પણ નહિ રાખો ! આપણે વસંતબા ! વસંતબા ! કરીએ, અને વસંતબા તો મનમાં તણાઈ જાય છે. ”

“ ના ભાભી ! શુરસો ના ચઢાવસો ! એતો હું તમારી પરીક્ષા જોતી હતી. કે મારાં પૂજ્ય ભાભીનો માન પ્રત્યે કેવો પ્રેમ છે, ચાલો એમ કહી બંને જણાં નીચે ઉતર્યાં; સર્વ સાથે જમી પરવાર્યાં, અને સૌ પોત પોતાના અવાસમાં ચાત્રી ગયાથી સુવાને ગયાં.

વસંતતો ખાનગી હોલ ચદ્રચાયની જોડેજ હતો, તે ત્યાં આવી, બત્તી કરી, પાસેની ખુરસી પર બેઠી, અને વિચાર કરવા લાગી,

“ હજી તો કાલનું લેશન તૈયાર થયું નથી, ડેટલુ ડીફીકલ્ટ છે, પહેલો સળજેકટ ઇંગ્લીશ છે, તે પ્રીપેર કર્યો છે; પછી બીજો સળજેકટ (વીપય) સેકંડ લેંગવેજ છે. તેમાં ગ્રામર પ્રીપેર કરવાનું છે, લાવ જરા તપાસી જડે’.

બેન ધી સેન્સ ઓફ સેવરલ મેમ્બર્સ ઓફ આ સેન્ટેન્સ, વીચ આર સેપરેટેડ ફ્રોમ ઇચ અધર બાય સેમી કોલમ્સ, ડીપેન્ડસ ઓન ધી લાસ્ટ કલોઝ. થેટ કલોઝ ઇઝ જનરલી સેપરેટેડ ફ્રોમ ધી અધર્સ બાય આ કોલમ. એઝ.

એ ડીવાઇન લેજસલેટર ગ્રાટીંગ હીઝ વોએસ ફ્રોમ હેવન, એન ઓલમાઈટી ગવરનર સ્ટ્રેચીંગ ફોર હીઝ અર્મ ટુ રીવોર્ડ એર પનીસ. થેર આર કન્સીડરેસન્સ વીચ ઓવર ઓ ધી વર્ડ્સ સપોર્ટેડ ઇન્ટીગ્રીટી એન્ડ એક ગીલ્ટ અહા ! આ વીસય પણ બહુજ ડીફીકલ્ટ છે, થસે કાલે જેમ થવાનું હસે તેમ અગીયાર વાગ્યા. “ નાઉ

આઈ મસ્ટ સ્લીપ ગયો. ” એમ બોલી પોને ઉઠી. અને
એક પલંગ પર જઈ સુતી, પાએક કલાક થયો. કેમ મ
ને આજ જરાપણ ઉઘ આવતી નથી. લાવ જરા અગા-
સીમાં જઈ એમ બોલી ઉઠી, વાચક ! વસંતકુમારી
ચાલુ સાલમાં મેટ્રીકમાં એપીયર થવાની છે.

આ વખતે ચંદ્રરાય એક આરાગચેર પર પડ્યો પ-
ડ્યો , ઉઘ આવતી નથી, તેથી વિચાર સાગરમાં ઝાકાં
ખાતો ખાતો બેઠ્યો,

મધ્યાનના સયમમાં સુજલા સયોની

પાળો ની ઉપર ઉગેલ તરુવરો

છાયા વિષે જમી રમી જ . . . . .

તેને રૂંડા પવન નિંદર લાગી ને છે.

ચંદ્રરાય બોલતો બંધ થયો; બારી બારણાં બંધ
હતાં, વસંતકુમારી આ વખતે અગાસીમાં હતી; આ રવ
ર ક્યાંથી આવે છે, તે જોવાને ગાલરી બની ગઈ; અને
શાન્ત થઈ એક સ્થળે બેઠી, તરતજ પાછું ચંદ્રરાયે બો-
લતું સર કર્યું,

ધનાશ્રી છંદ.

પાઈ પાઈ પ્રેમ પાન પ્રથમ તેં પુષ્ટ કર્યો

(૧૧૫)

પછી પીડા પમાડી વિન્નેગ પાન પાઈ પાઈ
ધાધ ધાધ લેટવાને આવતો હું તારે ધામ
ધીમી રહી સામી ઉઠી આવતી તું ધાઈ ધાઈ

પાછો અટકયો; વસંતકુમારી વિચાર કરવા લાગી,
અહા ! શી એમની છટા, શી કવિતાની ખુબી, જાણે ક-
વિરાજજ, શું તે મારા વિરહથી દુઃખ પામે છે, અને મ
ને સંભારે છે ! હું પણ તેમને કવિતામાંજ ઉત્તર આપુ;
નાથ પ્રીતર નવ કર્યો; હું પામેજ છું. હું પણ આપને
યોગ્ય ઉત્તર આપુ છું હમણાં એ વસંતતિલકા બોલતા
હતા; માટે હું પણ વસંતતિલકામાંજ જવાબ આપુ !
ગસ ! એમ તર્ક વિતર્ક કરતી વસંતકુમારી બોલી;

વસંત તિલકા,

વિદ્યારૂપી જલધિ જે અતિસે ભર્યો છે,
એ જે વિષે સ્થીર થઈ સબળો રહ્યો છે;
તે તુજના હૃદયમાં નથીરે સમાતો
તેથી વિયોગ નથી માપ કરી શકાતો

આ પ્રમાણે ધ્વની અંદ્રાચના કાન પર પડ્યો; ત
થા પોતાની જોડેના ખંડમાં વિનોદસુંદરીના સાંભવામાં આ
આવ્યો, તેથી તે પણ બારણું ઉઘાડી ત્યાં આવવા નીક

ળી અને બોલી,

માલીની છંદ

નણદીની સખ લઈને તેમ સાહેલડીની
પૂજ પતિ લજવાતી મૌમ ધારી રહેલી
સુ તનુ વિનવવામાં શર્વરી વીતી જાય
તદપિ નવ નવોઢા લાજથી મુક્ત થાય

આ પ્રમાણે બોલતી બોલતી વિનોદસુંદરી પાસે આ
વી પહોંચી, વાહ લાભી ! વાહ ! આ તમને બોલવું હું
રસ્તછે, અમે લાજ વગરનાં અને તમે લાજવાળાં તે જાણ્યાં,
ના ! વહાલી બેન ! ના ! તમે ગુસ્સો ના ચઢાવ-
સો; તમને બોલતાં સાંભળ્યાં એટલે હું પણ મોલી, મા
ફ કરશો; એમાં બોલું લગાડવા જેવું નથી, બોલો ત્યારે
તમે કોને કહેતાં હતાં ! વિનોદસુંદરીએ કહ્યું,

“ કોને તે મારા મનને ! ” વસંતે કહ્યું;

“ તમારા મનને કેમ ! મારા આગળ જુડું બોલી
છુપાવો તે ના બને, હું સઘળું સમજી ગઈ છું; ”

“ સું સમજ્યાં કહો ત્યારે ”

સમજી ! સમજી મારે મોઢે કેવરાવો છો કેમ !
કાંઈ મારાથી છાંતુ છે ! હું બધું જાણુ છું કે તમારું

ખ્યાર અંદ્રાચ તરફ છે, તેમણે તરાર મન આકર્ષણ કર્યું છે; બસ ચુપ કરો ! હા ! હા ! હું સમજી છું કે તમે મારા પક્ષને મળતાં છો, અને તે વાત બને તો કેમ ! વસંતે પૂછ્યું,

“ સત્તર આના ! પણ તે નાત જુદી અને આપણે જુદી ! તેથી પીતાજી સંમતિ કેમ આપે, તે જુના વિચારના માણસ છે, ” તેથી શું ! ચાલો આપણે તેમની પાસે જઈએ, અને શાંતવન આપીએ. વસંતે કહ્યું

ના ! ના ! જો તેમ ના બને ! ગાંડાં સું થાવ છો ! જરા અકલ રાખો ! સાંભળો તે કાંઈ બોલે છે.

પુખ્તો તણી કળી છરી થકી તીખી થૈને

કોકીલના સ્વરજ સાલ સમાન થઈને

જે લાગશે જમતમાં વિરહી જનોને

એ વાતની ખબર હોયજ ખ્યારી કોને !

એમ બોલતો બોલતો અંદ્રાચ બહાર આવ્યો. વસંતકુમારી તથા વિનોદસુંદરી તરત અગાસીનો ધોરો આગળી તેજ સ્થળે આવ્યાં; વસંત તરતજ અંદ્રાચનો હાથ પકડી બોલી વહાલા ! આપ ક્યારના દર્શન કેમ દેતા નથી !

જરા સમજો ? આ અમારાં વિનોદ બહેન પાસે
ઉભાં છે; તેમની સરમતો રાખો ! સેન્સલેસમેન, નો સેધમ
એટ બોલ એમ બોલી ચંદ્રરાયે તેને છાતી સરખી ચાંપી,

“ નો હાર્મ માય ડીયર, બ્હાય ડુ યુ ફીયર, શી
ઈઝ ઇન માય ફેવર સો આઈ કમહીયર.” એમ વસંતકુમા
રી બોલી.

તરતજ સઘળાં ચંદ્રરાયના હોલમાં ગયાં, કેટલીક વાત
ચીત થઈ અને ઉઠ્યાં, વસંત પોતાના આવાસમાં જઈ
સુતી. વિનોદસુંદરીએ પણ પોતાનો રસ્તો લીધો ચંદ્રરાયે
ઘડીયાળમાં જોયું તો રાત્રી વ્યતિત થઈ છે. ત્રણ વાગ્યા
છે, એમ ધારી સુઈ ગયો, સવાર થયું પ્રબોધચંદ્ર પાસેજ
વાની રળ માગી, પણ ના પાડવાથી ચંદ્રરાય એક દીવસ
વધારે રહ્યો, બીજા દીવસની રાત પડી પરોઢ થયું, તર
તજ તેના આકરે સેઠ ટાઈમ થયો છે, એમ કહી જમા-
ડ્યો, ચાલ ઘોડો તૈયાર કર એમ કહી ચંદ્રરાય નીચે
આવ્યો. વસંતની મુલાકાત લીધી, સેઠની રળ લઈ નલી
નચંદ્રને મળ્યો. અને વિલાશપુર તરફ અમન કર્યું.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

બે માસ થયા, ચાર માસ થયા; ચંદ્રરાયને માટે હજારો માગાં આવવા લાગ્યા, પણ તે સઘળાંનો ચંદ્રરાયે અસ્વીકાર કર્યો. તથા પોતાના પીતાશ્રીને કહ્યું કે, હાલમાં હું લગ્ન કરવા માંગતો નથી, મને ફોગટ ફુંદામાં નાંખશે નહિ. મારી ઇચ્છામાં આવશે ત્યાં હું લગ્ન કરીશ તમારે તે બાબતની જરૂર નથી.

આ સાંભળી ગુણસાગર અત્યંત ગુસ્સે થયા, અને બોલ્યા, સું તું તારી ઇચ્છા પ્રમાણે લગ્ન માંગે છે. તું ખીજી નાત સાથે પરણવા માંગે તે કેમ બને ! સું તારી નજરમાં દોષ નહિ.

હા ! હા ! મારી મરજીમાં આવશે તે પ્રમાણે, મારી મરજી વિરુદ્ધ તમારે કાંઈ પણ કરવું નહિ. ચંદ્રરાયે કહ્યું.

“ સું તું મારા કરતાં વધારે સમજી તારે મારી આબરૂપર પાણી ફેરવવું છે, એમ કહી ધકકો મારી ચંદ્રરાયને કાઢી મુક્યો, ચંદ્રરાય ઉપર આવ્યો, ને પોતાના

મીત્રને તેરાવી પીતાજીને સમજાવવા કહ્યું.

૩૫૧ સુનીના અને બીજા છુટક દાખલાઓ ઉપરથી આપણે અનુમાન કરી શકીએ છીએ, તથા વર્તમાન પત્ર થી જાણીએ છીએ કે દક્ષીણ આફ્રીકામાં વસ્તા કાફર જે વી તદ્દન અર્ધ નગ્ન જંગલી જાતોમાં પણ ઇચ્છીત લગ્ન (choice marriage,) કરવાની પૃથા છે. જ્યારે સૂધરે લી પ્રજા તરીકેનો ફાંકો રાખનારા, પ્રાચીન પુર્વજોની પંડીતાઈના અભિમાનની અંધતાથી પુલાઈ જનારા અને “ મીયા પડયા પણ તંગડી ઉંચી ” ની માફક અધોગતીનો આકરો અનુભવ છતાં બીજાથી પોતાને શ્રેષ્ઠ માની છાંટે ઉંડતાં અભડાઈ જનારા, અને કપડું અડી જતાં નખોદ વાળી નાંખનારા ભોળા હિંદુ ભાઈમાં લગ્ન જેવો પવિત્ર વિષય ઉત્તમતાના ઉચ્ચ શીખર પરથી ગબડી પડી અધમતાના ઉંડા ખાડામાં ભોંય પડી ધુળ ચાટતો થઈ ગયો છે, હા ! દૈવ સું દુર્દશા !

આજ શાક સેતું કરી શું. એવી નજીવી બાબતમાં પણ બાપ બેટાને પુછી તેને મન ગમતું કરે છે, જ્યારે તેની સાથે આખી જીંદગી ગુજરવી છે, જે સદા સુખ દુઃખની ભાગી છે, જેની સહાયતા વડે ચાર ફગ પ્રાપ્ત

કરવાનાં છે, અને જીવન સાફલ્યતાનો મૂળ્ય આધાર જે સારા નરસા પરજ છે એવું સ્ત્રી રત્ન પ્રાપ્ત કરવું તેનો કાંઈ વિચારજ નહિ, એ કેવી નિર્દયતા, કેવું અધમપણું ! કેવી કૃતદ્વનતા !

અફસોસ ! આપણે કાંઈ હક નથી આપણને તેને. કાંઈ અધિકાર નથી. વગર સમજનાં બાળક બાળકીયોને પરણાવી દેતા જેવાં ઘોર કર્મ કરનારા રાક્ષસો અને પિંચા સો પણ નિંદા પાત્ર ઠરે. હા ! એટલું ખરૂં કે આંધળા પ્રેમમાં અંધ બની પ્રેમ પાત્રો ઉંધે રસ્તે દોરવાઈ નહિ. જન્ય તેટલાજ માટે પાકી બુદ્ધિના અનુભવી વડીલોની માત્ર સંમતિજ જોઈએ. પણ તેને બદલે આજકાલ તો મા બાપોજ ધણી થઈ પડ્યાં છે, એ શું થોડો જીવન ! આ વો જીવન જોઈ હરકોઈના મનમાં પણ દયા ઉત્પન્ન થશે.

વિકાસપુરથી આવે આડેક માસ તિતી ગયા, વસંતે પણ યોગીનીનો યોગ લીધો છે. હરનીશ ઉદાશ રહે છે, સજીગાર સજવા ઉંચા મેલ્યા છે, ચંદ્રરાયનીજ જપમાળા જાપ્યા કરે છે, આમ તેમ ગાલરી માભરી ફરે છે, કાંઈ ચેન પડતું નથી, તેના પિતાશ્રી પણ તેને માટે શોક કરે છે, કે ક્યાં લગ્ન કરવાં ! શું આત્રી રત્ન જેવી ચીજ

પથ્થર સાથે પછાડવી, કદી નહિ. એમ ધારી વસંતના લા
યક વર સોધવાની પેરવીમાં છે, વસંતકુમારી અગાસીમાં
ગાલે હાથ ટેકવી વિચારમાં નિર્મળ થઈ ગઈ છે, પીતા
જી હજી કાંઈ ગણગારતા નથી, હું ચોખ્ખો ઉમરની થઈ,
પતિ વિના શી રીતે રહી શકું, લાવ તેમને એક પત્ર
લખું. એમ વિચાર કરી ઉઠી ટેબલ પાસે ગઈ તરતજ
પત્ર લખવો શરૂ કર્યો.

વિલાસપુર તા. ૩.

નેત્રમણી બહાલા ચંદ્રરાય !

આપનો અત્રેથી સીધાવ્યા પછી ખીલકુલ પત્ર નથી,
શું આપ આ દાસીની ખબર નહિ લ્યો ! બહાલા આપ
નો વિરહ કેમ સહન થઈ શકે, જળ વિના મિન કેમ
જીવી શકે ! ચંદ્રવિના પોયણી શી રીતે પ્રકુલિત થાય.
આપ કેળવણી પામેલા છો, વિયોગનું દુઃખ જાણો છો,
માટે વિચાર કરશો કે.

રૂપ રંજા સમું અપસરા અવતરી,
કે રતી જગતમાં જન્મ પામી.
તે તણી શી વસ્ત્રે રૂપ વસંતમાં,
કે નહિ સુખનો નિજ સ્વામી.

ઉપજાતી છંદ

જાતી તણા બંધન કોટ જે છે,
 હિન્દુ જનોને બહુ દુઃખ દે છે,
 છતાય તે નિશ્ચય આ દહાડે,
 વિદ્વાન લોકો મળી ધાડ પાડે
 સતી સિતા સોચતી જે સલામાં
 અશોક નામે વન પિંજરામાં
 ન નાસવાનો અવકાશ આવે
 હસાસ્યમાં મંબર દિલે ડરાવે,

સ્વામીનાથ ! જાતી બંધન બહુ મજબૂત છે ! તો
 શું થઈ ગયું ! હું મારા પિતાને મારો વિચાર જણાવીશ
 તેમને પગે લાગીશ અને મારાં તમારાં લગ્નની માગણી
 કરીશ. જે કદાચ તે નહિ માને તો આપઘાત કરી, મર્ણુ
 પામીશ તે બહેતર છે, પણ હું બીજાની નહિ થાઉં તે
 આપ ખાતરી રાખજો. પત્રનો ઉત્તર ત્વરાથી આપશો.

લી.

વિયોગી વસંત.

પત્ર લખ્યો તરતજ પોતાની એક દાશીને આપી કે
 પાસે મારફતે રવાના કરાવ્યો આજી તરફ ચંદ્રચાની પ

જુ તેવી સ્થીતી છે, તેનું શરીર પણ દીવસે દીવસે કૃશ થતું જાય છે, હજારો વૈદ્યની દવા કરી પણ કાંઈ ફાયદો લાગતો નથી તે એકાએક લવારો કરી ઉઠે છે, તે ની પાસે તેનો મિત્ર સુરેન્દ્રનાથ બેઠો છે, ચંદ્રરાય એકાએક બોલવા લાગ્યો,

કાન્તીમાં કમલા અને ઉરવચ્ચી રંભા સમી સુંદરી
રામા રમ્ય ગુણી વળી યુવતિ છે, મર્યાદ શીજે ભરી
ચહેરો સુંદીર તેજવાન સતિનો કાન્તી રૂપાળી અતી
શૃંગારો ધરી સોગ શુભ વસનો પહેરી રૂડી રાજતી.

(ચક્રવર્તિ)

“ ભાઈ ચંદ્રરાય શું બકે છે ! તારૂં જ્ઞાન કયાં છે
કોને કહે છે. ”

“ મારૂં જ્ઞાન ઠેકાણે છે, હું શુદ્ધિમાં છું. બકતો
નથી, ખરૂં કહું છું. ”

એવામાં એક માણસ પત્ર લઈને આવ્યો, અને ચંદ્ર
રાયના હાથમાં મુક્યો ચંદ્રરાયે વાંચ્યો અત્યંત આનંદ
પામ્યો, અને તબીયત સુધરતી ચાલી. અત્યાર સુધી ચંદ્ર
રાયના પીતા સમજતા હતા કે તેને કાંઈ વળગ્યું છે.
પણ સુરેન્દ્રનાથે તેમને સઘળી બાબતથી માહેર કર્યા.

અને કહ્યું કે તેનું લક્ષ વિલાશપુરના ધનાઢય શેઠ પ્રભો
યંદ્રની કુમારીકા વસંતકુમારી તરફ લાગ્યું છે. આપને
તે જાણે કરવામાં શો વાંધો છે, સુરેંદ્રનાથે પુછ્યું.

“ ભાઈ વાંધો કાંઈ નહિ. પણ તે નાત જુદી, આ
પણે જુદી, આપણે તે પક્ષની કન્યા લાવીએ તો નાત બ
હાર રહેવું પડે, ગુણસાગરે કહ્યું.

“ કાંઈ હરકત નહી. ! આંપણી જ્ઞાતીના કેટલાક
જીવાનીઆઓ ચંદ્રરાયના મતને મળતા છે, તથા જે આ
સુધરેલા છે, તેઓ તો આજ રીત પસંદ કરશે કે સ્વેચ્છા
થી લગ્ન કરવામાં કાંઈ હરકત નથી, આપ સમજી છો
જીવોને કેટલા દીવસથી તો એ બાબતનાજ વિચારમાં તે
મની તળીયત સારી રહેતી નથી. સુરેંદ્રનાથે કહ્યું.

ગુણસાગર—ભાઈ સુરેંદ્ર ! જેમ તારી મરજી ! જ્યાં
ત્યાં મારી આબરૂને બટો ન લાગવો જોઈએ.

“ નાજી ! એમાં કાંઈ બટો લાગવા જેવું કાર્ય ન
થી, ઘણું ઉત્તેજન મળવા જેવું છે. આ ઉપરથી હજારો
લોકોને દાખલો લેવાનો થશે.

તરતજ પીતામ્હીનો વિચાર લઈ સુરેંદ્રનાથ ચંદ્રરાય
પાસે આવ્યો અને તેને સઘળી વાત કહી તરતજ વત્રંત
કુમારીને ચંદ્રરાયે પત્ર લખ્યો.

(૧૨૬)

વહાલી વસંત.

કુસુમનગર તા. ૬

પોચી પ્રિયા તવ પત્રિકા દુઃખ વિસર્જો વિયોગનું
શાંતી વળી મમ કાયને સુખ પામીયો સંયોગનું
આ દેહ છે અહીંયાં તથાપી પ્રાણ છે તારા વિષે
ને હોત પાંખી પાંખતો હમેશ ભેટત હું નીસે.

પ્રીયા શું કરૂં ? તમારા જેવીજ મારી સ્થિતી છે,
તો પણ મેં પીતાશની સંમતિ લીધી છે, તેમણે હા ક
હી છે, હવે તારા પિતાશ્રી તરફથી મત મળયો બધાંએ
તેમનો વિચાર જ્ઞેન વિનોદસુંદરી પાસે પુછાવવો અને પુ
છીને જવાબની મને ખબર આપવી.

લી. તમારો ચંદ્રનાથ.

આ પ્રમાણે પત્ર લખી તરતજ ટપાલ મારફતે સ્વા
ના કર્યો. વસંત ઉદાસી ચેહેરે બેસી રહી છે, વિનોદસુંદરી
પણ પાસે બેઠી છે, વસંતનું ચિત્ત ભ્રમીત જેવું થઈ ગ
યું છે, એકાએક ચંપાના આડ તરફ જોઈ બાલી—

વિયોગીઓનાં ચિત્ત ચોરનારો

વિલાસીઓને રસ આપનારો

ખિલી રહ્યો ચંપક આ રૂપાળો

સુવર્ણ વરણી કળી પુષ્પ વાળો.

આવા વિચારમાં શું થાય હતી, તેવામાં તેની એક

(૧૨૭)

હાસી પત્ર લઈને આવી તરત વિનોદસુંદરી એ પત્ર હાથમાં લીધો અને ફાડ્યો. બંને જણે વાંચવું શરૂ કર્યું. વસંત આનંદ પામી. જેમ અગ્નીને પાણી છાંટવાથી શીતળ થાય છે તેમ ચંદ્રરાયના પત્ર રૂપી પાણીથી હૃદય શિતળ થયું અને ભાણી વિનોદને પોતાના ભાઈ નલિનચંદ્ર મારફતે પીતાશ્રીને સમજાવવા સમજીત કરી, વિનોદ સુંદરીએ નલિનચંદ્રના કાન સારી પેઠે ભર્યા, જેથી તેણે પણ ખુશીથી હા પાડી, અને પીતાશ્રીને સમજાવવાને માટે નીચે ઉતર્યો; તે વખતે શેઠ પ્રભોદચંદ્ર તથા સુશીલા અને સઘળું કુટુંબ નીચેના આરઠામાં ભરાઈ ગયાં માર્યા કરતું હતું, નલિનચંદ્ર ત્યાં આવ્યો; વાત ઉપરથી વાત નીકળતાં તેણે બેન વસંતનો વિવાહ સ્વેચ્છાથી કરવાનો પોતાનો મત જણાવ્યો, સુશીલાને પણ વિનોદસુંદરી આગળથી વાત કરી હતી, તેથી નલિનચંદ્રના મતને તેણે અનુમોદન આપ્યું. તે સઘળાંનો વિચાર એકત્ર થવાથી પ્રભોદચંદ્ર શેઠથી પણ ના પાડી શકાયું નહિ અને લગ્ન દીવસ નક્કી કરવા જોશીને તેડાવ્યો, વસંત પંચમીને દીવસે વસંત કુમારીનું લગ્ન લીધું. આંગણના ચોગાનમાં પ્રભોદચંદ્ર શેઠે પણ મોટો વિશાળ ભપકાબંધ તંબુ તણાવ્યો, ત્યાં સઘળે

ખુરશીઓ ગોઠવી લીધી, સર્વત્ર સ્થળે કંઠોતરીયો મોકલી.
 તેમ ચંદ્રરાયને પણ મોકલવામાં આવી. તથા વસંતકુમારી
 એ ખાનગી કાગળ લખી, આવવા જણાવ્યું. લગ્ન દીવસ
 નજદીક આવ્યો; દેશ પરદેશ તથા શહેરમાંના પોતાની શા
 તીના લોકો એકઠા મળ્યા તથા તેઓની પાંચ ન્યાતો એ
 કત્ર મળી; સ્વયંવરમાં આવવાને સર્વ ઉત્સુક થઈ રહ્યા;
 ભયકામંધ શશુગાર પહેરી સર્વ આવી આસને બિરાજ્યા,
 કેટલાકે પોતાના વાળ માંથામાં રાખેલી કાંસડીઓથી એ
 ળવા લાગ્યા, તથા મૂંછોના આંકડા ચઢાવવા લાગ્યા; કોઈ
 કોઈ પોતાના સાથીઓને પોતાનો રોક્ષ કેવો છે તે વિષે
 પુછવા લાગ્યા, મંડપ ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો, વસંતકુમા
 રી હજુ ચંદ્રરાય આવ્યા નથી, માટે ઉચાટ કરે છે, એ
 ટલામાં સામેથી પુર સપાટે બમી આવતી જણાઈ. લોકો
 દોરણે થઈ ગયાં ચંદ્રરાય પોતાના ઉમદા રોક્ષખંધ કેસ
 માં આવી પહોંચ્યો, માથા પર ખાસ દક્ષણી પાંચઢી પ-
 હેરી હતી. તરત મંડપમાં પ્રવેશ કર્યો. નલિનચંદ્ર તથા
 ચેઠ પ્રબોધચંદ્રને મળ્યા, અને પોતાની જગા એક મુખ
 મલની સુસોલિત ખુરશીપર લીધી, સર્વ મંડપ ભરાઈ ગ
 યો, સર્વે કન્યાની વાટ જોવા લાગ્યા, તથા પરજીવાને મા
 ટે તત્પર થઈ ઉંચાનીચા થવા લાગ્યા.

(૧૨૬)

પ્રકરણ ૧૫ મું

(વસંત સ્વયંવર)

મંડપ ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો; તથા ગામના લોક
પણ તે જોવા માટે મંડપની બહાર ભરાયા હતા. ગાડી
ચોડાની ધમાધમ થઈ રહી હતી. તે વખતે વસંતકુમારી
ભપકાબંધ જરીયાન સાડી પહેરી, પોતાની સાહેલીઓના
હાથમાં પુષ્પ તથા રત્નોના સોનેરી તાટ આપી, હાથમાં
પુષ્પમાળા ગ્રહણ કરી, લટક મટક કરતી, સ્વયંવર મંડ-
પમાં આવી પહોંચી, તેજ વખતે કેટલાક તો, હિંગમુઠ
થઈ ગયા, ભાન વિસરી ગયા, દાસી સઘળા કુમારોની
ઝોળખાણ આપવા લાગી, આ શુભાખરાય શેઠના ચીરણુ
બી ઠાકોરલાલ સારો ધનાઢય અને કુલીન તેમ વિદ્યા તથા
સંપત્તિવાન વિગેરે, વિગેરે દરેક વરની ઝોળખાણ આપી
પણ વસંતકુમારીએ ત્યાંથી આગળ ચાલવા માંડ્યું, તેને
કોઈ પસંદ પડ્યો નહિ. સઘળો સમા મંડપ તપાસતાં
તપાસતાં તેઓ ચંદ્રરાય આગળ આવી પહોંચ્યાં. દાસીએ

પણ ચંદ્રરાયની ઓળખાણ આપી. તરતજ વસંતકુમારીએ હાથમાં ચક્ર લઈ ઝેરેલી અનોપમ પુષ્પમાળા ચંદ્રરાયના ગળામાં સ્વહસ્તે અર્પણ કરી મંગળનાદ થઈ રહ્યા. તરત જ સભામાં મોટો ઘોંઘાટ થઈ રહ્યો, કેટલાક ઉઠી બોલવા મંડ્યા, કે નાત વાળો રહેશે અને પરનાતનો કન્યા લઈ જશે, એ કેમ બનશે ? કેટલાક પ્રમોદચંદ્ર શેઠને ઠપકો આપવા લાગ્યા, તથા કેટલાકોએ તોફાન મચાવ્યું, સર્વેને બેસવાની આજ્ઞા થતાંજ જેમ તેમ બેસી ગયા. નલીનચંદ્ર તથા ચંદ્રરાયને મળતા કેટલાક જુવાનીઓ તથા મિત્રોએ એકઠા કર્યા અને ચંદ્રરાયનાં લગ્ન સ્વીકાર્યાં, બાપ જુદા પક્ષમાં અને બેટો જુદા પક્ષમાં, તેમ થયું. આખર ઘરડા ડોસાઓએ પણ કબૂલ કર્યું. અને જ માનાને ઉત્તેજન આપ્યું. અને વસંતકુમારીને ચંદ્રરાયનાં લગ્ન કબૂલ રાખ્યાં. તથા આ રીતને માટે તેમને શાખાશી આપી, આણી તરફ ચંદ્રરાયે પણ પોતાના મિત્રોની તથા અનુમોદન આપનાર ગૃહસ્થોની એક સભા ભરી બાપણ આપવું શરૂ કર્યું. સર્વત્ર આનંદ પ્રસરી રહ્યો. લગ્ન થયાં ચંદ્રરાયે વસંતને એક પ્રશ્ન પૂછ્યો.

ઉપજાતી છંદ *

સ—પતિમતાને વ્યભીચારણીમાં.

શેા લેદ છે અંગની બાંધણીમાં

જ—વસંત આવે રૂતુરાજ જ્યારે
તેનો ખરો લેદ જણાય ત્યારે

આ ઉત્તર સાંભળી અંદ્રાચ અત્યંત આનંદ પામ્યો
મન સંતુષ્ટ થયું. પતિ પત્નિના પવિત્ર પ્રેમથી અંદ્રાચ
ને વસંતકુમારી જોડાયાં. લગ્ન પાર પડયાં અને આ ઉમ
દા જોડું આનંદમાં દિવસ નિર્જમન કરવા લાગ્યું.

આ નોવેદસમાં ઘણેખરે ઠેકાણે પુ.મા. આમરમાંથી આધાર લીધો છે

આ ચોપડી વિષે વિદ્વાનોના મળેલા અભિપ્રાય ની ટુંક નોંધ.

૧

રમા—રમણ નામનું આ પૂસ્તક તેના કર્તા તરફથી મને વંચાવવામાં આવ્યું છે. તે વાંચી મને આનંદ થયો છે, કર્તાના વિચારો સારા મતના અને હાલના સુધારાને અનુસરતા છે. ભાષા સુદ્ધને જેમ અને તેમ સ્વરણ વાપરી છે, રમણલાલ અને વિદ્યાપ્રસાદનું સંભાષણ, તથા રમણલાલને સારી પાયરીએ ચઢાવી દેશનું બહુ ચ્હાવા બદલ વિદ્યાપ્રસાદનો વિષય દરેક સુધારાવાળાઓને તેવા સ્વદેશ હિતેચ્છુ થવા ધ્યાનમાં લેવા ભોગ છે.

પૈસા લઈ છાકરીને વેચવી, તે કામ જેટલું દુનિયાં માં ઉલટું છે. જેટલુંજ સંસારી કાનુન, તથા ધર્મના ફરમાનથી ઉલટું છે. તેમ કરાવનારને વિદ્વાન જ્ઞાતી ગંધુઓએ કેવી રીતે યતા કાર્યમાં અટકાવ કરવો, વિગેરેના ચિ

તારમાં કમળાખાઈનો વિષય ઠીક ઉપાડ્યો છે. અંદર દા-
ખલ કીધેલા તમામ વિષયો સુધારાની રૂઢીના જોઈ અમે
કર્તાને શાખાશી આપી સુધારાવાળાઓનું લક્ષ આ પુસ્તક
પર ખેંચના આર્ય બંધુઓને ખાસ જાત્રામણ કરીએ છીએ.

બકેરદાસ પીતાંબરદાસ

નાગર સાહેબ—ખંભાત.

મી. રવિથંકર ત્ર્યંબકરામ તરફથી આ પુસ્તક મને
વંચાવવામાં આંચુ છે, તેમાં ચર્ચાવેલા દરેક વિષયો આ
ર્ય બંધુઓને ધ્યાનમાં રાખવા જોગ છે. તથા આ નવિન
પુસ્તક દરેક આર્ય કુટુંબે ખરીદવા જોગ છે,

તા. ૨૦—૮—૦૬

બોગીલાલ નગીનદાસ એકસકવાયર.

મી. રવિશંકર ત્રાંબકરામ તરફથી આ પુસ્તક છપાવતાં પહેલા મારા અભિપ્રાય માટે મોકલવામાં આવ્યું, સંસાર સુધારાને ધરીત આ એક નોવેલ્સ છે, આજના સમયમાં આપણી હિંદુ કેમના ગૃહસ્થના બાળકો પોતાની નાની ઉમ્મરમાં પૈસાની છતથી ઉભરાઈ જઈ કેળવણી લેવા ઉપર પુરતું ધ્યાન નહિ આપતાં નાની ઉમરમાં તેમનાં માબાપો સંસારી વહેવારમાં પરણાવી નાંખે છે, તેથી તે બેડુ કેવી રીતે સૂખ દુઃખ ભોગવે છે, તેનો કેટલોક ચિતાર તથા કન્યા વિક્રયથી કન્યાઓની કેવી માઠી દશા નીપજે છે, તેનો ચિતાર તથા વડીલોએ બાળકોને નાની ઉમરમાંથી દાખ પાડી કેવી રીતે ચલાવવાં વીગેરે બાબત ની થતી લાગણી વિષેનું વિવેચન વાંચી મને ઘણો આનંદ થયો છે, હાલના સમયમાં આ પુસ્તક એક પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર છે, એમ ધારી આ પુસ્તક કર્તાને ધન્યવાદ આપી આગળનું કામ શરૂ કરવા સુચના આપુ છું.

અમદાવાદ
તા. ૭ ઓક્ટોબર
સને ૧૯૦૬

ગંગાશંકર કર્ણાશંકર
સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ ટિગંબર જેન
બોર્ડિંગ સ્કુલ.—અમદાવાદ

સવાલ.

અંતર લાપીકા.

યુધિષ્ઠરો યા કન્યા; નિકુલસ્ય ગેહિની
ભિમસેન યામાતા; સામાતા વરદા મહા ॥
પ્રાતઃક્રુત પ્રસંગેન; મધ્યાને સ્ત્રી પસંગતા
રાત્રૌચૌર્ય કર્માણી, કાલો ગચ્છતિ ધીમતા ॥

(ભાદ્રશંકર દુરગાશંકર)

ઉપરના શ્લોકનો અર્થ, હુમારા તરફ એક આનાની
ટીકીટ સાથે મોકલવો, ખરો જવાબ વહેલો આપનારને
એક પુસ્તક ભેટ મળશે,

રવિશંકર ત્ર્યંબકરામ

ખંભાત—ખારીકુર્ડ.

જાહેર અખ્બર.

સસ્તું

સસ્તું

કુમુદ-વિલાસ ચુર્ણ.

ધાતુ પુષ્ટીને માટે અકરીર દવા છે. કમતાકાત,
તબખાઈ, વિર્યપાત. વિગેરે રોગોને મટાડી
આદદાસ્તીને ખોત્તવે છે, વી. થી. થી મોક્ત-
વામાં આવશે. શેર ના ની કિંમત રૂક ૧ ૦-૮-૦

મળવાનું દેદાણુ—

રશિકર ત્રાખકરામ ભટ.

ખંભાત

